

ကဏ္ဍ (၂) အတွက် (၂) အိတ် ၂၀၀၀ - ယနုအိတ် ၂၀၀၀

မ သုလုကာဝု

EHULEI KAWWEI

ကညီနုအိတ်စိန်အာပျိုစိန် Karen Environmental Forum

ပုတတသုပုတိမ

ပုသိန်နုတိအိတ်ပုဒ်း နုဒိတ်အာ

**သူလှကိုဝေ
ပုမသကီးတတ်တဖန်**

အဲဒဲးထာ်ကရု

စီဖိလ် စုဉ်ထွါ
စီဖြဲကံဉ်ဟ့ဉ်တြူ
Green Steve

အဲဒဲးထာ်မာဇာကရု

စီခါလ်
နီကနဲထုဘု
စီဝံဆဲဉ်ထု
နီကွံဉ်ဆု

ပုကွဲးတံဖိ

လူသီထီဉ်လွံဝါ
စီကလံဆဲ
နီကီမုဉ်ဆဉ်
နီဖိအဆုဉ်
စီဆါလွါ
ဖါတံ မာ နာ

ပုဖးဘျုလံာ်

စီဟံ လာဉ် ဟဲ ဒဲး ကွဲ

ပုဒဲးကံဉ်ဒီးရဲဉ်လံာ်

စီထု လာဉ်

ပုတုတံဂီဒိ

ဒီးဒဲးကံဉ်လံာ်ကုခိဉ်

Victor Philpott

**လာကဆဲးကျိးဒီးသူလှကိုဝေ
အဂီ လံာ်ဒါးနီဉ်ဂံ**

Thulei Kawwei
P.O Box 2
Prasingha Post Office
Muang, Chiang Mai 50200
Thailand

email: thuleikawwei@hotmail.com

တံပရုလာအဲဒဲးထာ်

ဆုဒီပုဝဲပုဖးလံာ်ဖိ.

နံဉ် ၂၀၀၀ လဲ ပု ဒီး နံဉ် သီ တ နံဉ်ဟဲတုလံ. မ့ပ က နာဟူ ဒီး ထံဉ် ဘဉ်စုဉ်ကီး နှ ဆာ ခိ န် ဃာ တံ က စီဉ် လာ အ မုဉ် စုဉ်ကီး ဧါ. လာ သူ လှ ကို ဝေ အ လံ ဝ် တ ဘဉ်အံ အ ပု မ့က အိဉ်ဒီး တံ က စီဉ် လာ အ မုဉ်စုဉ်ကီးဧါ.

ဒ်ညီ နာ အ သီးဟီဉ်ခိဉ်နှ ဆာ ခိ န် ဃာ အ ဂု လာ အ မုဉ် နှ ပ နာဟူ ဘဉ် စု ခိ ဉ် မး လီ. ဘဉ် ဆဉ် လာ လံ ဝ် ရှ လီ တ ဘဉ် အံ အ ပု ပ ဒုး သုဉ်ညါ လီဉ် ပ သး ဘဉ် ဃး “ ပု တ ဝေ သုဉ် ပု တံ မး ” အ ဂု လာ အ ဘဉ် ဃး ဒီး ပ ဝဲ က ညီ ဖိ အ တံ အိဉ် မု အ ခိဉ် ထံး ခိဉ် ဘီ နှ ဉ် လီ.

တံ ဂု လာ ပ ကွါ ထံ သ ကီး လာ လံ ဝ် အံ အ ပု နှ မ့ဝဲ ပ ခိဉ် / ဝဲ အုဉ် သုဉ် ပု တံ မး ဒီး

ပု တ ဝေ သုဉ် ပု တံ မး သုဉ် တ ဖဉ် နှ ဉ် လီ. လာ အ နံဉ် သာ ဆံ အ တံ လဲ ဒီ ဖျိ အ ပု နှ ထံ ကီ အါ ဘဉ် ဒုး နှ ဉ် ဖျါ ထီဉ် တု လံ လာ ပု တ ဝေ သုဉ် ပု တံ မး နှ မ့ တံ မး လာ အ ကဲ ထီဉ် လီဉ် ထီဉ် ခိဉ် မး လီ.

အ ယိ, တံ က စီဉ် အံ လာ ပု တ ဝေ ဒီး တ ဝေ အ ဂီ နှ မ့ တံ လာ အ မုဉ် ဒီး တ မုဉ် နှ ပ စံး သု ဒီး သ နှ ထီဉ် အ သး လာ ထံ ကီ အ ပု ဂု ဝီ. မ့ ကျိ ဝဲ ကွဉ်, ထံ ရှ ကီ သး ဒီး နှ ဆာ ခိ န် ဃာ တံ အိဉ် သး အ ဖိ ခိဉ် လီ. ကွါ ဖး တံ ကွဲး လာ လံ ဝ် ပု တ ဖဉ် ထံ ထံ တ ကွါ.

ယုဝံ သး စု ဘဉ် ဒီ ပု ဝဲ တ ဖဉ် လာ လံ ဝ် အံ ဟး ထီဉ် တ ချုး ဆာ က တီ ခိ တံ ပ ဝဲ နီဉ် အိဉ် အ သီး အ ယိ နှ ဉ် လီ.

အဲဒဲးထာ်

“သူလှကိုဝေ” အတံပညိဉ်	တံနဲဉ်ကျဲလာတံကွဲးအဂီ
<ul style="list-style-type: none"> ■ ဒ်သီးကရုလဲနှ ဆာ ခိ န် ဃာ တံ က စီဉ် လာ အ မး သး လာ ဟီဉ် က ဝီ, ဟီဉ် ဒီ ဒီး ဟီဉ် ခိဉ် ဖျါ အ ပု လာ အ ဟဲ ဒီ ဘဉ် က ညီ ဖိ တ ဖဉ် ■ ဒ်သီးကဆိး ကါ ဘဉ် က ညီ ဝီ ဩ လာ ခိဉ် ဃာ နှ ဆာ ခိ တ က ဟဲ ဒီး ပု ဖး တံ ဖိ တ ဖဉ် က သု သု အီ ဒီး နာ ဟံ အ ခိ ပ ညီ လာ ခါ ဆု ညါ က ညီ ကျိဉ် အ တံ လဲ ထီဉ် လဲ ထီ အ ဂီ ■ ဒ်သီးကဟ့ဉ်ဂံ ဟ့ဉ်ဘါ က ညီ ဖိ တ ဖဉ် လာ က သု ထာ ဖိဉ် မ နီဉ် ယာ အ ခိဉ် ဃာ တံ ကီ တံ ခဲ လာ အ မး သး ဘူး ဒီး အီ ဒီး က သု ဟ့ဉ် ကျိ နီ ဟ့ဉ် စုဉ် ကီး တံ အ စာ လာ တံ က ဘဉ် လီ တံ ဂု ကီ လာ အ ဟဲ ဟံ ထီဉ် တ ဖဉ် ဒ်သီးကဒုး အါ ထီဉ် က ညီ ဖိ အ တံ သု တံ ဘဉ် လာ က ဟဲ ဖျါ ထီဉ် အ တံ တု ဘဉ် ခိဉ် ဘဉ် ဘဉ် ထွဲ ခိဉ် ဃာ နှ ဆာ ခိ တံ ဂု ကီ ဆု ဟီဉ် ခိဉ် ဖိ လာ လီ ဂ တ ဖဉ် ■ ဒ်သီးကနီ ဟ့ဉ် နာ တံ သု ထီဉ် ဘဉ် ထီဉ် ဆု က ညီ ဖိ တ ဖဉ် လာ က သု ကွဲး လံာ်, က သု ယု ထံဉ် သုဉ်ညါ လီ ထံ တံ ဂု လာ အ မး သး တ ဖဉ်, လာ ကျဲ အံ ပ က ညီ ဖိ အ လု လာ ထု သ နှ တံ သု တံ ဘဉ် လာ အိဉ် ဒီး မ့ ပု လာ ပု တ ဖဉ် လာ အ ဘဉ် ထွဲ ဒီး ခိဉ် ဃာ နှ ဆာ ခိ နှ အ သု တ လီ မာ တ ဂု အ ဂီ နှ ဉ် လီ. 	<p>ပ ကွဲ မုဉ် ဘဉ် နှ လာ န က ကွဲး တံ ဆု သု လှ ကို ဝေ အ အိဉ် လီ. တံ ကွဲး ပ ဉ် ဒု တ ယု အ လံ ဝ် ဖျါ က ဘဉ် မ့ ဝဲ ၂၀၀၀-၃၀၀၀ အ ဘဉ် စာ နှ ဉ် လီ.</p> <p>တံ ကွဲး လာ ဘဉ် တံ ဝဲ ကျိး အီ လာ သု လှ ကို ဝေ အ ပု နှ, တံ က ဟ့ဉ် ခိဉ် ဖး လီ လာ စု ယိ ၅၀၀ ဘး လီ. တံ ဂီ အ ဂု မ့ ပ ဉ် ထွဲ ဒီး တံ ကွဲး နှ တ ဘဉ် က မ့ ဝဲ စု ယိ ၁၀၀ ဘး စုဉ် စုဉ် လီ.</p> <p>ပု ကွဲး တံ ဖိ လာ အ ဒီး သ နှ အ တံ ကွဲး ဒီး လံ ဝ် လဲ အ ဂု သုဉ် တ ဖဉ် နှ က ဟဲ ဖျါ ထီဉ် ယု ဉ် ဘဉ် စုဉ် ကီး လံ ဝ် အ မံ အ သုဉ် လာ လာ ပု ပု ဒ်သီး အဲ ဒဲး ထာ် က သုဉ်ညါ ဒီး ဝဲ ထံ ခိ ဖး ကွါ တံ ဂု တံ ကျိ လီ တံ လီ ဆဲး က သု အ ဂီ နှ ဉ် လီ.</p> <p>သူ လှ ကို ဝေ အိဉ် ဒီး အ ခွဲး အ ယာ လာ က တီ တံ ကွဲး ဒ် အ ကြး ဝဲ အ သီး မ့ ဂု, ဝဲ ကွဲ တံ ကွဲး မ့ ဂု သု ဝဲ နှ မ့ ပ တံ ဒုး သုဉ် ညါ စုဉ် ကီး လီ.</p> <p>ပု ကွဲး လံ ဝ် ဖိ ကီး ဂု က ဘဉ် ဆု ယု အ မံ ဒီး အ လီ ဆိး ထံး လာ အ လီ မ့ အိဉ် နှ တံ က ဆဲး ကျါ အီ အ ဂီ နှ ဉ် လီ.</p>

တၢ်ဂ့ၢ်ခိန်တီတဖၣ်

အဲးဒဲးထၢၣ်တၢ်ကွဲး (ကဘျးဟ ၂)

- ❑ ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ ပၤၤဃာ်ဝဲနတၢ်အိၣ်မူဒီးနခိန်ဃာၤ

တၢ်ကစီၣ် (ကဘျးဟ ၄)

- ❑ ပိၣ်မုၢ်ကရူၢ်မၤန့ဆၢၣ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးတၢ်မၤလိဝဲအူဉ်
- ❑ ကံၣ်စုၣ်လီၤဆံၣ်အဃိပုၤန့ၣ်လုၢ်ဖိအၢၣ်လီၤကလိး ၈ ၃၀ ကကွဲး
- ❑ သးခွဲပျီကွဲၣ်ပုၤအိၣ်လၢထံတမၢၣ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤကဝီၤပုၤ
- ❑ ၂၀၀၀ နံၣ်ကတၢ်တၢ်တတၢ်တနါလၢထံဂုၤကီၢ်ဂၤအပုၤ
- ❑ အူၣ်စိကဘျးထူၣ်ဖျိလဲၣ်ထီၣ်ရၢ်ရၢ်
- ❑ ထီၣ်ဖဲကွဲး ကွဲၣ်ကဘီယုၤလီၤအိၣ်ကဒါနီၢ်ကီၢ်ခါ

တၢ်ကတိၤသကိးအဘျီၣ် (ကဘျးဟ ၈)

- ❑ “ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤမိၢ်ပုၤ မ့ၢ်ဝဲလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤပုၤတၢ်တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူ”
- ❑ “ထံဖိကီၢ်ဖိမ့ၢ်တပၣ်ဃုာ်ဘၣ်န့ၣ်ပဒိၣ်ကွဲးထွဲသ့ၣ်ပုၤတသ့ဘၣ်”

တၢ်စူၣ်သနၢၣ် (ကဘျးဟ ၁၄)

- ❑ သ့ၣ်ပုၤမ့ၢ်ပတံၤသကိး
- ❑ တၢ်မဲတၢ်မၤလၢယမူဒီးအိၣ်တဖၣ်

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ (ကဘျးဟ ၁၆)

- ❑ ပိၣ်မုၢ်အဂီၢ် ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအကါဒိၣ်
- ❑ “တၢ်သိၣ်တၢ်သီမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်လၢပုၤကညီအိၣ်မူလၢပုၤပူၤတသ့ဘၣ်န့ၣ် ပုၤအံၤပဒိၣ်ကွဲးထွဲ ဒီးပုၤကညီကဘၣ်ကီ”
- ❑ ကအိၣ်ဘၣ်အဂီၢ်လၢခံကတၢ်ဘၣ်ကူၣ်သ့ၣ်

တၢ်ဟံၣ်ဖျါ (ကဘျးဟ ၂၄)

- ❑ တၢ်ဘျၣ်က့ၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ် ဒီးတၢ်မၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ကီၢ်ပယီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ

ပၣ်ဒူထီၣ်ရီၤ (ကဘျးဟ ၃၀)

- ❑ ပုၤကညီဘၣ်ကံၣ်ဂုၢ်ဒီးန့ဆၢၣ်
- ❑ ကစၢၢ်ခိန်ဖိကတီၤပုၤစုၢ်ကိးခါ
- ❑ ဝဲခွဲၣ်သ့ၣ်ပုၤ-သဝီဖိခိးကတီၤသးတခီဟဲအိၣ်

တၢ်စံၣ်တဲၤ (ကဘျးဟ ၃၆)

- ❑ ဘုၤလံၤအနံၤသဘျၤ

ဝီၢ်သြဲလၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်တဖၣ်

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ = (Community Forestry) မ့ၢ်တၢ်မၤတခါလၢပုၤတၢ်ဖိဝဲပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၤဒီးဆိးကါဝဲ ဒုၣ်သ့ၣ်ပုၤ လၢကျဲယုၤ ကာ အပူၤ လၢ ပုၤတၢ်တၢ်အတၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်လၢတမ့ၢ်သ့ၣ်ည့ၣ်တဖၣ် = (Non-Timber Forest Products- NTFPs)

ကယဲၢ် မ့ၢ်တၢ်ဖိတၢ်လံၤလၢအသးသမူအိၣ်- သ့ၣ်ဘၣ် (timber) တပုၣ်ယုၤဘၣ်, လၢအဟးထီၣ်လၢပုၤပူၤ [တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်, ကသံၣ်ဖိၣ်, န့ၣ်ဖိည့ၣ်ဖိဒီးတၢ်မံၤလၢ စံးတၢ်တဖၣ်]. ပုၤတနီၤနီၤကိးလၢ (minor forest products) လီၤ.

ပုၤဆိးကါတၢ်ကရူၢ် = (user group) ပုၤတဖၣ်လၢအပၤဆုၤဒီးသ့အိၣ်သ့အီၤပုၤတပုၤ. မ့ၢ်တမ့ၢ် ပုၤတဖုလၢအဖုးအိၣ်ထီၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလၢကပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၤတၢ်လီၢ်တကဝီၤလၢကသ့ၣ်သ့ၣ်ဒီးဒီးန့ၣ်ဘၣ်အတၢ်ဘၣ်ဘျးတဖၣ်

တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၤတၢ် = (centralisation) တၢ်ဟံၣ်ရီၢ်ဖျိၣ်တၢ်စိကမိၤဒီးတၢ်ပၤဆုၤတၢ်ဝဲလီၢ်ခၢၣ်သး (အဒိ-ပဒိၣ်သ့ၣ်ပုၤဝဲကျဲၤဖိၣ်ဃာ်တၢ်ပၤဆုၤသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤဝဲလၢာ်, လီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်တခီ တၢ်စိကမိၤတအိၣ်နီတမံၤ)

တၢ်သးကွဲၣ်တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၤတၢ် = (de-centralisation) တၢ်သးကွဲၣ်တၢ်ပၤဆုၤတၢ်အမူအဒါလၢလီၢ်ခၢၣ်သးအအိၣ်. [ညီန့ၢ်ပဒိၣ်ဟ့ၣ်လီၤထဲတၢ်ပၤဆုၤတၢ်အမူအဒါလီၤ. မ့ၢ်တၢ်စိကမိၤတခီတပၣ်ထွဲဘၣ်. အဃိလၢခံတၢ်စးထီၣ်သ့ကဒါက့ၤတၢ်ကတိၤအသိတဖျါ လၢအခီပညီ မ့ၢ်တၢ်သးကွဲၣ်တၢ်စိကမိၤလၢလီၢ်ခၢၣ်သးအအိၣ် (devolution)] န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပဲၣ်ထံခိးမုၢ်ဒါမူဒါဂီၢ်ဝီ = (gender analysis) လၢတၢ်လီၢ်တတိၤအပူၤန့ၣ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဝဲ ပိၣ်မုၢ်မၤတၢ်မနုၤဒီးပိၣ်ခွါမၤတၢ်မနုၤ, ဒ်သိးဝဲတၢ်မၤတၢ်တီၣ်ကျဲၤအခါကဘၣ်ဘျးမုၢ်/ခွါပုၤသိးသိးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဝီၢ်သြဲလၢထးတဖၣ်အံၤကွဲၣ်မုၢ်ဘၣ်တၢ်ထံၣ်လၢပုၤဖးတၢ်ဖိတဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပျာတဝါသုတ်ပျာတံမာ ပျာဗာဝဲနတ်အိပ်မှုဒီးနတ်ခိပ်ဃာ

တံ လာ “ပျာ တဝါသုတ် ပျာ တံမာ” နှင့်ကမ္ဘာတံအသိသံသ့တခါ လာကညီဖိအါဂါအဂီလီလီ. ဘဉ်ဆဉ်တံလါအသိန့ဉ် မ့ဝဲဒဉ်မံဖိတဖျဉ်အံန့ဉ်လီ. မ့မ့တံမာအကွါအဂီန့ဉ်ကညီဖိမာတံလဲဝဲလါမိပံဖိဖုအစါလဲန့ဉ်လီ. “ပျာတဝါ”စံးတံန့ဉ် မ့ပျာတဖုတကရု လါအအိဉ်အဆိးလါတံလီလီဆိဆိတတံအပူ ညီနီအိဉ်ဒီးတံသကဲးပတ်လါ အလီကံလီအသး န့ဉ်လီ. “သုတ်ပျာတံမာ” စံးတံန့ဉ် မ့တံကဟုကယဉ်, တံသုဉ်သုဉ် ဒီးတံပျာရဲဉ်ကျဲသုဉ်န့ဉ်လီ. လါတံန့ဉ်အယိ ပစံးလါပျာတဝါသုတ်ပျာတံမာန့ဉ် မ့ပျာလီကဝီဖိအတံပျာဆျာရဲဉ်ကျဲသုဉ်ပျာတံမာန့ဉ်လီ.

ပျာတဝါသုတ်ပျာတံမာ ဗဲကဲထီဉ်သးအဂုအခါန့ဉ် ဗဲအသးလါ ထံကီသုဉ်ပျာတဖုအတံဟးဂုဉ်ဟးဂီဒီးလီကဝီကမ္ဘာတဖုဘဉ်ကွါဆဉ်ဗဲဒီး သုဉ်မုဉ်အတံဂုကီလါအနးဒိဉ်မးလီ. လါတံဂုကီဒ်အံအယိ စးထီဉ်လါ ၁၉၇၀ အနံဉ်ဆီဖျဉ်အပူ န့ဉ် တံဒုးအိဉ်ထီဉ် သဝီအသုဉ်ကျိး လါကဒီးန့ဉ် သုဉ်မုဉ်ယိဉ်ဝဉ်အဂီဒီးတံဒုးအိဉ်ထီဉ်တံသုဉ်ထီဉ်ကျဲသုဉ်ပျာ(aforestation)အတံမာလါသုဉ်ပျာအသုတဟးဂီလဲလီထီဉ်လဲထီဉ်တဂုအဂီန့ဉ်လီ. တုလီလါ ၁၉၈၀ အနံဉ်ဆီဖျဉ်အပူ န့ဉ် တံရဲဉ်တံကျဲတံဖဲးတံမာတဖုအခိဉ်လါယီကုအုတံသုဉ်သုဉ်ဝဉ်အကလုဉ်ကလုဉ်ဒီး တမ့ထဲလါတံကဒီးန့ဉ် သုဉ်မုဉ်တမံအါအဂီဘဉ်. မ့စ့ကီးလါဟံဉ်ယိတံဟဲန့ဉ်အဂီဒီးလါတံမာဂုထီဉ်တံသုဉ်တံဖျးအကျဲန့ဉ်လီ. တုလီလါ ၁၉၉၀ နံဉ်အလီခံကတပ န့ဉ် တံနီပာအါထီဉ်ကျဲဝဲဒဉ် သုဉ်, သုဉ်ပျာဒီးပျာခိဉ်ဖိအတံအိဉ်မုဘဉ်ထွဲလီအသး ဒ်ပစံးတံအဒိ သုဉ်ပျာပနံဉ်လါတမ့သုဉ်ညဉ်တဖု (NTFPs) မ့တံဟဲန့ဉ်ခိဉ်သုဉ်ဒီးတံအိဉ်ကုအိဉ်လါ လါဟံဉ်ဖိယိဖိအဂီလီ. လါတံန့ဉ်အယိ တံပတ်ကုတံအကါဒိဉ်လါ တံမာဂုထီဉ်တံ

ရဲဉ်သဲကတီကုသုဉ်ပျာလါအအိဉ်တံဒီးတဖု လါန့ဉ်ဆဉ်ခိဉ်ဃာ ဒီးလီကဝီဖိအတံအိဉ်မုအတံလဲထီဉ်လဲထီအဂီလီ. တံဂါပျဉ်လါ လီခါဉ်သးက ဟ့ဉ်စိကမီလီကဝီပျာတဝါတဖု လါကန့ဉ်လီပဉ်ယုဉ်လါ တံပျာရဲဉ်ကျဲသုဉ်ပျာအပူ ဒီးတံအိဉ်ထွဲဝဲဒဉ်လါပဒိဉ်ကဒုးအိဉ်ထီဉ်တံဘျာသဲစးလါ ကဟ့ဉ်စိကမီ ပျာလီကဝီဖိလါအဆိးကါသုဉ်ပျာတံအိဉ်ဃာ ဒ်သိးအဝဲသုဉ်အတံခွဲးတံယဉ်ဒီး အလုလါလါပျာပျာအိဉ်ဂါဆိးကျဲဝဲအဂီန့ဉ်လီ.

မ့မ့လါမ့မ့ဆါတနံအံန့ဉ် တံနီပာဝဲလီတံလီဆဲးလါ လီကဝီဖိအတံပတ်ယုဉ်မုဉ်တအိဉ်ဘဉ်န့ဉ် ထဲပဒိဉ်အတံပျာသုဉ်ပျာဒဉ်ဝဲန့ဉ် လုတကုန့ဉ်ဆဉ်ခိဉ်ဃာတဂုထီဉ်ဘဉ် ဒီးတမာလါပျာလီကဝီကမ္ဘာအတံလီဉ်ဘဉ်စ့ကီးဘဉ်. ထဲဒဉ်ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာန့ဉ် သုဝဲဒဉ် လီကဝီကမ္ဘာအတံပျာသုဉ်ပျာအကွါအဂီလါကျဲအကလုဉ်ကလုဉ်, သုဝဲဒဉ်အလီကဝီပျာထုလဲဖိအတံသုဉ်ညါ လါတံရဲဉ်သဲကတီသုဉ်ပျာအပူ န့ဉ်လီ. သုဉ်ပျာပနံဉ်ဒီးတံဘျး တံဖျဉ်လါ ဗဲထီဉ်လါ သုဉ်ပျာအအိဉ်န့ဉ်လီကဝီဖိ - ပျာလါအရဲဉ်သဲကတီသုဉ်ပျာတဖုကဒီးန့ဉ်ဘဉ်ဝဲ ဒီးအန့ဆဉ်ခိဉ်ဃာစ့ကီးက အိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျဲဝဲလီ. အအံမ့ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာအကံအလဲန့ဉ်လီ.

သနံကု, ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာဗဲကဲအသး လါထံကီတကီဒီးတကီ, တံလီတတီတတီ တဒ်သိးဘဉ်. ဒ်တံမာအခိပညီဒီးတံမာအကွါအဂီတဒ်သိးဘဉ်န့ဉ် ဒီးသန့ထီဉ်အသးလါမတုအိဉ်ဒီးတံစိကမီအထီကတံလါတံလီတတီအပူမ့တမ့လါတံစံဉ်ညီဆါတံတံအပူန့ဉ်လီ. ပမ့မ့လါလဲအံအပူန့ဉ် ပကထံဉ်ဘဉ်လါကီကီဉ်တံအပူန့ဉ် ဖါတံဖါလုး ဒီးမ့ဂါနီကျဲဝဲဘဉ်ပျာလါအဒုးအိဉ်ထီဉ်ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာန့ဉ် မ့ဒ်သိးအတံအိဉ်မုတံဖဲးအိဉ်မာအိဉ်ကအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျဲအဂီ

န့ဉ်လီ. သရဉ်ဖရဲကံဉ်ဒုးနီပာပျာလါ ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာအမိပျာန့ဉ် မ့ဝဲလီကဝီကမ္ဘာအတံလုအိဉ်သးသမုလါတံဆိးကါဒီး ပါဆျာဘဉ်သုဉ်ပျာလါကျဲယုဉ်ကါအပူန့ဉ်လီ. ဖါတံမာန့ဉ် ပါဖျါထီဉ်န့ဉ်ပျာတံကီတံခဲတံတံမုဉ်တံတံလါတံမာပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာအပူဒီး ဟ့ဉ်ကျဲစ့ကီးကျဲလါတံကမာဂုထီဉ်အံန့ဉ်လီ.

ပသုဉ်ညါ လါထံကီတံအိဉ်သးတကံတကျဲအဖိခိဉ် တံခွဲးတံယဉ်စ့ကီးလါကညီဖိအဂီဒိဉ်မးလီ. ဘဉ်ဆဉ်သနံကု, ဒီဖျါကီပယီပဒိဉ် ဒုးအိဉ်ထီဉ်သန့, တံသိဉ်တံသိ ဒီး ပျာတဝါ သုဉ်ပျာ တံမာ အလံဉ်န့ဉ်ကျဲ လါအအိဉ်ထွဲ ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာအံအယိန့ဉ် ကမ့စ့ကီးတံခွဲးတံယဉ် ဒီးတံစုကဝဲ အဂုလါပဂီလီ. ကဒုးနီပာ မ့တမ့ ကဟ့ဉ်သုဉ်ထီဉ်စ့ကီးကညီဖိလါကမာပျာတဝါသုဉ်ပျာအတံမာလါကျဲတဘိဘိန့ဉ်လီ. ကညီဖိအတံကဟုကယဉ်ပျာန့ဉ် အိဉ်တံလဲလါပျာလဲ. ဘဉ်ဆဉ်အလီအိဉ်လါကညီဖိကဘဉ်မာဂုထီဉ်တံပျာဆျာရဲဉ်ကျဲတံအကွါအဂီ လါကဒုးတံဒီးပျာလါတံချာတဖုအတံဟဲန့ဉ်မာဟးဂီတံန့ဉ်လီ. တံလါပကဘဉ်နီပာ ပျာတဝါသုဉ်ပျာတံမာန့ဉ် တမ့တံထီဒါပဒိဉ်အတံပျာဆျာရဲဉ်ကျဲသုဉ်ပျာတံမာဘဉ်. မ့မ့တမီမ့လီကဝီကမ္ဘာအတံန့ဉ်လီ မာသကီးတံပျာဆျာရဲဉ်ကျဲသုဉ်ပျာဒီးပဒိဉ် စးထီဉ်လါတံဆီလီတံရဲဉ်တံကျဲပတီ, တံမာဖျါထီဉ်တံမာအပတီ, တံကွါထွဲတံမာပတီ ဒီးတုလီ ဆုတံသမံသမိးကုတံမာအပတီဒဉ်လဲန့ဉ်လီ. လါတံမာကီးပတီဒဲးအပူန့ဉ်လီကဝီကမ္ဘာကဘဉ်အိဉ်ဒီးတံဆါတံတံအစိကမီအခွဲးအယဉ်န့ဉ်လီ. လါကျဲဒ်အံအယိဒီး လီကဝီဖိတဖုကမာလီတံဝဲဒ်သိးအတံအိဉ်မုတံဖဲးအိဉ်မာအိဉ် ဒီးန့ဆဉ်ခိဉ်ဃာလါအဒိးသန့ထီဉ်အသးလါအဖိခိဉ်သုဉ်တဖုအံကအိဉ်ဂါဆိးကျဲဝဲကသုအဂီန့ဉ်လီ.

တၢ် ကွဲး ဆူ အဲး ဒံး ထာ်

ပှၤဖးလံာ်ဖိအတၢ်ပှၤဆၢ

- ၁. စးထီၣ်လၢပဖးဘၣ်သုလုၤကီုဂုၤအလံာ်ရၤလီၤစးထီၣ်လၢအခိၣ်ထံးကတၢၢ်တဘျီဒီးတုၤခဲအံၤန့ၣ် ပထံၣ်ဘၣ်လၢတဘျီဘၣ်တဘျီတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အိၣ်ဝဲဒီး ဂုၤထီၣ်ဝဲထွာ်ထွာ်လီၤ.
- ၂. ခိဖျိလၢပဖးဘၣ်သုလုၤကီုဂုၤ ဒီးပထံၣ်ဘၣ်တၢ်ဂီၤတဖၣ်အယံၤ ငးသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤပှၤလၢ ပကဘၣ်အိၣ်မုၢ်ဘၣ်ထွဲဒီး ကတီၤက့ၤခိၣ်ပှၤန့ၣ်န့ၣ်လီၤ.
- ၃. လၢတၢ်ပရၢအပှၤ (တၢ်ဂီၤအလံး-တၢ်ဂီၤဒိတ်- cartoon) မ့ၢ်ပုၤယုၣ်-လၢအဘၣ်ထွဲဒီးခိၣ်ပှၤန့ၣ်န့ၣ် ဒိဘၣ်ပှၤဖးတၢ်ဖိအသးညီ ဒီးကဲဘျးဝဲလၢပှၤကဟံးန့ၣ်တၢ်မၤလိအဂီၢ်လီၤ.
- ၄. သုလုၤကီုဂုၤအပှၤ တၢ်မ့ၢ်ပုၤဖျါထီၣ်ဖိ အစ့ၤကတၢၢ်တယုၢ်ခဲယုၢ်န့ၣ် ကမၤပျဲထီၣ် သုလုၤကီုဂုၤလံာ်တၢ်ရၤလီၤအက့ၢ်အဂီၢ်လီၤ.
- ၅. ပဖးဘၣ်သုလုၤကီုဂုၤတၢ်ပရၢအယံၤ ပသ့ၣ်ညါအါထီၣ်တၢ်လၢပတဟ်သ့ၣ်ပၤသး လၢပခိၣ်ပယၢၤတဖၣ် ဒီးငးသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤပှၤလၢ ပသုတမၤတရီၤတပါလၢန့ၣ်ခိၣ်ပှၤတဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ပဆၢမ့ၢ်လၢလၢ သုလုၤကီုဂုၤပှၤမၤတဖၣ်ကထဲးဂံၢ်ထဲးဘါအါထီၣ်ဆူညါ ထွာ်ထွာ်ဒီးမၤဂုၤထီၣ်တၢ်ပရၢအံၤန့ၣ်လီၤ.
- ၆. လၢသုလုၤကီုဂုၤမဲးကစံးအပှၤ န့ၣ်ခိၣ်ပှၤတၢ်အိၣ်သးလၢတၢ်ချၢ(ထံၣ်ဂုၤကီုဂုၤန့ၣ်ခိၣ်ပှၤတၢ်အိၣ်သး) ဒီးတၢ်ဂီၤတဖၣ်မ့ၢ်ပုၤန့ၣ်ကထးန့ၢ်အါထီၣ်ပှၤဖးတၢ်ဖိအသးဒီးကမၤအါထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပှၤန့ၣ်လီၤ.
- ၇. လၢသုလုၤကီုဂုၤအပှၤ တၢ်မဲးပုၤဖိဘၣ်ပးန့ၣ်ခိၣ်ပှၤ လၢပှၤဖိဒိသ့ၣ်န့ၢ်ပှၤအိၣ်ညီ, မ့ၢ်ပုၤယုၣ်န့ၣ်ကဂုၤဝဲလီၤ.
- ၈. လၢသုလုၤကီုဂုၤအပှၤ တၢ်ကွဲးဆူအဲးဒံးထာ်အသးန့ၣ်(ပှၤဖးလံာ်ဖိကွဲးဆူအဲးဒံးထာ်ဒီးအဲးဒံးထာ်စံးဆၢက့ၤ) မ့ၢ်အိၣ်န့ၣ်ဂုၤလီၤ.

အဲးဒံးထာ်အတၢ်စံးဆၢ

တၢ်ဘျးဒိၣ်မးလၢ သုကွဲးငးသ့ၣ်ညါပှၤလၢတၢ်ဂုၢ်တၢ်ကျိၤတဖၣ် ဒီးသုလုၤကီုဂုၤတုၤလိာ်ဘၣ်အိၣ်လၢတၢ်သးခုအပှၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဂုၢ်တဖၣ်န့ၣ် အဲးဒံးထာ်အိၣ်ဒီးစံးဆၢက့ၤပှၤဖးလံာ်ဖိလံာ်အံၤအသးလီၤ.

(တၢ်ဂီၤအလံး-တၢ်ဂီၤဒိတ်-cartoon)န့ၣ် ဒ်ပှၤဖးလံာ်ဖိအထံၣ်ဘၣ်အသး သုလုၤကီုဂုၤအိၣ်ဒီးမၤလၢပျဲစ့ၢ်ကီုန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢခိဖျိတၢ်လီၤတုၤလီၤကံၤအါမံၤအဖိခိၣ် မၤအိၣ်တတုၤထီၣ်ပၤထီၣ်ဒီးဘၣ်. အဂၤတမံၤတခါ သုလုၤကီုဂုၤမ့ၢ်လၢလၢ ပှၤဖးလံာ်ဖိ ကတုၤဝဲဒီးဆူန့ၣ်သုလုၤကီုဂုၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢ ပနာ်လၢ ပှၤဖးလံာ်ဖိတဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်ထံၣ်တၢ်လဲၤခိဖျိလၢအတက့ၢ်လဲၤဒီးအါအယံၤ မ့ၢ်ငးန့ၣ်ဖျါထီၣ်ကဒါက့ၤအတၢ်ထံၣ်အတၢ်သ့ၣ်ညါလၢတၢ်ဂီၤမ့ၢ်ဂုၤ လံာ်တၢ်ကွဲးမ့ၢ်ဂုၤန့ၣ်ကမ့ၢ်တၢ်မၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်စၢၤသုလုၤကီုဂုၤန့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသး ထါစ့ၢ်ကီု ပတဒီးန့ၢ်အိၣ်တပယုၣ်ယီၤ လၢပှၤဖးလံာ်ဖိအအိၣ်ဘၣ်. လၢအခိၣ်ထံးပဖးန့ၣ် ဒီးလၢခိဖျိပတဒီးန့ၢ်လၢဘၣ်အယံၤ ပပတုၣ်ကွံာ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢ ဖဲတဘျီလၢလၢပဒီးန့ၢ်ဘၣ်ထါလၢအဂ့ၢ်န့ၣ် ပကဖၢန့ၣ်လီၤအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ထံၣ်ဂုၤကီုဂုၤတၢ်စ့ၢ်ကီု လၢအကြးအဘၣ်န့ၣ် ပအိၣ်ဒီးဖၢန့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢခိဖျိလၢ ပပှၤမၤတၢ်ဖိအဂံၢ်စၢ်အယံၤ ဒ်ကြးအသး ပမၤအိၣ်တတုၤထီၣ်ထီၣ်ဘးဘၣ်. အယံၤ ပမ့ၢ်လၢ ပှၤဖးလံာ်ဖိမ့ၢ် အိၣ်ဒီးတၢ်ကစိၣ်လၢအဂ့ၢ်န့ၣ် ကမၤစၢၤစ့ၢ်ကီုပှၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တမ့ၢ်တခါ တၢ်လၢသုအိၣ်ဒီးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်အိၣ်မ့ၢ်အိၣ်န့ၣ် သုကွဲးသံကွၢ်ပှၤ ဒီးပကကွဲးစးငးသ့ၣ်ညါက့ၤသုန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂီၤလၢအဂ့ၢ်လၢပကဖၢန့ၣ်လီၤအိၣ်လၢလံာ်ပရၢအပှၤန့ၣ် ကိၣ်ဒိၣ်မးလီၤ. မ့ၢ်လၢပဘၣ်ကွၢ်ယုၣ်တၢ်ဂီၤလၢကဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကွဲးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤဖးလံာ်ဖိမ့ၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်ဂီၤလၢအဂ့ၢ်န့ၣ် သုလုၤကီုဂုၤတုၤလိာ်မ့ၢ်ဘၣ်အိၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ပှၤကလံာ်လၢအကၢၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသး တၢ်မဲးပုၤစ့ၢ်ကီု ပအိၣ်ဒီးဖၢန့ၣ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢ ပှၤလၢကကွဲးဆူန့ၣ်ပှၤတအိၣ်နီၣ်တဂၤဒံးဘၣ်. တၢ်မဲးပုၤလၢပထံၣ်န့ၣ်အိၣ်လၢလံာ်လၢအပှၤ အါတက့ၢ်တဘၣ်ထွဲဒီးပကညီဖိအတၢ်အိၣ်မုၢ်ကဲးဆိဘၣ်. အယံၤ ပှၤဖးတၢ်ဖိတဖၣ် မ့ၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်မဲးပုၤလၢအဂ့ၢ်ဒီးမ့ၢ်တမ့ၢ် အိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်တၢ်ဘၣ်လၢတၢ်ကွဲးဆိကမိၣ်န့ၣ် တၢ်မဲးပုၤလၢကကဲထီၣ်တၢ်မၤလိလၢဖိဒိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ် သုလုၤကီုဂုၤကွဲးမ့ၢ်ဘၣ်လၢတၢ်သးခုအပှၤန့ၣ်လီၤ.

လၢသုလုၤကီုဂုၤအပှၤ ပှၤလၢကကွဲးဆူသုလုၤကီုဂုၤအဲးဒံးထာ်အအိၣ်န့ၣ်အိၣ်စ့ၢ်ဒိၣ်မးလီၤ. အိၣ်ဒိၣ်စ့ၢ်ကီု ဒီးအါဒိၣ်တၢ်တက့ၢ်မ့ၢ်သ့ၣ်ဘိၣ်သးစၢ်တဖၣ်လီၤ. သုလုၤကီုဂုၤ သးခုဒီးစံးဘျးဘၣ်စီၤဆါလျှာ်- ကွဲးဖိသးစၢ်လၢဒိယါဒဲကပီၤ, အဝဲမ့ၢ်ပှၤလၢအကွဲးလံာ်ထီၣ်ဘိဆူသုလုၤကီုဂုၤအအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်လၢဒီးထံၣ်ဘၣ်ဒိပုၤဝဲအတၢ်ကွဲးတဖၣ် လၢပကဖၢန့ၣ်လီၤအိၣ်လၢတၢ်ကစံးကတီၤသကိးအါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

သးအိၣ်ဘိးဘၣ်သ့ၣ်ညါဘၣ်ဒိပုၤဝဲလၢ ပအိၣ်ဟီထီၣ်ကဒီးတၢ်လီၤတတီၤ(ကွၢ်ဖးတၢ်ကတီၤသကိးအချိၣ် ကဘျးပၤ၁၀)လၢ ပကတၢ်ပီၣ်သကိးန့ၣ်ခိၣ်ပှၤဂုၢ်ဝီန့ၣ်လီၤ. တၢ်ထံၣ်, တၢ်ဆိကမိၣ်, တၢ်လဲၤခိဖျိလၢအလီၤဆိလိာ်သးအကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်တၢ်ကတီၤသကိးအါသုန့ၣ်လီၤ.

ပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာန် တာ်သျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင် ဘာ်ကီဘာ်ခဲဒဲကဝီ

တာ်ကခိန်-စုန်ဆန်ခံင်ကွံာ်, ခိန်ဝုဆာ် ၂၇ သီ ၂၀၀၀နံင်

ပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာန် တာ်သျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင်ဒဲကဝီအပူ န့င်လီၤ. တာ်ပညိင်တခီ မုန်ဒဲသီးမိာ်ပိတ်မုတ်ပိတ်မာတဖှင် ကဒီးန့ါအါထီၣ်ပီညါဘာ်ဃးတာ်သျှင် ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင် ကျဲ န့င်လီၤ.

တာ်မာလိတဘျီအံၤ ကျဲကမာ ဖျိန်န့ါ ပုၤထီၣ်တာ်မာလိဖဲ ခဲလၢာ် ၂၂ ဂၤ. ဟဲလၢကလံၤထံးကညီဒဲကဝီပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာ်စးတဖှင် လၢအပုၤဃုာ်စုာ်ကိးဒီး(NLD) ပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာ်စးတဖှင် န့င်လီၤ.

တာ်မာလိအံၤပုၤလၢအဟံးမုဒါန့ါ မုာ်ဝဲ (KRCWDG) ဒီး ပုၤဟ့ၣ်တာ်သိၣ်လိတခီ မုာ်ဝဲ ကြံၣ်န့ါစတံး(Images Asia, Ecodesk) ဒီးအသကိးပုၤမာစၢတာ် နီၣ်ကီၣ်မုာ်ဆာ် ဒီးစီၤဖျါဂုၤ (KNCG) သ့ၣ်တဖှင်လီၤ.

တာ်ဂုၤလၢတာ်မာလိသကိးအံၤ န့ါ မုာ်ဝဲ တာ်သျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင် ကျဲ. တာ်မာလိဖဲအူဖှင် ဒီးဒုးကထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ညာ်ကျဲ. တာ်သျှင်ဘျဲာ်(mulch)ဒီးအဘျးအဖျိၣ်, တာ်ဒီသဒါတာ်ဖိဃာ်

ပုၤထီၣ်တာ်မာလိဖဲ ဒီးသရၣ်သရၣ်မုာ်တဖှင် လၢအမာသကိးန့ါဆာ်တာ်သျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင်ဒဲကဝီ. တာ်မာလိအံၤမုာ်ဝဲခဲဘျီတဘျီလၢကဟ့ၣ်ဆူၣ်ထီၣ် ဒီးမာလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ပုၤတဝါကရၢာ်, လီၤဆီဒဲတာ်ပိတ်မုတ်ပိတ်မာအတာ်သ့တာ်ဘာ်လၢကသျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင်အတာ်အိၣ်အါန့ါလီၤ.

လၢန့ါဆာ်အကျဲ, တာ်ဒုးကထီၣ်ကရၢာ်လၢအဂုၤအဂုၤ, တာ်ယု သ့ၣ်ညါ န့ါတာ်ထျှင် တာ်ဘိလၢတာ်သျှင်အံၤ လၢလီၤကဝီပုၤသ့တဖှင်, ဒီး တာ်ပာဆၢ ပုၤတဝါကရၢာ်ဒဲလဲၣ်အဂုၤသ့ၣ်တဖှင် န့င်လီၤ.

တာ်ဟူးတာ်ဂဲၤလီၤဆီ လၢပုၤထီၣ်တာ်မာလိဖဲတဖှင် မာသကိးဝဲ န့ါ မုာ်ဝဲ တာ်လဲၤကွၢ်သကိးပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာ်ပုၤတဝါအကရၢာ်သၢဖျါ- ဆိၣ်လၢ (Zone-A) တဖျါဒီး(Zone-B) ခံဖျါ, တဲသကိးပိတ်သကိး ကရၢာ်တဖျါစုာ်စုာ်အတာ်ဂုၤ ဒီးအတာ်လီၤတုာ်လီၤကံာ် ဒီးခါဆူညါတာ်ကြးမာဂုၤထီၣ်အိၣ်လဲၣ်န့ါလီၤ. တကထီၣ်ယီၤန့ါလၢအဝဲသ့ၣ်အစုအခိၣ်ဒဲဘဲ မာလိတုၤသကိးဝဲ တာ်ဒုးကထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ညာ် ဒီးတာ်သျှင်ဘျဲာ်အကျဲသ့ၣ်တဖှင် န့င်လီၤ.

တာ်ဟူးတာ်ဂဲၤအဂၤလၢအပိာ်ထွဲ ထီၣ်တာ်မာလိတဘျီအံၤအခံ န့ါ မုာ်ဝဲ တာ်အိၣ်ဖျိၣ်တာ်ပိတ်သကိးပိတ်မုတ်ပိတ်မာ ဒီးန့ါဆာ်အတာ်ဘာ်ထွဲလီၤသးအဂုၤ ဖဲ ၂၇ သီအနံၤန့ါလီၤ. တာ်အိၣ်ဖျိၣ်တဘျီအံၤ ဒဲကဝီပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာ်ခိၣ်န့ါ, ကျိသရၣ်မုာ်, ဒီးသးစၢလၢအဟူးဂဲၤလၢခိၣ်ယၢန့ါဆာ်သ့ၣ်တဖှင် ဟဲထီၣ်သကိးဝဲ န့င်လီၤ.

လၢန့ါဆာ်ခိၣ်ယၢဖျိၣ်ယာ်အဖိခိၣ်, တာ်သျှင်အိၣ်ဖျးအိၣ်လၢ ဒဲကဝီသ့ၣ်တဖှင်အပူ မုာ်ကီမုာ်ခဲသန့က့, ပိတ်မုတ်ပိတ်မာတဖှင် လၢအသန့ဒဲဘဲ သျှင်ဆူၣ်သးဂဲၤဒီးဟူးဂဲၤတုာ်လဲၤ လၢကဒုးမုထီၣ်တာ်သျှင်တာ်ဖျးတာ်မာလိဖဲအူဖှင် ကျဲ ဒဲသီးကဘာ်ဘျးလၢဟံၣ်ဖိဃီဖိ ဒီးန့ါဆာ်ခိၣ်ယၢအဂီၢ် န့င်လီၤ.

တာ်မာလိအဘျီဝဲအံၤန့ါ မုာ်ဝဲခဲဘျီတဘျီ လၢအဘာ်တာ်မာအီၤဖဲအူဖှင် ဒီးတာ်တီခိၣ်ရိၣ်ခဲအီၤလၢ ဒဲကဝီကညီပိတ်မုတ်ကရူမာနုဆာ် (KRCWDG) န့င်လီၤ.

“ကရၢာ်လၢပဟးကွၢ်ကီတဖှင်န့ါ တနီၤမုာ်ကရၢာ်ဂုၤဒိၣ်မးလီၤ. အါတကွၢ် ကညီဖိအတာ်သျှင်တာ်ဖျးန့ါဂုၤဝဲလီၤ. ဘာ်ဆာ်လိၣ်ဒဲကဘာ်သ့ကတဲာ်ကတီးဒီးမာဂုၤထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ညာ်သ့ၣ်တဖှင်” န့ါ မုာ်သရၣ်ကြံၣ်န့ါစတံးအတာ်ဝဲထံးစီဖးက့တာ်သိၣ်လိန့ါလီၤ. အဝဲစံးအါထီၣ်ကဒီးဝဲလၢ ဒဲသီးန့ါဆာ်တာ်သျှင်တာ်ဖျးကလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အဂီၢ် တာ်ကြးဆိၣ်ထွဲ ပိတ်မုတ်တဖှင်အတာ်ဟူးတာ်ဂဲၤလၢကျဲကိးကဖဲဒဲ န့င်လီၤ.

ကံၤစုၣ်လီၤဆ့ၣ်အဃိပုၤရူၣ်လၢၤဖိအၢၣ်လီၤကလိးစ့ဒီလၢၤ ၃၀ ကကွၢ်

ဆ့ၣ်ခံၣ်တၢ်ကဝီၣ်-မုၢ်ဒီး ၂၂ သီ နံၣ်စ့အၢၣ်, ၂၀၀၀နံၣ်

ပုၤ ပုၤခဲန့ၣ်ဖိတဂၤ လၢအကူၣ်ပနံၣ်ဘၣ်တၢ်ပၤဒုၣ်ပၤကမၢ်အီၤလၢ စါယနး(cyanide)အစုၣ်အပျၢၢ်အတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီ ဖဲတၢ်ရူၣ်ထု လၢကီၢ်စဲၣ်ခိၣ်လိၣ်ရါဒိၣ်(Colorado) အပူၤအံၤအၢၣ်လီၤဝဲဒၣ်လၢကလိးဝဲစ့ အဒီလၢ ၃၀ ကကွၢ် ဒ်သိးကမၤဘၣ်လီၤဘၣ်စးက့ၤကွၢ်အတၢ်ဂ့ၢ်လၢကီၢ်စဲၣ်အဝဲန့ၣ်တီၣ်ထီၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤဘၣ်လီၤဘၣ်စးတၢ်ဒီး ရီၤဘးဖရဲးလဲ (Robert Friedland) အံၤ လီၤဘၣ်ဝဲဒၣ်ဖဲမုၢ်ဖိဖးနံၤ လၢ အမဲရကၤကီၢ်ရူၣ်အကွၢ်အဘျီၣ်အပူၤ ဖဲဝဲဒၣ်ဘၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၉၂ နံၣ်န့ၣ် စါယနး(cyanide)အထံၤလီၤယွၤလၢ စါမံးဘါလ် (Summitville) တၢ်ရူၣ်လၢလီၤ အိၣ်လၢခိၣ်လိၣ်ရါဒိၣ်အကလံၤထံးတခါန့ၣ် မၤသံဝဲဒၣ်တၢ်သးသမ့ ဝဲလၢလၢအိၣ်လၢ ထံၤကွၢ် အလၢမိးစ့ၣ်(Alamosa) လၢအထီဝဲဒၣ် ၁၇ မံးလၢအံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆိးဘၢကွၢ်အံၤမုၢ်ဝဲဒၣ်လၢတၢ်ကမၤကဆိထီၣ်က့ၤတၢ်အဂီၢ်- လၢ ၁၉၉၉ နံၣ်အပူၤန့ၣ် တၢ်တယးအပူၤကတုၤဆူ ဒီလၢ အကကွၢ် ၁၇၀ မ့တမ့ၢ်အါန့ၣ်အအံၤဒီးလီၤ.

ခိၣ်လိၣ်ရါဒိၣ် အစံၣ်ညီၣ်ကွၢ်ခိၣ်ကွၢ် ဝဲစ့ၣ်လၢစ (Ken Salazar) စံးဝဲလၢတၢ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လီၤအံၤ မ့ၢ် “ခိၣ်ယၤဂ့ၢ်ဝီ အတၢ်မၤနၤဖး ဒိၣ် တခါလၢပုၤတဝါ အဂီၢ်လီၤ.” အဝဲစံးစ့ၢ်ကိးဝဲလၢ စ့အိၣ်လိးအကျါတနီၤအံၤ တၢ်ပၤပနီၣ်လီၤဝဲလၢ ကဟ့ၣ်ဝဲဆူပုၤလၢတူၢ်ဘၣ်စါယနးအကံၤစုၣ်ကံၤပျၢၢ်အတၢ်လီၤဆ့ၣ်တဖၣ်အဃိန့ၣ်လီၤ.

“လၢကအိၣ်ခိး တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢ အနံၣ်တဖၣ် ဒီးကဘၣ်သုစ့အဒီလၢ အကကွၢ်လၢအဆံ အါမးတဖၣ်လၢတၢ်ဂ့ၢ်အံၤ အဂီၢ်ဒီးကလဲၤခိဖျိဝဲ ကွၢ်ဘျီၣ်အဂီၢ်အလီၤန့ၣ်, ပုၤလၢစါမံးဘါလ်အလၢပုၤ(Summitville Mine) ဘၣ်ဒီအီၤအဒိၣ်ကတၢ်တဖၣ်န့ၣ် ကထံၣ်န့ၣ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်လၢအဂ့ၢ်ဒီးလီၤလီၤလီၤ” န့ၣ်ခဲစ့ၣ်လၢစံးဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်မုၢ်န့ၣ်တၢ်ပံး ဂ့ၢ်ဝီ လၢ တၢ်ရူၣ် လၢလု တၢ်တီၢ်ကျၢ (Western Mining Action Project) အပူၤန့ၣ်တၢ်ရီၤကွၢ်ဖလုန့ၣ်(Roger Flynn) စံးဝဲ “တၢ်အံၤမုၢ်တၢ်စးထီၣ်အဂ့ၢ်တခါလၢကဒုးမုထီၣ်က့ၤ ထံကွၢ်ခဲအသံတခါလၢ အဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤတၢ်အီၤလၢ တၢ်ရူၣ်ထုအဃိန့ၣ်လီၤ.”

ပုၤရူၣ်လၢဖိခိၣ်လိၣ်ရါဒိၣ်အကဝီၣ်တဖၣ်ဆိးကါဝဲ ကလၢကထးဖးန့ၣ်ထုအဂီၢ်လီၤ. ထံလၢအဟးထီၣ်လၢတၢ်ရူၣ်

လၢန့ၣ် ပၣ်ယုၣ်ဒီး စါယနး ဒီး WICK (heavy metals) သ့ၣ်တဖၣ်ဒီး, လီၤဆ့ၣ် န့ၣ်ဆူထံ ကျိ အလၢ မိးစ့ၣ် အဒုတဖၣ်အပူၤ ဒီးတဆိဘၣ်တဆိဒီးန့ၣ်လီၤတုၤဆူထံကျိမိၢ်ပျၢၢ်အံၤအပူၤလီၤ.

ဖဲတၢ်ကိးသံကွၢ်ဝဲ ရီၤဘးဖရဲးလဲ အကူၣ်ပနံၣ်အကျါတခါ, (Ivanhoe Capital Corp) အိၣ်လၢဂ့ၢ်ဘဲၣ်ရူၣ်ဘၣ်, (British Columbia) ကီၢ်ရူၣ်, ကီၢ်ခဲန့ၣ် ဘၣ်ယးတၢ်ဂ့ၢ်အံၤအဖိခိၣ်, တၢ်စံးဆၢတဟဲက့ၤကဒါတဘျီၣ်ယီၤဘၣ်.

ဘၣ်ဆၣ်သန့က့, ဖဲတၢ်ထံၣ်လိၣ်သမံသမိးဒီးဒဲဘၣ်ဖိး (Denver Post) အခါ ရီၤဘးဖရဲးလဲ စံးဝဲသါသးစၢ်ဆၢလၢ တၢ်ရဲၣ်ကျဲၤတခါဂ့ၢ်ဂ့ၢ် လၢကကဲဘျးလၢ ပုၤတူၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲစံးဝဲ “ယအိၣ်လၢ တၢ်သးလဲၤလဲၤအပူၤ လၢကယဲၢ်တၢ်ဆိကမိၣ်အဂ့ၢ်တမံၤလၢလၢန့ၣ်လီၤ.”

ရီၤဘးဖရဲးလဲ ပၣ်ဖျါထီၣ်တ့ၢ်အသးဖးယံၣ်လံလၢ ဒ်အမ့ၢ်ပုၤအိၣ်လၢအပၤဘၣ်မိၢ်ကူၣ်ပနံၣ်အံၤန့ၣ် ဘၣ်ဆၣ် အဝဲတပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢ တနံၤဘၣ်တနံၤအတၢ်ဖံးတၢ်မၤအပူၤဘၣ်. အဝဲစံးဝဲလၢပုၤအဂ့ၢ်လၢ ဒီးတၢ်ကူၣ်ပနံၣ်အဂၤတဖၣ်မ့ၢ်ပုၤလၢအဘၣ်ထွဲ ဒီးတၢ်တတၢ်တနါအံၤန့ၣ်လီၤ.

ပုၤအိၣ်န့ၣ်ဆၣ်ခိၣ်ယၤဖိ ဖဲန့ၣ်တဖၣ်စံးဝဲလၢ ရီၤဘးဖရဲးလဲ အံၤမုၢ်ပုၤကးပြဲးတဂၤလၢ အမၤထီၣ်တၢ်ကွၢ်အတၢ်ဘၣ်ယးဒီးကူၣ်ပနံၣ်အဂၤတဖၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်တဂ့ၤတဘၣ်လၢကမ့ၢ်အမဲၣ်ညါအခါန့ၣ်လီၤ. အဝဲအကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် န့ၣ်လီၤမၤယုၣ်တ့ၢ်လံလၢ တၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢ (ဘဲနဲးစူဆဲလၢ - Venezuela, နါမံဘံယါ-Namibia, ကီၢ်ပယီၤ, နယူကဲနံ- New Guinea, ဒီးကီၢ်တြၢ်စုလ်-Brazil) သ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

“အဝဲအိၣ်ဒီးအမံၤလၢ မၤဘၣ်ဒီတၢ်, ဒီးမၤဟးဂီၤတၢ်, ဒီးပၣ်တ့ၢ်ကွၢ်တၢ်လီၤ. ယအိၣ်မိၣ်လၢတၢ်ဆိးဘၢအံၤမုၢ်ခိၣ်ခါတခါဆူတၢ်အဘၣ်လီၤ. အဝဲတကြးလိၣ်ဘၣ်တၢ်န့ၣ်န့ၣ်အီၤဘၣ်.” န့ၣ် ထံန့ၣ်အရးဖဲခဲလံဖဲ(Tina Arapkiles), ကီၢ်အမဲရကၤမုၢ်န့ၣ်ကလံၤထံး, စံၣ်ဆဲရၣ်ချးပ (Sierra Club) အခါစးတဂၤစံးဝဲန့ၣ်လီၤ.

ခဲအံၤန့ၣ် ကီၢ်စဲၣ်ဆိးဝဲ ကူၣ်ပနံၣ်ကရၢအဂ့ၢ်အဂၤတဖၣ် လၢအမၤယုၣ်လၢတၢ်တတၢ်တနါအဝဲအံၤအပူၤစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

သုးခွဲ ပျီကွံာ်ပုၤအိၣ်လၢထံ တမၢၢ်အတၢ်တိၣ်ကျဲၤကဝီၤပုၤ

(SHAN)၆ သီ လါစဲးပတုၤဘၣ်, ၂၀၀၀နံၣ်

၂ ဝီဖိလၢယီၤဒိၣ်ကီၢ်စဲၣ်ကလံၤထံးတဖၣ်စဲးဝဲလၢပ ယီၤသုးဝဲ ပျီကွံာ်က ဖျါအိၣ်ဖဲ တၢ်လီၤလၢ ယိၣ်လိာ် ကျိထံ တမၢၢ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤအထံ လုၣ်ဘၢတၢ် ကတုၤအလီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ယီၤဒိၣ်ကီၢ်စဲၣ်ကလံၤထံးပုၤသဝီဖိတဖၣ်, လၢအလံာ်ပရၢအယီၤဒိၣ်တၢ်ကစီၣ်သန့ (S.H.A.N) အပူၤကွဲးဆိးဝဲဒၣ်လၢ ဝုၢ်တကူၣ်သုးပဒိၣ် မၤဟးဂီၤကွံာ်ပုၤထံဖိ ကီၢ်ဖိ လၢအအိၣ်ဖဲ ယိၣ်လိာ် ကျိထံ တမၢၢ်အတၢ်တိၣ်ကျဲၤ အထံ ကလုၣ်ဘၢတၢ်အဟီၣ်ကဝီၤပုၤန့ၣ်လီၤ.

လံာ်ပရၢ လၢတၢ်ကွဲးအီၤဖဲလၢယုၤလဲ ၁၀ သီတဘျီအံၤကတုၤထီၣ်ဆု(S.H.A.N) အဂီၢ် ယံာ်ဝဲတလၢဘျီညါန့ၣ်စဲးဝဲဒၣ်- စးထီၣ်လၢ ၁၉၉၇ နံၣ်လံၤလံၤ ဒုသဝီအိၣ်လၢ ခုန်ဟ့ၣ်(Khun Hing) ကီၢ်ဆၣ်အပူၤ, လၢယိၣ်လိာ်ကျိဒီးအထံကျိအဒု နါမ်ပၣ်(Nam Pang River) ကျိအကၢ်ခိၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်မၤစ့ၤလီၤကွံာ်အနီၣ်ဂံၢ်ဒီးသုးကွံာ်အလီၤန့ၣ်လီၤ.

စးထီၣ်လၢ လါမုၢ် ၉ သီအနံၤလံၤလံၤ ယီၤဒိၣ်သုး(SSA) လၢယီၤစုး(Yawdserk)ဒီးနအဖ (SPDC) အသုးခိၣ်ချုၤသုးရုၣ်၉၉ ငုးလိာ်သးဖဲကါလံာ်ဒီး ပါလၣ်(Hpang Lang)လၢခုန်ဟ့ၣ်အမုၢ်ထီၣ်တခီန့ၣ် တဆိတုၢ်ဝဲဒံးဘၣ်.

ဒ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤထီၣ်စရီအသိး, ကျဲလၢာ် ၁၂ တီၤ လၢအအိၣ်ဒီး သဝီ ၁၅၅ ဖျါ, ဟံၣ် ၄,၀၀၈ ဖျါ ဒီး စံာ်

၃,၃၁၂ အကၢၣ် လၢခုန်ဟ့ၣ် ကီၢ်ဆၣ်အပူၤန့ၣ် အိၣ်ဘၣ်လၢတၢ်ပျဲဘၣ်ထံ အတၢ်လုၣ်ဘၢတၢ်ဖဲ တၢ်တုၤထီၣ်တမၢၢ်အခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်သုၣ်တဖၣ်အံၤမုၢ်ဝဲ စါမိ (Hsai Mong), ဝါဖါ(Wan Hpai), ဝါထီ(Wan Tong), ဝဲလိမိ (Keng Lom), ဝံယၢင်ဖူဝါ (Wianghpui), ဟိယါနီ(Hoyarn), ဝဲခါမိ(Keng Kham), နီၣ်ခါမိ(Nawng Kham), မိၣ်ခိၣ် (Mong-Khong), ဖးခွဲ(Pakuey), ထးခီ (Takaw) ဒီး စဲနီမိၣ် (Hsen Mawng) သုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲလၢ ကီၢ်စဲၣ်လၢာ် ၁၁ ဘုၣ်န့ၣ် အိၣ်ဘၣ်လၢထံ လုၣ်ဘၢတၢ်အပူၤလီၤ. ကီၢ်စဲၣ်တဖၣ်အံၤ အမံၤမုၢ်ဝဲဒၣ် လၢယိၣ်လိာ်ကျိအမုၢ်န့ၣ်တခီ ခုန်ဟ့ၣ် (Kun Hing), မိၣ်စူ(Mong Hsu), မိၣ်ဖါနီ(Mong Pan), ထါၣ်ယါနီ (Tang Yan), မိၣ်ယၢ်(Mong Yai) ဒီးစဲနီဝဲ(Hsenwi), လၢထံကျိအမုၢ်ထီၣ်တခီ, ခုန်လီၣ်(Kun Long), မါနီဖါ(Man-Hpang), ဖါၣ်ယါၣ်(Pang Yang), မိၣ်ဖံယါၣ်(Mong-Piang) ဒီးမိၣ်ထီနီ(Mong Ton)သုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တမၢၢ်အလီၤန့ၣ် အိၣ်လၢ ထါစဲၣ်(Tasang), လီၤယီၤလၢထါစဲၣ်တီၤသီသံၣ်ဘျဲအကလံၤစိး, လၢမိၣ်ထီနီ(Mong Ton)ဒီး မိၣ်ဖါနီ(Mong Pan)ကီၢ်စဲၣ်အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ. “တၢ်မၤလီၤ ယုၤသုၣ်ညါလၢခံ ကတၢ်တပတီၢ်” ဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢ(GMS Power), ကျိတဲာ်အကူၣ်ပနံၣ်န့ၣ်လီၤ.

အူၣ်စိ ကဘျးထူၣ်ဖျိလဲာ်ထီၣ်ရၢၢ်ရၢၢ်

The Ecologist, vol.30, no.8, November 2000

အူၣ်စိအတၢ်ထူၣ်ဖျိလၢအဲနီထါထံးအဖိခိၣ် ဒုးလီၤပျဲပုၤဟီၣ်ခိၣ်ဖိလံ.

၂ တယံာ်တမိၢ်ဒံးဘၣ်န့ၣ် ကီၢ်နယုစံလဲ အပူၤဖဲအုၣ်ဖိတဖၣ် ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲလၢအဲၣ်ထါထံးအဖိခိၣ်(Antarctic - ဟီၣ်ခိၣ်ကလံၤထံးအဝုၣ်ရီထိး) အူၣ်စိအတၢ်ထူၣ်ဖျိအံၤ မုၢ်တၢ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီလၢအလဲာ်ထီၣ်ဝဲတုၤဆုဝုၢ်အဖိခိၣ်လံလီၤ.

လၢခံသီအတီၢ်ပုၤ ဖဲလါစဲးပတုၤဘၣ်န့ၣ် တၢ်ထူၣ်ဖျိအံၤလဲာ်ထီၣ်ဝဲတုၤဆုထံ ကီၢ်ခွံၣ်လံ(Chile)အကလံၤထံးဝုၢ်

ဖါနီတးအရုးစံ (Punta Arenas), ငုးဘၣ်ဝဲဒၣ်မုၢ်ယဲၤအါ (ultra-violet rays)အပူၤလီၤဆံးထံးဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဝဲပိာ်ထွဲက့ၤ (NASA)တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိအခံန့ၣ်ပုၤဖဲအုၣ်ဖိတဖၣ်စဲးဝဲလၢ အူၣ်စိအပူၤဖျိဝဲအံၤ အလဲာ်အိၣ်လံ ၁၁.၄ ကကွံာ်စကွဲးလၢာ် (၂၉.၆ ကကွံာ်စကွဲးကံလီမံထာ်), မုၢ်တၢ်အဒိၣ်ကတၢ်တခါလၢအမၤတၢ်အသးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဒီးဘၣ်သးဒီးမုၢ်ယဲၤအါအံၤ ငုးကဲထီၣ်ဖံးဘုၣ်ခဲစၢ်, ဒီးမၤဟးဂီၤကွံာ်တၢ်ဖဲတၢ်မါအဆံးဆံးဖိတဖၣ် လၢအကဲဝဲဟီၣ်ခိၣ်ဖျါအတၢ်အိၣ်ဘျးစဲအခိၣ်ထံးကတၢ်သုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

၂၀၀၀ နံၣ်ကတၢၢ်တၢ်တတၢၢ်တနီၤလၢထံၣ်ဂၤကီၢ်ဂၤအပူၤ

New Internationalist, No. 331, Jan/Feb 2001

ကီၢ်ဘၣ်ယဲးန့ၣ်- အိးကထိဘၢၣ် ၂၀၀၀နံၣ်

ထံ လုၣ်ဘၢတၢ်အိၣ်ကတၢၢ်လၢအနံၣ် ၄၀ အတီၢ်ပူၤ, ရုလီၤအသးဆူကီၢ်ဒီတဘျီညါ, ဒီးပုၤသံဝဲလၢထံလုၣ်ဘၢတၢ်အယီၤ ၄၆၃ ဂၤန့ၣ်လီၤ. သမၢ်တဖၣ်လၢတၢ်တညီၣ်နီၤထံၣ်န့ၣ်အိၣ်ဖဲ ဝဲဒိၣ်ထံၣ်ကိၣ်အထံၣ်န့ၣ်. ဟဲလီၣ်ဖျါထီၣ်အသးဖဲထံလုၣ်ဘၢတၢ်အလီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးချိၣ်ထူ(golden snail) တဖၣ်ဒိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်ဂုၤထီၣ်ချ့မး အယီၤ ငးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ယီၣ်ဘၣ်ဘီ လၢကအိၣ်လီၤတုၣ်ကွၢ်ဘုၤဟုၤလၢအအိၣ်လီၤတုၣ်ဒီးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်ခဲၣ်ဘီၣ်ဒံၣ်ယၢ်- လၢနီၣ်ဝဲဘၢၣ် ၂၀၀၀နံၣ်

ထံ လုၣ်ဘၢတၢ်အိၣ်ကတၢၢ်တဘျီ လၢအနံၣ် ၇၀ အတီၢ်ပူၤန့ၣ် မၤဟးဂီၤကွၢ်ဝဲဘုးဒးအယီၣ်အါကီၢ်(Angkor Wat Temple) တဖျါအဘၣ်တၢ်တုၣ်ထီၣ်လံၤအိၣ်ဖဲ ၁၂ ယၢ်ဖျါနံၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ထံ လုၣ်ဘၢတၢ်အိၣ်ကတၢၢ်ထီၣ်ဝဲ တၢ်သ့ၣ်အးသး အးဖး

ဒိၣ်တခါပုၤသံဝဲ ၃၃၃ ဂၤအယီၤ ဒီးပုၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဝဲ ၃.၄ ကကွၢ် (၃.၄၀၀. ၀၀၀) ဂၤ လၢထံလုၣ်ဘၢတၢ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. ဝဲန့ၣ်အဆၢကတီၢ် ပုၤထီၣ်ဒါတၢ်ပၣ်တံၣ်ကရၢအခိၣ်တဂၤ လၢအခံၤမ့ၢ် ဝဲရဲၣ်(Sam Rainsy) ငုၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ဒီးကတီၢ်ပၣ်တံၣ်ကမၢ်ပဒိၣ်လၢအရဲၣ်ကျဲၤဝဲ တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်အတၢ်မၤစၢၤတဘျီဘျီဒါအယီၤန့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်လၢသ့ၣ်ကီၢ်-လၢနီၣ်ဝဲဘၢၣ် ၂၀၀၀နံၣ်

ကီၢ်ဘျီၣ်အထီၣ်ကတၢၢ် စံၣ်ညီၣ်ဟ့ၣ်အခွဲးလၢ တၢ်ကဆဲးသ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ် နီၤမၤဒၤ (Narmada Dam) အထံတမၢ်တဖျါ လၢထံဖိကီၢ်ဖိထီၣ်တုၣ်လံၤယံၣ် ယုၤန့ၣ် ခိဖျါလၢတၢ်ကသး ကွၢ်ဝဲ ပုၤ ၁၀၀,၀၀၀ ဂၤအလီၢ်အကျဲ အယီၤန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ဘျီၣ်စံးဝဲလၢ တၢ်ကပတုၣ်ကွၢ်တၢ်တုၣ်ထီၣ်တမၢ်အံၤအဂီၢ် သါတထံၣ်န့ၣ် တၢ်အုၣ်သးနီၣ်တမံၤလၢ အမၤဘၣ်ဒိဒီးမၤဟးဂီၤန့ၣ်အိၣ်ခိၣ်ယၢၤတဖၣ်ဘၣ်.

ထီၣ်ဖဲကွဲး ကွၢ်ထီၣ်ကဘီ ယုၤတုၣ်ဘျီအိထီ န့ၣ်နီၣ်ကီၢ်ခါ

The Myanmar Times, November 20-26, 2001

ဝုၣ်လီၤဒိၣ်- မ့ၢ်ထီၣ်ဖဲကွဲး (penguin) လီၤကဒါအိထီဖဲ အကွၢ်ကဘီယုၤယုၤခိပတၢ်လၢအဖိခိၣ်အခါန့ၣ်ခါ.

ပုၤအဲးကလံးဝဲအုၣ်ဖိဝဲနီၤခံၣ်ဂၤ လဲၤဆူကီၢ်ကွၢ်ယါ(Georgia) ကလံးထံး ဒ်သိးကလဲၤမၤလီၤဝဲထီၣ်ဖဲကွဲးအဘျီ ၄၀၀,၀၀၀ အိၣ်လၢကီၢ်အဖိခိၣ်အဂ့ၢ် ဒ်သိးကထံၣ်န့ၣ်တၢ်စံးဆၢဆူတၢ်သံကွၢ်လၢထးတဖျါအံၤအဂီၢ် ဒီးတၢ်ဂုၢ်တၢ်ကျိၤအဂုၤအဂၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤအုၣ်ဖိတဖၣ်ဒ်ညီၣ်နီၤအသိး သးဒုဒီဝဲဒၣ် ဘၣ်ယးတၢ်ပၣ်ဖျါထီၣ်လၢ ထီၣ်ဖဲကွဲးန့ၣ် လီၤအိထီဖဲအကွၢ်ကဘီယုၤ ယုၤခိပတၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်အဖိခိၣ်အခါန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢဒီး ကီၢ်အဲးကလံးအထံသးမုၢ်ဒါခိၣ်ဖးဒိၣ် (HMS Endurance) လၢအချာဝဲ ပုၤအုၣ်တဖုဆူကလံးထံးကွၢ်ကွၢ်ယါတဂၤအံၤ စံးဝဲဒၣ်လၢ သါန့ၣ်တၢ်ပၣ်ဖျါအဝဲအံၤန့ၣ်လီၤ.

“ထီၣ်ဖဲကွဲးတဖၣ် ထီၣ်ဘီကွၢ်ထီၣ်ဟဲလံးဒီးဖထၢၣ် ဒီးကွၢ်ထွဲဝဲအခဲတုၤအလီၤအိၣ်ကဒါဆူအချာ လီၤ” န့ၣ်ကဘီတၢ်လဲၤတၢ်က့ၤမုၢ်ဒါခိၣ်စတုးမဲးသယု (Stuart Matthews) တဲဘၣ်(The Daily Telegraph) ဒ်န့ၣ်လီၤ.

ဒီးကထၢၣ်ရဲးခွဲးစတီ (Dr. Richard Stone) လၢကီၢ်အဲးကလံး တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအဲၣ်ထီၣ်ထံး(British Antarctic Survey) တဂၤလဲဘၣ်ရဲးထၢၣ်(Reuters)ပုၤကွဲးတၢ်ကစီၣ်လၢပုၤအုၣ်ဖိတဖၣ်ဘၣ်ယီၣ်ဝဲလၢ ဟဲလံးဒီးဖထၢၣ်လၢအယုဖုၣ်ဖုၣ်တဖၣ်အံၤ မၤတံၢ်တံၢ်ဝဲထီၣ်ဖဲကွဲးတဖၣ် အသ့ၣ်အသးဒီးဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒီးကထၢၣ်ရဲးခွဲးစတီ စံးဝဲ “အဝဲသ့ၣ်အသးတၢ်စံၣ်ကချုထီၣ်သ့ၣ်သ့ၣ် ဝဲဟဲလံးဒီးဖထၢၣ်တဖၣ်ယုၤခိပတၢ်လၢအခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘၣ်ဒိအိၣ်ကတၢၢ်လၢအဟဲဘၣ်အဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်န့ၣ်အတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ် ကလီၤစ့ၤဝဲ ဒီးတၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဖးဒိၣ်တခါလၢထီၣ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.”

" ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤဖိၣ်ပှၤ မ့ၢ်ဝဲလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်ဒီး လီၢ်ကဝီၤပှၤတၢ်လၢအိၣ်သးသမူ "

ဖဲတၢ်စးထီၣ်မၤသီပှၤတၢ် သ့ၣ်ပှၤအခါသိၣ်လိပှၤလၢ-

၁. တၢ်ထုးထီၣ်ဒီးဆိးကါသ့ၣ်ပှၤအတၢ်ဖိတၢ် လံၤတဖၣ်န့ၣ် ညီၣ်န့ၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးလီၢ်ကဝီၤအပှၤ ဝှၢ်ဝီ ဒီးအတၢ်အိၣ်ယၤအက့ၢ်အဂီၤလၢဘျး လိၣ်အသးတဖၣ်အဖီခိၣ်လီၤ. အဃိ သ့ၣ်ပှၤ အတၢ်သဘၣ်သဘၣ်န့ၣ်ပှၤကညီဒုးအိၣ်ထီၣ် အီၤလီၤလီၤလီၤ. လၢတၢ်အံၤအဃိ တၢ်လိၣ် ဘၣ်ကျဲတဖၣ် လၢတၢ်ကဘျီက့ၢ်တၢ်ဂၢၢ်လီၤ အအိၣ်ထီၣ်လၢတၢ်အိၣ်သးတခါဒီးတခါအဖီ ခိၣ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးန့ၣ်လီၤ.

၂. တၢ်မၤဖိၣ်ပှၤအကျါလၢတၢ်ပၣ်လီၤဝဲန့ၣ်တ မ့ၢ်တၢ်ကြၢးနီၢ်နီၢ်ဘၣ်. ဟဲအသးလၢလၢညါ န့ၣ်တၢ်ပၣ်ထံနီၤဖးပိၣ်မုၢ်ပိၣ်ခွါအန့ၣ်အၢၣ်လၢ အဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢသ့ၣ်ပှၤ အဖီခိၣ် န့ၣ်တမ့ၢ်တၢ်လၢအဘၣ် ဒီးလၢပှၤဘၣ်.

၃. ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤအတၢ်တီၢ်ကျဲတဖၣ်ဘၣ် တၢ်ရဲၣ်ကျဲအီၤပှၤတၢ်ရၢတဖၣ်အတၢ်ထံၣ်အ သိး, တမ့ၢ်ဒ်လီၢ်ကဝီၤဖဲအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲအ တၢ်ထံၣ်အသိးဘၣ်.

၄. တၢ်မၤအတၢ်ပညီၣ်လဲၣ်ဒိၣ်မး, တၢ်မိၣ်တၢ် ကိး(concept)တဖၣ်တထံဆးဘၣ်(တဘျီတ ခိၣ်ဘၣ်ဂံၢ်ဂုၢ်လိၣ်အသး). တၢ်တအိၣ်ဒီးတၢ် မၤအဂီၢ်ခိၣ်(priority)ဖျါဖျါဘၣ်.

၅. သ့ၣ်ပှၤအသန့, တၢ်သိၣ်တၢ်သီ ဒီးတၢ်ဘျီ သ့ၣ်တဖၣ်တလၢပှၤဘၣ်. ထီၣ်လီၢ်အသး ဒီးမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်

၆. သ့ၣ်ပှၤဖိတဖၣ် တညီၣ်န့ၣ်ဒီးတၢ်ဖဲတၢ်မၤ အကျါအကျဲလၢကဒုးပၣ်သ့ၣ်ပှၤပှၤပှၤပှၤလၢ တၢ်မၤအပူၤဘၣ်. တၢ်တသိၣ်လိအီၤလၢက မၤသကိးတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်ဘၣ်. တ အိၣ်ဒီးတၢ်လဲၣ်ခိၣ်ဖျါ လၢပှၤဝှၢ်ဝီအစ့အၣ်တၢ် သုတၢ်ဘၣ်(social sciences)တကမၤဘၣ်. မ့ၢ် ပှၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢကဘၣ်မၤတၢ်ဒ်တၢ်ပၣ်နီၣ်ရဲၣ် ကန့ၣ်အသိး(target oriented) မ့ၢ်တမ့ၢ်ဒ်တၢ် ကလုၢ်အသိးလီၤ.

ဖးန့ၢ်လၢ- (RECOFTC) အပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်သိၣ်လိ ဝဲလီၢ်အိးကူး၂၀၀၀ န့ၣ်, ဝှၢ်အိးကူး, ကိၢ်ကျိၣ်တဲၣ်

စီၤဖြဲးခၢၣ် မ့ၢ်ဝဲဒၣ်ပှၤတၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲဝဲ ကညီၣ်ကုၣ်သ့ပီညါ တၢ်ကစီၣ်ဝဲလီၢ်ခၢၣ်သးအိၣ် ဝဲဝှၢ်ဘီကိးန့ၣ်လီၤ. (Watershed) မဲးကစံပှၤမၤတၢ်ဖိထံၣ်လိၣ်ကတၢ်သကိးတၢ်ဒီး အီၤလၢအဘၣ်သးဒီးပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤလၢကိၢ်ပယီၤပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကွဲးအံၤဘၣ်တၢ်ကွဲးကျိၣ်ထံက့ၢ်အီၤလၢ (Watershed vol.6 No.2 Nov. 2000-Feb 2001) အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဝဲသးစူၤတဲဖျါဘၣ်န့ၣ်ဂ့ၢ်န့ၣ်ကျိၣ်လၢအပူၤကွဲၣ် ဒီးန့ၣ်တၢ်လဲၣ်ခိၣ်ဖျါတက့ၢ်.

၁၉၈၇န့ၣ်, ယဟးထီၣ်လၢပှၤတၢ်ကုၣ် ဒီးပၣ်တၢ်ဝှၢ်အတၢ်အိၣ်မုၢ်အက့ၢ်အဂီၤတဖၣ် လီၤ. ဒ်ယသးဝဲလၢသ့ၣ်ပှၤ, ထံကျိၣ်, တၢ်တု ဟီၣ်ခိၣ်ဂီၤအသိး ယဟးန့ၣ်လိၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ဂီၤ အတၢ်မၤလိလံာ် ဝဲတက့ၣ်ဖျါဖျါလီၤ. ယ ဆၢကဲထီၣ်ဘၣ်က့ၢ်သရၣ်တဂၤအဃိ ယလဲၤ ဆူခိခိၣ်ဒုသဝီလၢအယံၤဒီးဝှၢ် လၢဆဲးဆဲး န့ၣ်အပူၤလီၤ. မ့ၢ်ဝဲတၢ်လီၢ် လၢအိၣ်ဝဲလၢ ပှၤဒိၣ်ပှၤယိၣ်အပူၤလီၤ.

Kasetsart University)လၢဝှၢ်ဘီကိးအပူၤန့ၣ် လီၤ. တၢ်မၤလိဝဲ (RECOFTC) န့ၣ်မ့ၢ်တၢ် လီၤဆီလိၣ်သးဒိၣ်မး ဒီးတၢ်မၤလိဝဲဝှၢ်တ ကုၣ်ဖျါဖျါမိၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဟ့ၣ်တၢ်စံး ဆၢတဖၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်မၤသိၣ်လိအသိးန့ၣ် လီၤ. မ့ၢ်ဝဲ(RECOFTC) န့ၣ်တၢ်အစၢန့ၣ်တ ဟ့ၣ်ဝဲဘၣ်. လၢအလီၢ်န့ၣ် ဟ့ၣ်ဝဲတၢ်ဆီက မိၣ်ဒီးက့ၢ်ဖိတဖၣ် ဘၣ်ဆိးကါတၢ်ဆီကမိၣ် ဆီကမးအံၤ လၢအတၢ်သ့ၣ်ညါ ဒီးအတၢ် လဲၣ်ခိၣ်ဖျါဒၣ်ဝဲအပူၤန့ၣ်လီၤ.

ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤန့ၣ်န့ၣ်ကတဲဖျါအခိပညီ ဒ်လဲၣ်.

ယကစံးဆၢယဲလၢ ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ် မၤန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်တဖၣ်အိၣ်ဒီး တၢ်ပၤဘၣ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်အိၣ်ယၤ ဒီးပၤဆှၢ ရဲၣ်ကျဲဝဲသ့ၣ်ပှၤလၢကျဲအိၣ်ကၢအိၣ်ခိး အ ပူၤန့ၣ်လီၤ.

လၢပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤအတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်မၤသကိး န့ၣ်ဒီးပှၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ်ဒ်လဲၣ်.

အဆီကတၢ်, ပကဘၣ်ကွၢ်ဒီးသ့ၣ်ညါ ပှၤတၢ်တခါအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ယသးအိၣ်စံး ယဲ, လၢပှၤတၢ်ကိးခါဒီးအပူၤဘၣ်သးတၢ် ဒီသဒၢသ့ၣ်ပှၤန့ၣ် ပှၤတဖုဒီးတဖု အတၢ် ကုၣ်တၢ်ဆး, တၢ်ထံၣ်ဆီကမိၣ်တဖၣ်သိးလိၣ် အသးဘၣ်. ကလဲၤဒၣ်ဝဲဒ်တဂၤလၢအတၢ် သးဝဲဒၣ်ဝဲအသိးန့ၣ်လီၤ. ပျဲယတဲနၢ် ပၢ်အါထီၣ်တက့ၢ်. တၢ်မၤလိဝဲ(RECOFTC)န့ၣ်ပလဲၤဆူသ

၁၉၉၇ န့ၣ်ယလဲၤထီၣ်လီၢ်ကဝီၤပှၤတၢ် တၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤလိဝဲ (RECOFTC,

ဝီတဖျၢၣ် အိၣ်လၢစံၣ်လၢလၢင်(Silalang), ပူ
ဝါ(Pua)ကီၢ်ဆၣ်, နါနံ (Nan) ကီၢ်ရူၣ်န့ၣ်
လီၤ. ဝဲ န့ၣ်ပှၤတဝါဖိ တဖၣ်, ပါဆှၢရဲၣ်ကျဲ
တၢ်ဝဲအသ့ၣ်ပှၤလၢအတၢ်ဘၣ်ဘျးသ ကိးအ
ဂီၢ် တဘျးနံၣ်လံ န့ၣ်လီၤ. လၢပှၤပူ န့ၣ်လှ
ဖးထီ အိၣ်ဝဲ တဖျၢၣ်. နီၤလၢ လုက အိ အပူ
န့ၣ် က နဲ ဒါ ဖး ဒိ န်လီၤ ဘီ လီၤ မုၢ်အိၣ် ဝဲ
လီၤ. ပှၤဖူဖိသဝီဖိတဖၣ် တနံၣ်တဘျီန့ၣ်
ကလဲၤမၤန့ၢ်ကနဲစိဒီးဆါအိၣ်ဝဲ လၢကဒီးန့ၢ်
ကျိၣ်ဖိစ့ဖိလီၤ.

ပှၤထူး ပှၤတီၤဖးဒိၣ် လၢဝှၢပူတဂၤ
ဟဲဆိလီၤအဟံၣ်ခွဲ ယံလၢဖးဒိၣ်တဖျၢၣ်
ဘျးဒီးလီၢ်ကဝီၤအဝဲ အံၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲ
ကျဲးစးဟံၣ်ဖျါ ထီၣ်အသးလၢ အမ့ၢ်ပှၤ
ဘၣ်ထွဲ ဒီးပှၤတဝါဖိ ဖဲ န့ၣ်တဂၤ ဒီးကျဲး
စးရူလီၢ်မုၢ်လိၣ်အသးဒီး လီၢ်ကဝီၤခိၣ်န့ၢ်,
ပှၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါတဖၣ်လီၤ. တနံၣ်န့ၣ် သဲ
ထံတဂၤကိးဝဲတၢ်အိၣ်ဖျိၣ် ဒီးစံးဝဲလၢကနဲ
လှဖးဒိၣ်လၢလုကီၢ်ပူအံၤ မ့ၢ်တၢ်ဘၣ်တုလၢ
အလီၤလီၢ်လီၤလး ဖးဒိၣ်တမံၤအယီၤ ဂုၤလၢ
တၢ်ပၣ်ကီၤအိၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲ တဲဘၣ်ပှၤသ
ဝီဖိ တဖၣ်လၢကနဲ ဒါ အဝဲ အံၤကဲ ထီၣ် ဖူသ
ဝီအသ့းအသ့ၣ်အယီၤဒီးအဝဲကွဲ န့ၢ်ဘျးဒးစီၤ
သီတခိၣ်လၢကဟဲဟံၣ်စိ ဆ့ လုကအိၣ်အံၤ လၢ
တၢ်ကဒိသဒါကနဲဒါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဝဲတီ
ဝဲလီၤ. တုၤမ့ၢ်တၢ်ဟံၣ်စိဆ့ ဒီးလုၢ်ထီၣ်ကနဲ
ဒါအံၤလံ န့ၣ် ပှၤသဝီဖိ တဖၣ်လဲၤ မၤအိၣ်
ကနဲစိတသ့လၢဘၣ်. သဲထံအံၤထူးထီၣ်ရၤ
လီၤဝဲလံၣ် လၢအဘိးဘၣ်ရၤလီၤ ဝဲကနဲ ဒါ
အတၢ်ယံတၢ်လၢလၢအအိၣ်လၢ နါနံကီၢ်စဲၣ်
အပူအံၤ ဆူဝှၢဘီကိး ဒီးခုဒိၣ်ဝှၢဒိၣ်အဂၤ
တဖၣ်အပူလီၤ. တုၤန့ၤတစု တမ့ၢ်ဆုၣ်
ကီၢ် တဖၣ်ဟဲ ကွၢ်ကီၢ်ကနဲ ဒါတဖၣ်အံၤလီၤ.
ဟဲတုၤလံ န့ၣ် လိၣ်ဘၣ်တၢ်လီၢ်လၢကမံ ဝဲ
လီၤ. ဒီးတၢ်လီၢ်လၢကမံန့ၣ် အိၣ်ဒၣ်သဲထံ
အဟံၣ်ခွဲ ယံလၢတဖျၢၣ်အံၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်လၢယအဲၣ်ဒီးစံးန့ၣ် ပှၤတဂၤဒီး
တဂၤန့ၣ် ကအိၣ်ဒီးတၢ်ထံၣ်ဂမံၤဂမ့ၢ် လၢ
သ့ၣ်ပှၤတၢ်အိၣ်ယၤကြး ဘၣ်တၢ်ရဲၣ်သဲက
တီၤအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. သဲထံတဂၤအတၢ်
မၤအံၤ အိၣ်ဖျါလီၤကလဲၤလၢ အဒိသဒါ ကနဲ
စုၣ်ကနဲ ဒါ ဒီးသ့ၣ်ပှၤဒၣ်ကယၢ်, ဘၣ်
ဆၣ်အဝဲမၤ တၢ်အံၤလၢအမ့ၢ်ကျဲၤဝဲကွၢ်ဒၣ်
ဝဲအဂီၢ်လီၤ. တၢ်လီၤဆိန့ၣ် တုၤသ့ၣ်ပှၤဒီး

**"ဒိယထံၣ်အသိး, ပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤ
အတၢ်ဂ့ၢ်မိၢ်ပှၤန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲလၢလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်
ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတဝါသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်
လုၢ်အိၣ်သးသမူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. "**

ကနဲဒါဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ကီၤလံအိၣ်တဘျီန့ၣ်, ပှၤ
သဝီဖိတဖၣ်လဲၤထူးထီၣ်မၤန့ၢ်ကနဲစိတသ့
လၢဘၣ်. အယီၤအတၢ်ဟဲ န့ၣ်တအိၣ်လၢ
ဘၣ်. တၢ်အံၤဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကီၢ်တဲ
ဘျးမံၤလၢသဝီဖိအဂီၢ်လီၤ. ဒိယထံၣ်အ
သိး, ပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤအတၢ်ဂ့ၢ်မိၢ်ပှၤ
န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲလၢလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ် ဒီးလီၢ်ကဝီၤ
ပှၤတဝါသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူ
အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

**ဘၣ်ယးကီၢ်ပယီၤအပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤအ
ဖိခိၣ်န့ၣ်ထံၣ်နဲဒိလဲၣ်.**

တၢ်မၤတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတဝါလၢ ကီၢ်
ပယီၤပူအခါန့ၣ် ပဆိးကါပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤ
တၢ်မၤအကျိၤအကျဲတစိဒီး, ဘၣ်ဆၣ် တၢ်
ကွၢ်စိခိၣ်သ့ၣ်တခိၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ပါဆှၢရဲၣ်ကျဲ
ဆၣ်တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ပှၤ
တဝါအိၣ်ဆိးဝဲလၢ သ့ၣ်ပှၤလီၢ်ကဝီၤလၢတၢ်
ဒိသဒါအိၣ်အပူ- လၢအဲးကလံးအဟီၣ်ခိၣ်
ဂီၤလီၤလံၢ်အပူန့ၣ် နကထံၣ်ဘၣ်တၢ်ဒိ တ

ဒါ လီၢ်ကဝီၤ တဖၣ် အဖူၣ်အဆၢန့ၣ်လီၤ.
သ့ၣ်ပှၤဖိလၢအသ့ၣ်အုၣ်ပိညါကျဲတဖၣ် ဆိ
ကမိၣ်ဝဲလၢ ပှၤကညီ န့ၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်ထဲ
တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲလၢတၢ်ဒိတဒါသ့ၣ်ပှၤ(protected
forests)အပူလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ပတၢ်မၤန့ၣ်မ့ၢ်
ပဟ့ၣ်သဆၣ်ထီၣ်လီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်တဖၣ် ဒိ
သိးကအဲၣ်ဘၣ် အတၢ်မၤ[တၢ်ကတဲၣ်ကတီၤ
ပှၤ]အကျိၤအကျဲတဖၣ် ဒီးဟ့ၣ်ဒုးန့ၢ်ပှၤ
တၢ်ချာဖိတဖၣ်ဘၣ်ယးအဝဲသ့ၣ်အတၢ်က
တဲၣ်ကတီၤပှၤအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢဆၢက
တီၢ်ဖုၣ်ကီၢ်အပူ ပကမၤတၢ်အံၤအဂီၢ်ကီၢ်
ဒိၣ်မးလီၤ. ပှၤတဝါ တဖၣ်အံၤ အိၣ်
ဆိးတၢ်ဝဲလၢအတၢ်လီၢ်အပူယံၣ်တုၤမး
လံ ဒီးအဝဲသ့ၣ်ထီၣ်ဝဲလၢအန့ၣ်ဆၣ်ခိၣ်
ယၤဂုၤကစိဒီးလီၤ. တၢ်တမၤဟးဂုၢ်ဟး
ဂီၤအိၣ်ဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဒီးပှၤထူလံၤဖိ
အတၢ်ကျိၣ်ဘၣ်ကျိၣ်သ့ လၢအရဲၣ်သဲကတီၤ
အသ့ၣ်ပှၤဒၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ.

ပှၤတဖၣ်အံၤ ကဘၣ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်
ပှၤဒိလဲၣ်န့ၣ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပှၤဝဲဂုၤမး, ဘၣ်ဆၣ်
တဲန့ၢ်ပှၤပှၤလၢတၢ်ချာတဖၣ်တသ့ ဘၣ်. ဒီး
လၢကကွဲးဖျါထီၣ် အတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်တဖၣ်
အံၤ လၢစးခိအဖိခိၣ်အဂီၢ်န့ၣ် မၤဝဲတသ့
စ့ၢ်ကိးဘၣ်. မ့ၢ်ပှၤပှၤလၢတၢ်ချာတဖၣ် နဝဲ
တၢ်ကွဲးလၢလံၣ်လဲၣ်, ဒီးတနဝဲ လီၢ်ကဝီၤ
အတၢ်အိၣ်သးလၢမၤအသး နီၢ်ကီၢ်ဘၣ်.

လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ, ဒိသိးပှၤတၢ်ချာတဖၣ်
ကသ့ၣ်ညါ, နနံ, နၢ်ပှၤပှၤတဖၣ်အံၤတမ့ၢ်
ပှၤလၢအမၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပှၤဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ်
လၢဆၢလၢကတီၢ်ဒိၣ်မးလီၤ.

လၢကီၢ်ပယီၤ ဒီး ကီၢ်ကျိၣ်တဲၣ်အပူ
န့ၣ်လီၢ်ကဝီၤပှၤတဝါအတၢ်အိၣ်သး တနီၤ
အိၣ်ဖျါလၢလီၤကလဲၤလီၤအသး လၢဒိသိးက
မၤန့ၢ် ပှၤတၢ်ချာတဖၣ်အတၢ်နၢ်ပှၤနၢ်ဘျီဝဲ
ပှၤတဝါတဖၣ်အိၣ်ဒီးအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် လၢ
အကပါဆှၢရဲၣ်ကျဲ သ့ၣ်ပှၤအဂီၢ်န့ၣ် မ့ၢ်
တၢ်ကီၢ်နီၢ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢကီၢ်ကျိၣ်တဲၣ်အပူ ပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤ
အတၢ်သိၣ်တၢ်သီသဲစးန့ၣ် အိၣ်လၢတၢ်အပ
တီၢ်လၢတၢ်ထူးပကြိၣ်အိၣ်အဖူမ့ၢ်လံ န့ၣ်
လီၤ. ဘၣ်ယးပှၤတဝါသ့ၣ်ပှၤအဂ့ၢ်န့ၣ် တၢ်
တလီၤပလိၣ်အိၣ်အါမးလၢ ပဒိၣ်ခၢၣ်စးက
ရၤ, လီၢ်ကဝီၤပှၤတဝါ, ကမ့ၢ်သဘျီကရၤ
ဒီးဖျၢၣ်စိမိးတဖၣ်အကျိၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်,

ဘဉ် ယးတၢ်ဂ့ၢ်အံၤန့ၣ် ပုၤကိး ဖုၤဒဲးကတိၤ ဘဉ်တၢ်ပျီၤပျီၤသ့ဝဲဒၣ်လီၤ.

လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤ တၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိၣ် တဆိၣ်ဘဉ်. လၢပုၤအါဂၤအဂီၢ် တၢ်ထံၣ် တၢ်ဆိကမိၣ်ဘဉ်ယးပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ် မ့ၢ် ဝဲတၢ်အသိတမံၤဒဲးလီၤ. ယန့ၣ်လၢလီၢ်က ဝီၤကမုၢ်အါဂၤန့ၣ် လၢတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမုၢ် အဂီၢ် ဒီး သန့ၣ်ဒၣ်အသးလၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ် အိၣ်ယၤလီၤ. ဒီး ကမၤတ့ၢ်လံၤပုၤတတၢ် သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်တၢ်ကတိၤ “ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ” န့ၣ် သီဘဉ်အိၣ်အဖၤမ့ၢ် လီၤ. ဘဉ်ဆဉ် ဒံၤလၢနီၣ်ကီၢ်ရၣ်အပူၤအ သးန့ၣ် ပုၤအါကရၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်ပညိၣ်အါမံၤ လၢကဆိးကါဝဲ သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်ပယီၤသ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၤစးထီၣ်မၤလိၣ် ထီၣ်ဖးထီၣ်တုၢ်လံၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤ ဘဉ်ဆဉ်အတၢ်ပညိၣ်ကလီၤဆိဝဲလီၤ. ဘဉ် တဘဉ်သ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၤအံၤ ကမံးဝဲလၢ သါ မၤတၢ်အံၤလၢကမုၢ်သ့ၣ်အတၢ်လိၣ်ဘဉ်အ ဂီၢ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်ပုၤလၢအပၣ်ဖျါထီၣ် က မုၢ်အတၢ်လိၣ်ဘဉ်န့ၣ်မ့ၢ်ဒၣ်ကီၢ်ပယီၤသ့ၣ် ပုၤဝဲကျိၤန့ၣ်လီၤ. ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤန့ၣ် ဆိၣ်ထွဲဝဲတၢ်သ့ၣ် သုလၢအဒိၣ်ချ့ဒ်အမ့ၢ်ယုၤကလံး, အခုၣ်ရၢၣ် အကလုာ် [ဖီသ့ၣ်]တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢ တၢ်အံၤအယီၤ ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤတခါလၢ ဟ့ၣ်သဆဉ် ထီၣ်ပုၤလၢအသန့ၣ်အသးလၢသ့ၣ်ပုၤအဖီ ခိၣ်တဖၣ် ကထုးအမ့ၢ်ဆဉ် ဒီးပနံၣ်အဂုၤ အဂၤတဖၣ်လၢအနီၣ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲလီၤ. တၢ် မၤအံၤအိၣ်ဝဲဒီးတၢ်ကွၢ်ဖီလၢ အကမၤစုၤ လီၤ ကမုၢ်အတၢ်လဲၤဆိးကါဝဲ တၢ်လီၢ်တ ဖၣ်ဝဲပဒိၣ်ကမၤဝဲအ “သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်တၢ်ဟး ထီၣ်လီၢ်” အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ခဲအံၤတၢ်သိၣ်တၢ်သိ အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢပုၤတဖုၤလၢပတံထီၣ်တၢ်မၤ ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအတၢ်တီၣ်ကျဲၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအလံာ်န့ၣ်ကျဲၤစ့ၢ်ကိး အိၣ်လံာ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်ယဘဉ်ယိၣ်တမံၤ-ပုၤတဖုၤဂုၤတဖုၤ ဂုၤလၢအမၤဝဲကသ့ၣ်န့ၣ် ကမ့ၢ်ဝဲမတၤလဲၣ်.

နဆိကမိၣ်လၢ တၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်န့ၣ် ကမၤစုၤလီၤ လီၢ်ကဝီၤကမုၢ်အဆိးကါသ့ၣ်ပုၤန့ၣ်ခါ.

လၢကီၢ်ပယီၤကီၢ်သးကံၢ်, “တၢ်ယုၤစီၢ် ယုၤထီၣ်ကဝီၤ” ပုၤန့ၣ် သ့ၣ်ဒိၣ်ချ့အကလုာ်ဒ် အမ့ၢ်ဝဲ ယုၤကလံးဒီးအခုၣ်ရၢၣ်အကလုာ်

သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်ဟးထီၣ်ဒ်အမ့ၢ်ဖီသ့ၣ်ခဲစ့ၢ်ကိး တၢ်ကတိၤအိၣ်မ့ၢ်သ့ၣ်န့ၣ်မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးကျိၣ်စ့တၢ်ဟဲန့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ကမ့ၢ်ဝဲသ့ၣ်အအါကတၢ်လၢ တၢ်သ့ၣ်လီၤန့ၣ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်ကီၢ်ပယီၤ သ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၤတခါ ထံၣ် “တၢ်ယုၤစီၢ်ယုၤထီၣ် ကဝီၤ” အံၤ ဒ်အမ့ၢ်တၢ်လီၢ်လၢတဆိၣ်ဒီး သ့ၣ်နီတထုၣ်ဘဉ်. မ့ၢ်တမ့ၢ်အိၣ်ဒီးသ့ၣ်ဖိကဲ စ့ၢ်ခိၣ်ဖိန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အံၤအယီၤ တၢ်လီၢ် အံၤအဘျးတဆိၣ်နီတမံၤ- ဘဉ်ဆဉ်အ ဘျးကဆိၣ်ဝဲတမံၤမံၤသ့ၣ်သ့ၣ်လီၤ. ဝဲသ့ၣ် ပုၤဝဲကျိၤသ့ၣ်လီၤကီၢ်ချ့သ့ၣ်အကလုာ်, တ မ့ၢ်လီၢ်ကဝီၤအသ့ၣ်ကလုာ်တဖၣ်ဘဉ်န့ၣ် သ့ၣ်အကလုာ်တဖၣ်အံၤ ကဟဲဘဉ်ဒ်လီၢ်က ဝီၤတၢ်မုၢ်သန့ၣ်လီၢ်သးအသန့ၣ်သ့ၣ်, ဒီးက ဘဉ်ဒ်စ့ၢ်ကိးပုၤကညီအိၣ်ဆိးလၢ တၢ်မုၢ်သ န့ၣ်လီၢ်သးအသန့ၣ် ဝဲန့ၣ်အပူၤသ့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၢ်တတီၤ မ့ၢ်ကဘဉ်တၢ်လဲၤလိၣ်အိၣ် လၢတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသိထီၣ်အယီၤန့ၣ် နကဘဉ် စံးကတိၤတၢ်ဒီးပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ် ဘဉ် ယးတၢ်လဲၤလိၣ်လၢ နရဲၣ်ကျဲၤတ့ၢ်အိၣ် န့ၣ်လီၤ. အဂ့ၢ်ဒ်အံၤ ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ်အိၣ် ဝဲဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါဘဉ်ထွဲအကစၢ်ခိၣ်ယၤန့ၣ် လီၤ. လၢတၢ်အံၤအယီၤ ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ အံၤမ့ၢ်ကျဲၤတဘီၤလၢ အိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးလၢ တၢ်သံကွၢ် “မတၤ ကြးမၤတၢ်ဆၢတဲာ် ဘဉ် ယးတၢ်ဆိး ကါသ့ၣ်ပုၤအဂ့ၢ်, မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘဉ် ယးတၢ်သ့ၣ်လီၤသ့ၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လဲၣ်.”

တၢ်ဟ့ၣ်သ့ၣ်ပုၤအကျဲအိၣ်အါဘီ လီၤ. ဒ်ယတၢ်လဲၤခိၣ်ဖိအသးန့ၣ်တၢ်သံကွၢ် အိၣ်ဝဲလွံၢ်ဖျါလီၤ. အတၢ်စံးဆၢတဖၣ်န့ၣ် ကဟဲဖျါထီၣ်ဝဲတၢ်ဟ့ၣ်သ့ၣ်ပုၤအကျဲ လီၤ. (၁) မတၤဟ့ၣ်တၢ်ဟီၣ်ခိၣ်တဂၤလဲၣ်,

(၂) မတၤစံၣ်ညိၣ်တဲာ်ဒီးဟ့ၣ်သ့ၣ်ဆိးကါ ဟီၣ်ခိၣ်တဂၤလဲၣ်, (၃) မတၤမၤတၢ်လၢ ဟီၣ်ခိၣ်န့ၣ်အပူၤလဲၣ် ဒီး (၄) မတၤဒီးန့ၢ် ဘဉ်တၢ်ဘျးတၢ်ဖျိၣ်တဂၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤန့ၣ် “တၢ်ဖဲးယုး (taungya)” သန့ၣ်ဘဉ်တၢ်စးထီၣ်မၤအိၣ်ဖဲး ပုၤ အဲကလံးဖိအပူၤမၤလဲၣ်အိၣ်ကီၢ်အစိးန့ၣ် လီၤ. ဟံၤလီၤဝဲတၢ်မၤအလီၢ်အကျဲ လၢပုၤ တတၢ်အခုးပုၤသံၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်ဟဲဝဲ ဟီၣ်ခိၣ်,စံၣ်ညိၣ်ဆၢတဲာ်တၢ် ဒီးဟ့ၣ်သ့ၣ်တၢ်, ဒီးန့ၣ်သဝီဖိတဖၣ်တခါ မၤဖျါထီၣ်တၢ်တီၣ် ကျဲၤခိၣ်ဖျါသ့ၣ်လီၤသ့ၣ်ပဟံၣ်တဖၣ်လၢအခုး အသံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်တခါ န့ၢ်ဘဉ်အ ဘျးလၢကုၢ်လီၤဆါဘဉ်ဝဲသ့ၣ်လီၤ. မ့ၢ် လၢဒ်သ့ၣ်ပုၤအသဲစးအိၣ်ဝဲအသးန့ၣ် သ့ၣ် ပဟံၣ်မ့ၢ်ပဒိၣ်အတၢ်ဖိတၢ်လံာ်လီၤ.

တၢ်အံၤလီၤသးဂဲၤန့ၣ် လၢတၢ်ကပၣ်သ့ၣ် ဟံၣ်သးလၢ “တီၢ်ယၢ်” သန့ၣ်အဝဲအံၤ အါန့ၢ် ငးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲလၢ လီၢ်ကဝီၤဖိတ ဖၣ်အဂီၢ်အမဲာ်ညါ - ခိၣ်ဖျါအခုးအသံၣ်တ ဖၣ်ကဲထီၣ်ကျဲၤအသ့ၣ်ပဟံၣ်ကျိး- သန့ၣ်အ ဝဲအံၤ ငးထံၣ်ဝဲဒၣ် ပုၤတၢ်ချ့ဖိတဖၣ် လၢ လီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ် မ့ၢ်ပုၤလၢအမၤဟးဂီၤ သ့ၣ်ပုၤတခါန့ၣ်လီၤ. တုၤမ့ၢ်အဝဲသ့ၣ်အခုး အသံၣ်ကဲထီၣ်ကွၢ်သ့ၣ်ပဟံၣ်ကျိးန့ၣ် လၢ ကဆိၣ်ဘဉ်မ့ၢ်အဂီၢ် ဘဉ်ဖဲးပျီကဒီးပုၤ, ဝံၤ ဘဉ်သ့ၣ်န့ၢ်ပဒိၣ်အသ့ၣ်ပဟံၣ်လၢအပူၤန့ၣ် လီၤ. စ့ၢ်န့ၣ်အတီၢ်ပုၤသ့ၣ်ပဟံၣ်တဖၣ်ဒိၣ် ထီၣ်ဝဲအယီၤ တၢ်အိၣ်အမ့ၢ်အဘီတဖၣ် ဝဲ ထီၣ်ဝဲတသ့ၣ်လၢဘဉ်. ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိ

တဖၣ်အံၤ ဘၣ်ဖဲးပျီၣ်ကိးပုၤ လၢကသုၣ် အိၣ်တၢ်အဂီၢ်လီၤ. ကယံၤမ့ၢ်တၢ်န့ၢ်ဘျးတဖၣ် လဲၤဆူပဒိၣ်အဆိၣ်ခဲလၢၣ်, မ့ၢ်ပုၤလီၢ် ကဝီၤဖိတဖၣ်တခီ ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ် ပုၤမၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ.

လၢပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤအကျိၤအကျဲအပူၤန့ၣ် ဟီၣ်ခိၣ်ကစၢ်မ့ၢ်ဝဲပဒိၣ်. ဘၣ်ဆၣ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ဆၢတဲၣ် ဦးတၢ်ပၤဘၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်န့ၣ် ကဘၣ်မ့ၢ်ဝဲပုၤတဝၢဖိန့ၣ်လီၤ. ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် ဘၣ်တၢ်မၤအိၣ်လၢပုၤတဝၢ ဦးသဝီဖိတဖၣ် ကဘၣ်ဒီးန့ၣ်တၢ်အဘျးအဖျိၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢကျဲၣ်အံၤ ပထံၣ်ဘၣ်လၢ လုၢ်လၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ(conventional forestry) /စအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ(scientific forestry)အံၤပၣ်ဝဲဒၣ်တၢ်အကါဒိၣ်လၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤပူၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်မၤန့ၢ်ကျိၣ်စုအလီၢ်တတီၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်လၢပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်မၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ကွၢ်စိအါမံ- သ့ၣ်ပုၤကမ့ၢ်ဝဲကျိၣ်စုတၢ်ဟဲန့ၣ်အလီၢ်တတီၤလၢပုၤသဝီဖိအဂီၢ်သ့. ဘၣ်ဆၣ်အဝဲသ့ၣ်ဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်ဘျးတၢ်ဖျိၣ်အဂုၤအဂၤအါမံလၢသ့ၣ်ပုၤအအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

နဆိကမိၣ်လၢ ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအံၤစး ထီၣ်လုၢ်ဘၢကွၢ်စိအုၣ်မ့ၢ်ပဒိၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤလံၤခါ.

စအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် ကီၣ်ဒိၣ်မးလၢကလုၢ်ဘၢတၢ်လီၤ. ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် မၤအသးဒ်တၢ်သး ကွၢ်တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၢ်တၢ်(decentralised management) ဆူလီၢ်ကဝီၤ ပုၤတဝၢအစုပူၤ, ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လုၢ်လၢအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် မၤအသးဒ်တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၢ်တၢ်(centralised management)လီၤ. ဒ်သိးပုၤပၤဆုၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်တၢ်တဖၣ်ကမၤလီၤဖျိၣ် ကွၢ်အတၢ်ပၤဆုၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်တၢ်န့ၣ်တမ့ၢ်တၢ်ညီဘၣ်. အဂၤတမံၤန့ၣ်, ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤန့ၣ် မၤစၢၤကမ့ၢ်အတၢ်န့ၣ်လီၤမၤသကိးတၢ်လၢမူဝဲထီၣ်ဘိ, မ့ၢ်မ့ၢ်စအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤတခီ လိၣ်ပၤတၢ်ယၢ်ပုၤကမ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. အဂၤတမံၤန့ၣ် ဖဲပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ ဦးသန့ ထီၣ်အသးလၢလီၢ်ကဝီၤအတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၤအါမံအါကလုၢ် ဦးလီၢ်ကဝီၤအတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်အဖိခိၣ်န့ၣ်စအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ သန့ထီၣ်အ

သးလၢတၢ်ကရၢထဲတဖုၤအဖိခိၣ် လၢအမ့ၢ်သ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဒီးသဒါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဟဲကဲထီၣ်အသး အဒိဒ်အမ့ၢ်သ့ၣ်ပုၤပျံၤကျိၣ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲစအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအကျဲတဘိ လၢကထုးဖးကွၢ်ပုၤကညီလၢသ့ၣ်ပုၤပူၤလီၤန့ၣ်နထံၣ်ဒ်လဲၣ်.

လၢအုၣ်ရၢၣ်မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံး ထံကီၢ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ် ပအိၣ်ဒီးပုၤအနီၣ်ဂံၢ်အါမးလၢတၢ်အလီၢ်အိၣ်အိၣ်ဖိတကဝီၤအဖိခိၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်ထံကီၢ်လၢယုၤရၤပုၤ ဦးထံကီၢ်လၢအမဲရကၤကလံၤစိး အပူၤန့ၣ်, ပမ့ၢ်ဘၣ်ထီၣ်သကြီၤဒီးတၢ်လီၢ်ဖးလဲၤဖးကွၢ်န့ၣ်အပုၤအနီၣ်ဂံၢ်အိၣ်စုဒိၣ်မးလီၤ. တၢ်ဒီးသဒါသ့ၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤန့ၣ် စးထီၣ်ဆိလၢကီၢ်မ့ၢ်န့ၣ်ထံကီၢ်အပူၤလၢတၢ်လီၢ်ဖဲ ပုၤတအိၣ်တဆိးနီၣ်တကၤဘၣ်အလီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢအုၣ်ရၢၣ်မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးတခီ တဒ်န့ၣ်အသိးန့ၣ်ဘၣ်. ပုၤကညီတဖၣ်အိၣ်ဆိးဝဲလၢသ့ၣ်ပုၤအပူၤ ဦးတၢ်နီၣ်ထီၣ်ကွၢ်အိၣ်လၢသ့ၣ်ပုၤအပူၤတသ့ဘၣ်.

ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် မၤအသးဒ်တၢ်သး ကွၢ်တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၢ်တၢ် (decentralised management) ဆူလီၢ်ကဝီၤပုၤတဝၢအစုပူၤ, ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လုၢ်လၢအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ် မၤအသးဒ်တၢ်ရီၢ်ဖျိၣ်ပၤဆုၢ်တၢ် (centralised management) လီၤ.

ပမ့ၢ်ကွၢ်လၢစအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအတၢ်ထံၣ်သန့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်ပုၤ ဦးဟီၣ်ခိၣ်န့ၣ်ကဘၣ်တၢ်နီၤဖးဆူအကဝီၤဒၣ်ဝဲလီၤ. အဒိ-အဝဲအံၤမ့ၢ်တၢ်ဒိတဒါသ့ၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤ, အဝဲအံၤတၢ်ကြီၤတၢ်ခးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအကဝီၤ, အဝဲအံၤမ့ၢ်ထံကွၢ်ခဲလီၢ်ကဝီၤ, အဝဲအံၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤ, ဦးဆူညါကွၢ်ကွၢ်လီၤ. လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိ, ဒ်အမ့ၢ်ကညီကလုၢ်န့ၣ် တထံၣ်ဝဲန့ၣ်ဆၣ်အသိးဘၣ်. လၢပထံကီၢ်လီၢ်ကဝီၤ[အုၣ်ရၢၣ်မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံး]န့ၣ် မိၢ်လုၢ်ပၤလၢတၢ်စုၢ်န့ၣ်အမူအဒါန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲပုၤကညီသ့ၣ်ညါဝဲဒၣ်လၢကဘၣ်အိၣ်မ့ၢ်ဒီးန့ၣ်ဆၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ- လၢတၢ်ဒိတဒါယၢ်တၢ်လီၢ်တကဝီၤအပူၤန့ၣ်

တၢ်မ့ၢ်ပၣ်လီၤ တၢ်ခးအိၣ်တၢ်မံလၢလီၢ်သ့တတီၤ ဦးတၢ်တဘၣ်ခးအိၣ်တၢ်မံလၢအလီၢ်တတီၤန့ၣ်. ကညီဖိကတခးအိၣ်တၢ်လၢတၢ်လီၢ်နီၣ်တတီၤအပူၤဘၣ်. ဘၣ်တဘၣ်ကခးအိၣ်တၢ်လၢတၢ်လီၢ်ခဲတီၤလၢအပူၤလီၤ, ဘၣ်ဆၣ်ကတခးအိၣ်ဝဲဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိတနီၤလီၤ. ဒီဖျိလၢအတၢ်စုၢ်တၢ်န့ၣ်ဒီးအတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၤဘၣ်ပးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအိၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. အဒိကဒီး, ဖဲသ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၣ်ပၣ်ပနီၣ်လီၤသ့ၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤလၢအပၣ်ယုၤဒီးကစၢ်ခိၣ်ထံးန့ၣ် ကညီတဖၣ်တလဲၤသ့ၣ်တဖျးတၢ်လၢကစၢ်အဒိခိၣ်ဘၣ်. အဂ့ၢ်ဒ်အံၤတၢ်လီၢ်ဖဲန့ၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲထံကွၢ်ခဲအယိလီၤ. တၢ်ပၣ်လီၤလီၢ်ကဝီၤတဖၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ဂီၤအဖိခိၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲစအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤကျဲလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လီၢ်ကဝီၤတဖၣ်အံၤ တဘၣ်ဂီၢ်လိၣ်အသးဒီးဟီၣ်ခိၣ်မဲးဖဲခိၣ်တၢ်အိၣ်အသးဘၣ်.

ဒ်သိးတၢ်ဘၣ်ဂံၢ်ဂုၢ်လၢ လီၢ်ကဝီၤပုၤတဝၢဒီးပုၤလၢအဆိၣ်ထွဲစအုၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအံၤစးတဖၣ်ကလီၤအဂီၢ်န့ၣ် သ့ၣ်ပုၤမ့ၢ်မ့ၢ်ဂုၤ, ပုၤလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်ပုၤတဖၣ်မ့ၢ်ဂုၤမၤတၢ်မနုၤသ့လဲၣ်.

တၢ်ပၤဆုၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ် ကဘၣ်သ့ၣ်ပုၤလီၤအသးလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤအီၤ ဦးတၢ်သ့အိၣ်အိၣ်အဖိခိၣ်လီၤ. တၢ်မ့ၢ်ကွၢ်ထဲတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤတၢ်တမံၤမိၤ လၢတၢ်ခဲလၢၣ်ကဘၣ်စုၣ်စိၣ်လၢဟ့ဝဲန့ၣ် ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိကဘၣ်တၢ်နီၤဟးထီၣ်ကွၢ်အိၣ်လၢလၢသ့ၣ်ပုၤအပူၤလီၤ. သ့ၣ်ပုၤတဖၣ် တၢ်မ့ၢ်သ့အိၣ်အီၤတခီဒု လၢတအိၣ်ဒီးသးလၢကဟုကယၢ်အီၤဘၣ်သၢပူၤန့ၣ် သ့ၣ်ပုၤ ဦးန့ၣ်ဆၣ်တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ကဟးဂီၤကွၢ်ဝဲလီၤ. တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤတၢ် ဦးတၢ်ဆိးကါတၢ်န့ၣ်ကဘၣ်ဖိးမံလိၣ်အသးန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤတၢ်ခဲကွၢ်စိၤကွၢ်အီၤကသ့ဒ်လဲၣ်.

ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါလၢကရဲၣ်သဲကတီၤ ဦးကဆိးကါအသ့ၣ်ပုၤလီၤ. ယအဲၣ်ဒီးဆုၢ်န့ၣ် လၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်ပုၤကလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်ဝဲဖဲပတူၢ်လိၣ် လၢပကြးမၤလီၢ်န့ၣ်တၢ်လၢ ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ်အတၢ်လဲၤခီဖျိ ဦးအတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၤအိၣ်အခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၤဆုၢ် ဦးတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤသ့ၣ်ပုၤန့ၣ် ကဘၣ်စးထီၣ်အသးဒီးပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ် အယိလၢအါဖါ[ကီၢ်ရၣ်] တဘျီအပူၤ န့ၣ် အပူၤတအိၣ်အါန့ၣ်အက ၅၀ ဘၣ်. မ့ၢ် အိၣ်န့ၣ်က့, ကွၢ်ဝဲတတုၤထီၣ်ထီၣ်ဘးဘၣ်. ပမ့ၢ်ပၣ်သ့ၣ်ပၣ်သးလၢပမၤဂီၤပုၤန့ၣ် ပသဝီ န့ၣ်ပနီၣ်ဂံၢ်နီၣ်ဒူးအိၣ်ဒီးတၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘၣ်န့ၣ်တ စ့ၤန့ၣ်ဘၣ် ၂၀၀ ဂၤဘၣ် လၢ အမၤဟးဂီၤပုၤ သ့. တနံၤန့ၣ် ပမ့ၢ်လဲၤမၤသံသ့ၣ်ကန့ၢ်ပၣ် ဖဲ အဖၣ်စံၣ် ၁၀ န့ၣ်န့ၢ်. အနံၤ ၁၀ န့ၣ်က န့ၢ်အဖၣ် စံၣ်လၢအကယၤလီၤ. အယိ, အ ဝဲသ့ၣ်ကွၢ်ထွဲသ့ၣ်ပုၤတန့ၢ်ဘၣ်. ပမ့ၢ်ပၣ် သ့ၣ်ပၣ်သးလၢပဟးဆူးထီၣ်ပုၤန့ၣ် ပပူၤ ၂၀၀ ဂၤန့ၣ် တအိၣ်တမ့ၢ်ထုၣ်ဘၣ်ဒီးဝံၤ လီၤ. အယိ,ပတန့ၣ်လၢအကွၢ်ထွဲဝဲသ့ဘၣ်.

သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်တၢ်ခိၣ်ကျိၢ်ဟံးန့ၢ်စ့ၤလၢအ့ၣ် ဒံၣ်ဘၢ် (ADB)စ့ၤတး လၢကပူၤကဘီ, ကါ, ကျိ, မၤမန့ၤမတၤတဘျီ:မံ. ပုၤတြိအိၤ ဘၣ်ဆၣ်တန့ၢ် ဖဲလီၢ်လီၢ်ကသ့ဝဲလီၤ. သ့ဝဲ လၢကမၤအါထီၣ်ပုၤကွၢ်ထွဲသ့ၣ်ဒိၣ်ဝဲပုၤအ ခံန့ၣ်ဖးရး. တဲဝဲလၢကသ့ဝဲဒီးကသ့ဘၣ်- မၤဝဲဒီးမၤဝဲလီၤ. [သ့ၣ်ပုၤပုၤမၤတၢ်ဖိ]ဒ်အ ညီန့ၢ် မၤအိၣ်ကျိၣ်စ့ၤအသိး ဟဲဝဲလၢဝဲလီၢ် န့ၣ်အိၣ်ဒ်ဒ်အကျိၣ်အကျိၣ်,ဒီးထီၣ်ကါဒီး ဟးပိၣ်ဒ်ဝဲအကျဲန့ၣ် အတဟးကွၢ်ဘူးတၢ် ဘၣ်. ဒ်သိးအမၤအိၣ်ညီန့ၢ်စ့ၤအသိးန့ၣ်ကွဲး လီၤဝဲ မ့ၢ်န့ၢ်မ့ၢ်သီ, တနံၤတနံၤမၤဝဲဒ်န့ၣ်ဒ် န့ၣ်ဒ်သိးကန့ၢ်ဘၣ်ကျိၣ်စ့ၤအဂီၢ်လီၤ. တၢ် လၢပုၤသ့ကျိၣ်စ့ၤန့ၣ်ကဘၣ်မ့ၢ်ဒ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲ တၢ်မၤမ့ၢ်တအိၣ်လၢဘၣ်န့ၣ် ကဘၣ်ဟး လဲးထီၣ်ပုၤ ဒီးတီၢ်ပံၣ်ဝဲ ဒီးဒိန့ၢ်ဝဲအဂီၢ် ဒီး ဆုၤထီၣ်ဝဲဒ်သိးကဒီးန့ၢ်ဘၣ်ကျိၣ်စ့ၤအဂီၢ်. မ့ၢ်တမၤဝဲဒ်န့ၣ်ဘၣ်ဒီး မ့ၢ်အုမ့ၢ်တကဲၤထီၣ် နီတတီၤဘၣ်ဒီး ကလဲၤယုကျိၣ်ယုစ့ၤ ဒီးက တဲတၢ်တသ့ဘၣ်. တၢ်မၤအိၣ်ကျိၣ်စ့ၤန့ၣ် ကဘၣ်သ့အိၣ်ခိၣ်န့ၣ်ခိၣ်ကျဲန့ၣ်စ့ၢ်. ထံၣ် မ့ၢ်အုအိၣ်တၢ်တးဒီး တဲဝဲလၢတနံၤမ့ၢ်အု အိၣ်တၢ်အဖၣ်သံၣ်ပုၤအံၤ,အမ့ၢ်ပုၤအံၤ, အ တၢ်ပုၤအံၤအယိ ကဘၣ်သူးဒိၣ်ထီၣ်စ့ၤပၣ် ကီၤထဲအံၤ. ဘၣ်မၤဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤတမ့ၢ် လၢလၢအကွၢ်ထွဲသ့ၣ်ပုၤသ့ဘၣ်. ပုၤဟံၣ်ဖိ အိၣ်လၢတၢ်လီၢ်အဝဲန့ၣ်လီၤလၢအကွၢ်ထွဲ သ့ၣ်ပုၤသ့. ပဝဲပအိၣ်ပုၤပုၤဒီးပအိၣ်ပုၤပုၤ လီၤ. ပမၤတၢ်ယၢ်ယၢ်တသ့ဘၣ်. အိၣ်ထဲ ယုတၢ်စိတၢ်ကမိၤတမံၤလီၤ.

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤဟဲကဲထီၣ်အသး ဒီးလဲၤထီၣ်လဲၤထီ ဝဲလၢတၢ်ဆၢကတီၢ်ဒီးတကတီၢ်

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်အကတီၢ် (၁၉၇၀နံၣ်ဆံဖီၣ်)

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအိၣ်ထံးဒိၣ်ဘိစး ထီၣ်အသးလၢ သ့ၣ်အတၢ်ဟးဂုၣ်ဟးဂီၤ ဒီး ဟဲစိၣ်န့ၢ်တၢ်ကိတၢ်ခဲအါမးအယိန့ၣ်လီၤ. လၢ တၢ်န့ၣ်အယိ တၢ်ထီၣ်ထံ(emphasis)ဝဲဒ်လၢ တၢ်ဒူးအိၣ်ထီၣ်ကျဲသ့ၣ်ပုၤ(afforestation) ဒီး န့ၣ်သဝီအသ့ၣ်ကျိးတဖၣ်လီၤ. တၢ်မၤအံၤမ့ၢ်ဒ် သိးကမၤဘၣ်ဂီၢ်ကျဲသ့ၣ်မ့ၢ်ပုၤဝဲတၢ်ဂုၢ်ကိ ဒီးသ့ၣ်ပုၤအသ့တလီၤပျီလီၤဟံၣ်အါထီၣ်တဂ့ၢ် အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကၢဖီၣ်က့ၢ်တၢ်အကတီၢ်(၁၉၈၀ နံၣ်ဆံဖီၣ်)

တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၢ်အါထီၣ်သ့ၣ်အမူအဒါ လၢအဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီး ပုၤခိခိၣ်န့ၣ်သဝီဖိ တဖၣ်အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူအကျဲကပိၤန့ၣ် လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိ တၢ်သ့ၣ်သ့ၣ်ထဲတက လုၣ်ခိၣ်လၢတၢ်ကဒီးန့ၢ်သ့ၣ်မ့ၢ်ပုၤဝဲတၢ်အဂီၢ်န့ၣ် တၢ်မၤစ့ၤလီၤကျဲအိၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်တၢ်မၤအါ ထီၣ်ကျဲ တၢ်သ့ၣ်သ့ၣ်အကလုၣ်ကလုၣ်လၢက ဒီးန့ၢ်အဘျီ:အဖီၣ်အါမံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ပုၤစ့ၢ်ကိး တၢ်သ့ၣ်ကျဲသ့ၣ် ဒီးမ့ၢ်ဘိ အဂၤ(agroforestry) ဒီးသ့ၣ်ပုၤဘၣ်ဖီၣ်သ့ၣ် ပုၤတၢ်မၤ(farm forestry)အကျိၣ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်တဖၣ်အတၢ်န့ၣ်လီၤ မၤသကိးတၢ်လၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအုၤအါထီၣ်ဝဲ ဒ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤအါထီၣ်တၢ်အကတီၢ် (၁၉၉၀ နံၣ်ဆံဖီၣ်)

လၢတၢ်ကသ့ၣ်လီၤအါထီၣ်သ့ၣ် ဒီးတၢ်ဒူး အိၣ်ထီၣ်ကျဲသ့ၣ်ပုၤတဖၣ်အလီၢ်န့ၣ် တၢ်ကွၢ် ထံကျဲ သ့ၣ်ပုၤလၢအအိၣ်တၢ်ဒူးတဖၣ်န့ၣ်တၢ် ကပၤဆုၤအိၣ် ဒီးရဲၣ်သဲကတီၢ်အိၣ်လၢလီၢ်က ဝီၤအတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤပနီၣ်လၢတမ့ၢ်သ့ၣ်ညါတဖၣ်(Non-Timber Forest Products-NTFPs)န့ၣ်တၢ်သ့ၣ် ညါအါထီၣ်ကျဲအိၣ်လၢအမ့ၢ်တၢ်အါဒိၣ်လၢ ဟံၣ်ဃီအတၢ်ဟဲန့ၣ် ဒီးအတၢ်ဘိၣ်တၢ်ညီလီၤ.

တၢ်ဂဲၤပျီၤအါထီၣ်ရၢ်ရၢ်လၢလီၢ်ခၢၣ်သးက ဘၣ်ဟ့ၣ်လီၤ တၢ်စိ ကမိၤဆူ တၢ်ဖိလၢ် (devolution) ဒီးတၢ်မၤအါထီၣ်တၢ်ပုၤသ့ၣ်မၤ သကိးတၢ်, ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါဝဲလီၢ်ကဝီၤ

အတၢ်ပၤဆုၤသ့ၣ်ပုၤ ဒ်အမ့ၢ်ပုၤအါဂၤအတၢ် (common property management)န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သိၣ်တၢ်သီလၢ ကဟ့ၣ်စိကမိၤလီၢ်က ဝီၤပုၤဆိးကါတၢ်ဖိတဖၣ် (ပုၤလၢအပၤဆုၤဒီး ဆိးကါသ့ၣ်ပုၤ) ဒီးလၢကဒိသဒၤပုၤအိၣ်ဆိး လၢပုၤပုၤတဖၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ဒီးအလုၢ်လၢ တၢ်အိၣ်မူအဂီၢ်န့ၣ် တၢ်ဂဲၤပျီၤအိၣ်ထွဲဝဲဆူၣ် ဒိၣ်မး လၢတၢ်ကဒူးအိၣ်ထီၣ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဆၢကတီၢ်ခဲခဲအံၤ

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ ဘၣ်တၢ်န့ၢ်ပၢ်အိၣ် လီၤတၢ်လီၤဆဲးဒီးန့ၢ်ဘျီ:န့ၢ်ဖီၣ်ဒိၣ်မး ဒ်အမ့ၢ် ကမ့ၢ်အတၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲသ့ၣ်ပုၤအက့ၢ်အဂီၢ် လၢအလီၤကံၤဒီးသဒၤမ့ၢ်တဘျီအသိးန့ၣ် လီၤ. အခီပညီအိၣ်ဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢအအါ ဒိၣ်မး ဒီးဒူးဘျီ:စဲဝဲဒ် ပုၤခိခိၣ်ဖိ,သ့ၣ်ပုၤ ဒီးသ့ၣ်(trees)သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးသ့ၣ်ပုၤပ နံၣ်ဟးထီၣ်(products)တဖၣ် ဒီးအတၢ်န့ၢ်ဘျီ: န့ၢ်ဖီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ကဘၣ်တၢ်ဒီးန့ၢ်အိၣ်လၢ ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၢ်ခိၣ်သ့ၣ်လၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤပူၤ

၁. တၢ်ဒူးပၣ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်ဖိ စးထီၣ်လၢ တၢ်ဆိလီၤတၢ်အက့ၢ်အဂီၢ် ဒီးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ တၢ်အပတီၢ် တုၤလီၤဆူတၢ်မၤပျီၤထီၣ်တၢ်အမိၢ် လံၤမိၢ်ပုၤ, တၢ်ကွၢ်ထွဲ ဒီးတၢ်သမံသမိး က့ၢ်တၢ်ဖဲးတၢ်မၤအပတီၢ်တစုန့ၣ်လီၤ.

၂. တၢ်ကဒီးန့ၢ် ပုၤတၢ်ဖိတဖၣ်အတၢ် ပုၤသ့ၣ်မၤသကိးတၢ်လၢ တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဒီး တၢ်ဖဲးတၢ်မၤသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤတပယုၣ်ဃီ

၃. လၢလီၢ်ကဝီၤအတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ် အဂီၢ်န့ၣ် တၢ်ကဘၣ်မၤဆူၣ်ထီၣ်ဝဲလီၢ်ကဝီၤဖိ တဖၣ်အနီၢ်ကစၢ်ဒ်ဝဲအတၢ်ဆိးကါသ့ၣ်ပုၤ ဒီး အတၢ်အိၣ်ယၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

၄. ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤန့ၣ်ဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ် ဘါဝဲဒ်တၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲသ့ၣ်ပုၤလၢကျဲယုၣ် ကာ(sustainable)အပူၤ ဒီဖျိဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ဘျီ: တၢ်ဖီၣ်ဆူလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်တဖၣ် (ပုၤလၢအဆိး ကါသ့ၣ်ပုၤအိၣ်ထံးကတၢ်တဖၣ်) ဒ်သိးက ပၤဆုၤအတၢ်အိၣ်ယၢ်တဖၣ်လၢကျဲအဂ့ၢ် ကတၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဟံးန့ၢ်လၢ- (RECOFTC) အပူၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်သိၣ်လိ ဖဲလၢအိးကူး၂၀၀၀ နံၣ်, ဝုၢ်ဘိကိး, ကီၢ်ကျိၣ်ထဲၣ်

သ့ၣ်ပှ်မ့ၢ်ပတံၤသကိး

လာပှ်တဂၤဒီးတဂၤအဂီၢ်န့ၣ် သ့ၣ်ပှ်မ့ၢ်တၢ်ဂၤမံၤဂၤမ့ၢ်, ဒီးသန့ၤထီၣ်အသးလာအမ့ၢ်ပှ်ဒ်လဲၣ်, အတၢ်ဖဲးအိၣ်မၤအိၣ် အမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ် အိၣ်သးအပတၢ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လာကညီဖိအဂီၢ်န့ၣ် သ့ၣ်ပှ်မ့ၢ်ပတံၤသကိးလီၤ.

လာ - စီဆါလျှာ်, ဒီယဲဒဲကဝီ

ပှ် မ့ၢ် သံ ကွၢ် ပှ် လာ လာ ဟီၣ် ခိၣ်အံၤ တံၤသကိးလာအဂၤကတၢၢ်န့ၣ် မ့ၢ်မ တၤလဲၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ပကစံးဆၢဘၣ်ဒ်လဲၣ်. တၢ် ကတိၤဒ်အိၣ်ဝဲတဘီလၢ “တံၤသကိးနီၢ်နီၢ် န့ၣ် မ့ၢ်တံၤသကိးလာအမၤစၢၤပှ်လာပလိၣ် ဘၣ်ဆါအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.” ပှ်အိၣ်အါ ဂၤလာအစံးဆၢဝဲကျိၣ်စ့မ့ၢ်တံၤသကိးလာအ မၤတၢ်သ့ဝဲလၢၣ်, ကယဲၢ်မ့ၢ်တၢ်လာအလိၣ် န့ၣ်ကျိၣ်စ့ပှ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဆိကမိၣ်ဟ် သးဒ်အံၤအယီၤ ပှ်အါဂၤကျဲးစးယုန့ၣ်အိၣ် လၢကျဲးအဘီဘီ, တနီၤဂၤ, တနီၤမ့ၢ်ကျဲးလၢ အတတီတလီၤ ဒီးမ့ၢ်တၢ်လာအမၤဟးဂီၢ်ခိၣ် ယၢၤန့ၣ်ဆၢအါမးန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ယၢၤန့ၣ်ယ ကစံးဆၢလာန့ၣ်ဆၢသ့ၣ်ပှ် မ့ၢ်ယတံၤသကိး စဲၣ်နီၢ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်တံၤသကိးလာကဟ့ၣ်ကယၢ်ပှ်
န့ၣ်ဆၢသ့ၣ်ပှ်ဝဲပှ်မ့ၢ်ပဟံၣ်ဖးဒိၣ်တ ဖျၢၣ်လာကဟ့ၣ်ကယၢ်ဒီးသဒၢပှ်ထီၣ်တိ လၢ တၢ်တတၢ်တနီၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးပသ့တကီၢ် သံလၢမ့ၢ်အတၢ်ကီၢ်တဂၤအဂီၢ်န့ၣ် အဝဲ ဟ့ၣ်ပှ်တၢ်ကဒ်န့ၣ်လီၤ. အတၢ်ကဒ်အံၤဒုး မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးထံမ့ၢ်ထံဆၢတဖၣ်လာပကစံးအိၣ် အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးထံသ့တလုၣ်ဘၢကွၢ်ပဟံၣ်ပယီ တဂၤအဂီၢ်န့ၣ် သ့ၣ်ပှ်ဒီးသဒၢပှ်ပှ်လီၤ. သ့ၣ်လၢအုၣ်ဝဲလၢအုၣ်တဖၣ်ဆုးယၢ်ထံ ဒီးဒုးစ့ၢ်န့ၣ်လီၤဝဲလၢဟီၣ်ခိၣ်လၢဒ်သိးတၢ် စ့ၢ်ထံသ့တလီၤလၢထံကျိၣ်ပှ်ပှ်ဒီးထံသ့ တဒိၣ်ထီၣ်ထဲန့ၣ်ညါတဂၤအဂီၢ်လီၤ. ဒ်န့ၣ် အသိးမၤစၢၤလီၤန့ၣ်ပှ်ကလံၤလာအဆၢတဖၣ် တဖၣ်ဒ်သိးပဟံၣ်ပယီပတၢ်ဖိတၢ်လံၤအသ့တ

ပဟ့ၣ်ဆၢအိၣ်လာတၢ်မနုၤလဲၣ်
ဒ်ပှ်ပှ်ဟီၣ်ခိၣ်ဖိအသိးပညီန့ၣ်ထံၣ် လၢကျိၣ်စ့မ့ၢ်ပတံၤသကိးနီၢ်ဂံၢ်တၢ် ဒီးပတ ထံၣ်လၢန့ၣ်ဆၢသ့ၣ်ပှ်လာအမ့ၢ်ပတံၤသ ကိးဘၣ်. ပထံၣ်က့ၤအိၣ်ဒ်အမ့ၢ်ကျိၣ်စ့အ ထုၣ်အဘီန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်သ့ၣ်လီၤသးကွံၣ်စ့ အယီၤဒီးကယဲၢ်မ့ၢ်တၢ်အိၣ်လာဟီၣ်ခိၣ်ဖိခိၣ် ဇီၣ်ပကူၢ်လီၤကွၢ်, အိၣ်လာဟီၣ်လၢဇီၣ်ပခူၣ် ထုးထီၣ်ကွၢ် ဒီးအိၣ်လာထံကျိၣ်စ့ပှ်လုၣ် ချၢၣ်ထီၣ်အိၣ်လၢတသ့ဝဲအသ့ကတၢၢ် န့ၣ်လီၤ. ပတံၤသကိးန့ၣ်ဆၢအံၤအိၣ်ဒီးတၢ် ထုးတၢ်တီၤဂီၢ်မ့ၢ်လာကဟ့ၣ်ပှ်ကိးဂၤဒဲးန့ၣ် လီၤ. ဘၣ်ဆၢထဲပှ်တဂၤအတၢ်သ့ၣ်လီၤသး ကွံၣ်န့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲတပျဲထီၣ်ဟ်ထီၣ်ဘၣ်. လၢပှ် တနီၤအဂီၢ်န့ၣ်ခဲအံၤန့ၣ်ဆၢသံကွၢ် မ့ၢ်တမ့ၢ် လၢကွၢ်လံၤ. ဒီဖျိလၢအသံကွၢ်လၢကွၢ်အ ယီၤ တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲတဖၣ်ကယဲၢ်တုၤအိၣ်အိၣ်သ ပှ်တၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပဝဲဒၣ်လာပအိၣ်ဒီးဒီးပတံၤသကိးန့ၣ် ဆၢအံၤ မ့ၢ်ပကမၤသံမၤလၢကွၢ်အိၣ် ဒ် ပှ်ဂၤအသိးခါ. အဝဲလုၢ်အိၣ်လုၢ်အိၣ်ပှ်လာ လာပျဲပျဲဒ်စ့ၣ်ဖျၢၣ်မးကဲးအသိးလီၤ. မ့ၢ်ပ ကဟံးအိၣ်ကလီၤတၢ်တခီတၢ်လာတအိၣ်ဒီး တၢ်သးဆးဟ့ၣ်ဆၢပှ်ကလံၤဘၣ်ခါ. အ ဝဲဒုးအိၣ်ဘၣ်အိၣ်ဘၢပှ်လီၤကံၤဒ်ပဟံၣ်အ သိးဒီးမ့ၢ်မတၢ်တဂၤလာအသးတဆးဘၣ် လၢကမၤဟးဂီၢ်အကစၢ်ဒ်ဝဲအဟံၣ်တဂၤ လဲၣ်. ဒ်ပအိၣ်ပတံၤသကိးနီၢ်နီၢ်တဂၤအသိး န့ၣ်ပမ့ၢ်လၢလာအဝဲကအိၣ်ဆၢပှ်စ့ၢ်ကိး န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ညါဆၢက့ၤန့ၣ်ဆၢအဘျုး အဖျိၣ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်ဟ့ၣ်ဆၢအိၣ်တၢ်ယုးယီၣ်ပဝဲ ကဲလၢသ့ၣ်သးဒီးဖျၢၣ်ဒီးကြးပကတီၤက့ၤ အဝဲသ့ၣ်လာအအိၣ်ဝဲတရံးပှ်န့ၣ်လီၤ. ပ မ့ၢ်မၤဒ်အံၤမးဒီးန့ၣ်ဆၢလာအမၤစၢၤတုၢ် ပဖံပဖုလာပှ်န့ၣ်ကမၤစၢၤကဒီးပှ်တုၢ် လၢပဖံစီလံၤစီ, တဆိဘၣ်တဆိန့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်တံၤသကိးလာလုၢ်အိၣ်လုၢ်အိၣ်ပှ်
ပှ်လာအလုၢ်အိၣ်လုၢ်အိၣ်ပှ်သ့ထီၣ်ဘီန့ၣ် မ့ၢ်န့ၣ်ဆၢသ့ၣ်ပှ်လီၤ. လၢသ့ၣ်ပှ်အအိၣ်န့ၣ် ပဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်အကလုၢ်ကလုၢ် ခိၣ်ဖျိပဟးယုအိၣ်လာပှ်ပှ်မ့ၢ်ဂၤ. မ့ၢ်တမ့ၢ် လၢအယီၤပသ့ၣ်အိၣ်ဖျိအိၣ်တၢ်ဂၤမ့ၢ်ဂၤန့ၣ် လီၤ. ကညီဖိလာယီၤကီၢ်တဖၣ်ဒ်လီၤဝဲသ့ၣ် ပှ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဆါတၢ်ပှ်အလီၤဖးဒိၣ်တခါ (supermarket)လာအလၢပှ်ဒီးတၢ်အိၣ် တၢ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ. ပဝဲဒၣ်ကညီဖိတဖၣ်အတၢ် အိၣ်မ့ၢ်န့ၣ်ပမ့ၢ်ထီၣ်ဒုးန့ၣ်ပဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ် အိၣ်တၢ်အိၣ်လာပဖိအိၣ်တုၤအိၣ်ကိးမ့ၢ်န့ၣ်ဒဲး လၢပှ်ပှ်အါန့ၣ်ပသ့ၣ်အိၣ်ဖျိအိၣ်အိၣ်န့ၣ်ပ စံးသ့လီၤ. ဝဲပတၢ်ဒီးတၢ်လၢလီၤတုၣ်ဝဲအ ခါန့ၣ်ပလဲယီၤဆုၣ်ပှ်အအိၣ်ဒီးယုဘဲးအိၣ် တၢ်ဒီးတၢ်လၢ, သ့ၣ်သ့ၣ်ဝဲဖျိန့ၣ်လီၤ. ပစ့ မ့ၢ်တအိၣ်နီၣ်တဘးဘၣ်န့ၣ်က့ၤ. ပတလီၤဒ်လၢ တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ခိၣ်ဖျိလာပတံၤသကိးသ့ၣ်ပှ်အ ယီၤန့ၣ်လီၤ.

ပတံၤသကိးန့ၣ်ဆၢအံၤအိၣ်ဒီးတၢ်ထုးတၢ် တီၢ်ဂီၢ်မ့ၢ်လာကဟ့ၣ်ပှ်ကိးဂၤဒဲးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢထဲပှ်တဂၤအတၢ်သ့ၣ်လီၤသးကွံၣ် န့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲတတုၤထီၣ်ဟ်ထီၣ်ဘၣ်.

ဟးဂီၢ်တဂၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.
လာပတၢ်အိၣ်ဆုၣ်အိၣ်ခူၣ်အဂီၢ်န့ၣ်ဟ့ၣ် စ့ၢ်ကိးပှ်ကလံၤလာအဆ့ၣ်ဒီးထံလၢအကဆီ န့ၣ်လီၤ. ဝဲပဆုးပဆါအခါဟ့ၣ်ပှ်ကသံၣ် ကသီအါမံၤအါမ့ၢ်လၢအဟဲလၢသ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲစဲ အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ပဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ် လၢအန့ၢ်ဂံၢ်န့ၢ်ဘါပျဲဝဲဒီးဘၣ်တၢ်မံၣ်အါမံၤ အါကလုၢ်လာပယၢၤထီၣ်တလၢကဘၣ်န့ၣ် လီၤ. ဒ်သိးပကမၤကလာပသးအိၣ်ဘၣ် အိၣ်ဘၢအဂီၢ်ဒုးက့ၣ်ဒုးသိးပှ်ခိၣ်ဖျိတၢ်ကံးညၣ် လၢအဟဲလၢတၢ်ထုၣ်တၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်မဲတၢ်မါ လၢယ မူဒီးအိၣ်တဖၣ်

လၢ-ဝိအချၢ်, ဝဲရဲဒါ

ဟီၣ် ခိၣ်လၢပအိၣ်ပဆိးခဲအံၤပွဲၤဝဲထဲ တၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်လီၤ. တၢ်မဲတၢ်မါ တဖၣ်မဲထီၣ်ဝဲလၢတၢ်ကီၢ်အ လီၤ, တၢ်ခုၣ်အလီၤ, မုၢ်ဆဲးလီၤအလီၤ, တၢ် ကဒုအလီၤ ဒီးတၢ်လီၤလၢထံလၢ်ဒုၣ်လဲၣ် လီၤ.

တၢ်ခုၣ်ဒိၣ်မးအလီၤတနီၤနီၣ်ဖိမံၤဖိမဲ ထီၣ်ဒုၣ်စ့ၤမံၤစ့ၤကလုၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်တၢ် ကီၢ်သ့ၣ်ပုၤလၢအဒီးန့ၢ်ဘၣ်မူခိၣ်ထံတဖၣ် ပွဲၤကတံၢ်မးဒီးတၢ်မုၢ်တၢ်ဘီ တၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ် လၢအဒီးပစိၣ်လိာ်အသးဒီးဂုၢ်န့ၢ်ဝဲတၢ် လီၤလၢကဒိၣ်ထီၣ်ဝဲအဂီၢ်လီၤ.

တၢ်မုၢ်ဖိတကလုၣ် လၢအမဲထီၣ်လၢထံ လၢန့ၢ် ဆဲးဝဲတုၤဒုၣ်လဲၣ်ပာ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသး အထုၣ်အမုၢ်ခံကယၢန့ၢ် ထီၣ်ဒုၣ်ထဲတစုမုၢ် ဒိၣ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်ထုၣ်လၢအဂၤဒ်အမုၢ်ယီၤဂီၤ ထီၣ်ဝဲအခါယီၤသၢကယၢဒီးယံၢ်ဆဲးန့ၢ်လီၤ.

ယီၤဂီၤ(redwood tree)န့ၢ် မုၢ်သ့ၣ်အထီၣ်က တၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢလီၤ. တၢ်ထုၣ်တနီၤ မူဝဲ ဖးယံၢ်ဖးစၢ်လီၤ. ယီၤဂီၤထုၣ်တနီၤမူဝဲအ နံၣ်တကထီၣ်ဘျဲၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်တအိၣ်ယံၢ် ထဲသးသ့ၣ်ဆိတကလုၣ်ဘၣ်. သ့ၣ်ဆိလၢအ သးပုၤကတၢ်န့ၢ် မူတုၤလၢအနံၣ်ယံၢ်ကထီ ထီၣ်ယၣ်ညါလီၤ. တၢ်ထုၣ်တနီၤနီၤ အိၣ်မူ ထဲတစိဖိလီၤ. တၢ်မုၢ်ဖိလၢအဆဲးဒိၣ်မးတ နီၤမူဝဲတခီန့ၢ်ရဲၣ်မးတအိၣ်ဘၣ်.

တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီလၢအမဲထီၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်တဖၣ် ပထံၣ်ဘၣ်အိၣ်ထီၣ်ဘီဒီးတဘျီတခိၣ်ပ သးပုၤနီၣ်ဘၣ်ပသးလၢအမုၢ်တၢ်အကါဒိၣ်ဒ် လဲၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီတၢ်မဲ တၢ်မါမုၢ်တအိၣ်န့ၢ်ပအိၣ်မူတသ့ဘၣ်.

တၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်အိၣ်လၢ ပုၤကညီဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်အဂီၢ်လီၤ. တၢ် မဲတၢ်မါခဲလၢာ်မုၢ်ဟါမံၤကွၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်အံၤ သၢပုၤဒီး တၢ်အိၣ်ကတအိၣ်လၢလၢပဂီၢ် သတူၢ်ကလၢလီၤ.

ပအိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီဒိတမုၢ်ညါလီၤ. အ ဒိကီကွၢ်(မၤ)န့ၢ်ပအိၣ်အိၣ်သ့ဒိတထုၣ်လီၤ. အသၣ်သံသိပအိၣ်သ့, အသၣ်မံပအိၣ်ဘဲ

လီၤ. အလၢပအိၣ်, အဖိပအိၣ်, အထုၣ်မိၢ် ပုၤအညၣ်န့ၢ် ပချီအိၣ်ဒ်တၢ်ထိးအိၣ်အသိး သ့စ့ၢ်ကီးလီၤ. ဒ်န့ၢ်အသိး သၣ်မိကျၢ (မိကျီၢ်ဆဲၣ်) န့ၢ်ပအိၣ်အလၢဒီးစၢ်, အ သၣ်,အသၣ်န့ၢ်ပမၤအိၣ်တၢ်ကျဲထံ(tamarind juice),အဘျဲၣ်ပကျၢဟ့ၣ်ပမဲၣ်ဘျဲဒီးခုၣ်ဝဲန့ၢ် လီၤ.

ဒ်န့ၢ်အသိးနါဝီၢ်စိး, ဖိခၢ်, မၤဆဲး, သ့ၣ်န့ၢ်အုၣ်တဖၣ်မုၢ်မးကသံၣ်ဖိၣ်လုၢ်ဒိၣ်ပုၤ ဒိၣ် လၢပုၤအိၣ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢပုၤတဖၣ် အဂီၢ် လၢအမၤန့ၢ်ဝဲတလၢာ်ပုၤလၢာ်က လံၤထဲန့ၢ်ညါဘၣ်န့ၢ်လီၤ. တုၤမုၢ်အကဲထီၣ် ကသံၣ်ဖိၣ်လၢစိထီၣ်ဘးအပတီၢ်န့ၢ်ဒီး ပ သ့ၣ်ညါလၢအမုၢ်မးတၢ်ကပုၤကၢကလံၤဖး ဒိၣ် ဖဲအဘၣ်တၢ်ဂုၤလီၤအိၣ်သကူထံသ ကူကီၢ်န့ၢ်လီၤ. သ့ၣ်အဂုၤအဂၤလၢအကဲ ဘျဲးလၢပဂီၢ်လၢပကအိၣ်အိၣ်,ပသ့အိၣ်ဒ်က သံၣ်ဖိၣ်အသိးအိၣ်ဝဲဒုၣ်အိၣ်အိၣ်ဂီၢ်ဂီၢ် လၢပ ယၢထီၣ်တနံၤမုၢ်ဒုၣ်လဲၣ်တလၢာ်ဘၣ်န့ၢ် လီၤ.

ဂၢ်ဘီတမံၤလၢလၢအလီၤ တၢ်လီၤလၢအ ဟံးယၢကျၢယၢတၢ်ချီန့ၢ်မုၢ်ဒုၣ်တၢ်အသၣ်

လီၤ. ဖဲပအိၣ်ကိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်တမံၤလၢလၢ လၢအဟဲလၢတၢ်အကမုၢ်န့ၢ် မုၢ်ပအိၣ်နီၣ် အကလုၣ်ကလုၣ်တဖၣ်အသၣ်ဒ်အမုၢ်ဘု ကျဲၣ်,ဘု,သဘု,ပထိးတဖၣ်န့ၢ်လီၤ. ဘုခု န့ၢ်မုၢ်နီၣ်ဖးဒိၣ်တကလုၣ်အသၣ်လီၤ.

ဆိ, ကျီၢ်ဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအဂုၤအဂၤတဖၣ် အိၣ်တၢ်အိၣ်လၢအဟဲလၢတၢ်မုၢ်တၢ်ဘီ န့ၢ်လီၤ. ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိတဖၣ် ဟ့ၣ်ကဒါကဒီး ပုၤတၢ်အိၣ် ဒ်အမုၢ်တၢ်န့ၢ်ထံ, တၢ်ဒိၣ် ဒီး တၢ်ညၣ်တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီတဖၣ် ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ဂုၤတၢ်ဂၤအါမံၤ လၢပဆူးကါ အိၣ်လၢပတၢ်အိၣ်မူဒ်အမုၢ် ကိၣ်ယိးလၢတၢ် ကပီအဂီၢ်. ဘဲလၢတၢ်ကူတၢ်ကအဂီၢ်ဒီး ဆးပုၤလၢတၢ်မၤကဆိတၢ်အဂီၢ် တဖၣ်န့ၢ် လီၤ. ပဆိးကါတၢ်ပိးတၢ်လီၤတဖၣ်လၢပုၤမၤ အိၣ်လၢသ့ၣ် လၢအဟဲလၢသ့ၣ်ထုၣ်တဖၣ် န့ၢ် တဘီယုၢ်ယီၤလီၤ. ဟံၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ် တဖၣ်ပုၤတုၤအိၣ်လၢသ့ၣ် ဒီးပုၤတနီၤဒုၣ်လဲၣ် ဒီးဝဲခိၣ်ဖဲးသ့ၣ်(wooden shoes)န့ၢ်လီၤ. သ့ၣ်ထုၣ်တဖၣ်ဟ့ၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကီးစးခိလၢလံာ် အဂီၢ် ဒီးလီၤဂီၤကဘျဲး (film)လၢပုၤကဒိတၢ် ဂီၤအဂီၢ်လီၤ.

တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီမၤစၢၤပုၤလၢကျဲအဂၤအါ ဘီလီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဟံးယၢကယၢဟီၣ်ခိၣ် ညၣ်ဒ်သိးထံသုတစိၣ်ဖျိးကွၢ်အိၣ်တဂုၤအဂီၢ် ဒီးဒုးကဆိဝဲကလံၤလၢပကကသါန့ၢ်အိၣ် အဂီၢ်လီၤ. ပုၤကညီအိၣ်ဒီးတၢ်သးမုၢ်လၢ သ့ၣ်ထုၣ်တဖၣ်အယီၤလီၤ. လၢတၢ်ကီၢ်အမုၢ် နံၤန့ၢ် ပုၤကညီအိၣ်ကဒုဝဲလၢသ့ၣ်ထုၣ်ဖိ လၢာ်မုၢ်မးလီၤ. ပုၤကညီလၢအမၤတၢ်လၢက ရၢၢ်ပုၤ သ့ၣ်ဖျိးတၢ်မုၢ်တၢ်ဘီတဖၣ် ဒီးန့ၢ် ဘၣ်တၢ်သးမုၢ်သးဒုအါမး ဒီဖျိအထံၣ်ဟီၣ် ကယၢတဖၣ်အတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်န့ၢ်လီၤ. ဟီၣ်လု အတၢ်ယံတၢ်လၢတဖၣ် လၢပထံၣ်န့ၢ်အိၣ်လၢ တၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်အိၣ် မၤမုၢ်ပသးဒိၣ်ဒိၣ်အါ အါလီၤ.

တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီတဖၣ်လီၤလီၤလီၤလးဝဲဒိၣ် မးလီၤ. ကဟုကယၢပုၤ, လုၢ်အိၣ်လုၢ်အိ ပုၤ, မၤမုၢ်ပုၤ,ဒုးအိၣ်ကအိၣ်ခိးပုၤ လၢပ တၢ်အိၣ်မူအပုၤလီၤ. ပအိၣ်မူပုၤဖျိးဒီးအဝဲ သ့ၣ်တသ့လုၤတက့ၤဘၣ်.

ပိတ်မုန်အင်္ဂါ ပျာတဝါသွန်ပျာအင်္ဂါဒိန်

လာပျာတဝါသွန်ပျာတံမအပူနဲ့ မှတ်အင်္ဂါဒိန်ဝဲ လာတံကထံန့်ပိတ်မုန်အမူအဒါ လာအင်္ဂါဒိန် ဒီးလာတံခံညီညီဆာ တံတံဖံးတံမအခါ နှံ တံတဘဉ် လဲကဟံကွံအဝဲ သွန် အတံလိဉ်ဘဉ်ဘဉ်. ဘဉ်ဃးဒီးတံဂုာ်အံနဲ့ မှတ် ကို ကျို (မာဖါတံဖါလှော်) ဒုးသွန်ညါ သူလှော်တံလဲဒီဖျိုနဲ့လီ.

"တံဘျူးတံဖျိုတံခီ ပိတ် မုန်နဲ့ ပဘဉ်အိဉ်ဒီးတံဃူ တံဖိးအါန့ပိတ်ခွါ. ပထံ ဝဲ လာယံအသွန်ပျာဖိတဖဉ် ပမုာ်တအိဉ်ဒီးတံဃူတံ ဖိး, ပမုာ်လီမုာ်ဖြဲဖြါနဲ့ ဟဲ ဆိဉ်တံမနာပျာနဲ့နဲ့ လီ. ဒီးပဝဲဒဉ်ခဲအံပဟံ ဖျိုထီဉ်ပသးပအိဉ်ဒီးတံ ဃူတံဖိးအါ ဂအယံ တဟဲ မအုးပျာလောဘဉ်."

နုတ်ပုးပျာလာနုတ်တဖဲဖိကသုဒါ.
ယဲပျာကိးယလော နီကျို, ယသးအိဉ် ၄၀ ဘျိုယဖိအိဉ်သဂါ- ပိတ်ခွါ ဂ, ပိတ် မုန် ၁ ဂလီ. အဝဲ သွန်တဖဉ်မလိတံ လီ. ယအိဉ်တံ အံတံကိးအီ လာ ဝဲ တိဉ် သ ဝိ, ပိဉ် ကဲး အိး က ရှါ, စ မာင် ကီဆဉ်, ကံမဲကီရုဉ် နဲ့လီ. ယမုာ် ပိတ် မုန်ခဉ်စးတဂလော သဝိ ယဲကျို အတံက ရု ကရီအပူနဲ့လီ.

ပျာ တ ဝါ သွန် ပျာ နှံ လာ ပိတ် မုန် အင်္ဂါ နု ထံ ဝဲ လာ အင်္ဂါ ဒိန် ဝဲ လဲ ဝဲ.

ပိတ်မုန်အင်္ဂါ အင်္ဂါဒိန်နဲ့ ပဘဉ်ဃူ အိဉ်သွန်မုန်, ဘိဉ်, ကသံဉ်ကသီ, တံဒီး တံလဉ်, တံအိဉ်လာအိဉ်နဲ့ ဘဉ်သုစွဲတံ လာမုာ်ခိဉ်ပျာ ပူ လီ. လာပတံအိဉ်ဆိးအး အလီနဲ့ ပ ကဘဉ်သု သု ဉ်သု ဝဲ လာပ သွန်ပျာဒဉ်ဝဲ အပူနဲ့လီ. ပကလဲသုလော /ပဉ်အဉ်နုးရး"[သွန်ပျာလာတံဒီးသအါအီ] အပူနဲ့တသုဘဉ်. လာပတံအိဉ်မုဃူအိဉ် ဃူအီအပူ ပဝဲပျာကညီတဖဉ် ပဘဉ်ဃးဒီး ပျာလီ. ပအိဉ်မုလောခိဉ်ပျာပူအံ ပအိဉ် မုဒ်သိးပျာလာရုပူဝုာ်ပူတသုဘဉ်. ဒီးပတ မစု ဘဉ်. ဘဉ်သုဉ် အိဉ်တံ လာ ဒုး ပူ နဲ့ နှံ, ခုဉ် တဖဉ်- ဒ် နဲ့ ပ အိဉ်အီ သု လီ. ပျာ က ညီ တဖဉ် အိဉ် မု ဝဲ ဒ် နဲ့ လီ. ပျာမုာ်တအိဉ် အိဉ်မုဝဲတသုဘဉ်. တံ အိဉ်လာ အ ကဃု ဝဲ ဒ် သိး ပျာလာအိဉ်လာဝုာ် ပူနဲ့တသုဘဉ်. တံနာ်ဟံစုာ်ကိး တဒ်သိး လိဉ်သးဘဉ်. ပျာလာဝုာ်ပူ အတံနာ်ဟံ တံ တမံကွဲဉ်.

တံဃူ အိဉ်ဃူ အီလာဟံ ဝဲ ပျာ အင်္ဂါ နှံ ပိတ် မုန် ဒီး ပိတ် မုန် မအးအါ လဲ ဝဲ.

ပိတ်မုန်နဲ့ ဘဉ်ဃူအိဉ်တံညီညီအမုာ် ကု, ဘိဉ်, တံဒီးတံလဉ်အဂုအဂ, သွန်

မုဉ်ယိဉ်ဝဉ် ဒီးတံသုတံစွဲ လာဟံဉ်ပူလီ. မုမုာ်လာပိတ်ခွါတခီ ဘဉ်မတံလာအဂ တံ မလောအယဒီးအတီထီ, ပိတ်မုဉ်မစာပိတ် ခွါဝဲ ပိတ်မုဉ် မာဝဲ သု. ပိတ်မုဉ်မမုာ်တသု နဲ့ ပိတ် ခွါကဘဉ်မလီ.

ခီဖျိုတံမအိဉ်ထီဉ်ဝဲ တံမသကိးတံအက ရှါအံ အယံ လာပိတ်မုန်အင်္ဂါနု ထံ ဝဲ တံဘျူး တံဖျိုမနုအိဉ်လဲ ဝဲ.

တံဘျူးတံဖျိုတခီ ပိတ်မုဉ်နဲ့ ပဘဉ် အိဉ်ဒီးတံဃူတံဖိးအါန့ပိတ်ခွါ. ပထံဉ်လာ ယီလာအသွန်ပျာဖိ တဖဉ် ပမုာ်တအိဉ်ဒီး တံဃူတံဖိး, ပမုာ်လီမုာ်ဖြဲဖြါနဲ့ ဟဲဆိဉ် တံမနာပျာနဲ့နဲ့လီ. ဒီးပဝဲဒဉ်ခဲအံ ပ ဟံဖျိုထီဉ်ပသးပအိဉ်ဒီးတံဃူတံဖိးအါ ဂအယံ တဟဲ မအုးပျာလောဘဉ်. အဝဲ သွန်အိဉ်ဒဉ်အတံ ပအိဉ်ဒဉ်ပတံလီ. အ ယီယထံဉ်လာတံဘျူးတံဖျိုဒ် နဲ့လီ.

ပိတ်မုန်တဖဉ်ဟံဖျိုမသကိးတံ အယံ လာ တံဖံးတံမအပူတံလဲထီဉ်လဲထီ အိဉ် ဆဲးအါလဲ ဝဲ.

ပိတ်မုဉ်တဖဉ် ကတီမုာ်ခိဉ် ပျာကျါ, မုာ် မမုဉ်တီ မုာ်ဂု, ပိတ်မုဉ်လဲသကိး မသ ကိး. တံလဲဆုဉ်ပျာစုာ်ကိး ပိတ်မုဉ်လဲစုာ်. ပ ဃူလိဉ်ပသးစုာ်ကိးတံမတဖဉ်အါတကုာ်ပ လဲသကိး မသကိးလီ. ပမတဂါတသု ဘဉ်. အယံတံဖံးတံမအပူ တံလဲထီဉ် လဲထီအိဉ်စုာ်ကိးလီ.

တံ လီဖဲ အံ နဲ့ ကျို မဲး ဘါ (မိာ်ပိတ် မုဉ် က ရှါ) အိဉ်စုာ်ခါ.

"ကျိုမဲးဘါ" နဲ့အိဉ်စုာ်, ဘဉ်ဆဉ် တံမတခီ ဘဉ်ဃးလာပဒိဉ်တကမမာဝဲ တနီ. မုမုာ်ယဲတခီ, ယတလဲဘဉ်. ယလဲ လာ ၅ သဝိအကျါ (တံမသကိးတံကရီ)

ယ လဲ က နှင် ပိန် ခွါ တဖှင် လဲ အိန် ဖိန်၊ တာ်သိန်တာ်သိအပူဘဉ်အိန်မုန်လဲဉ်၊ ဘဉ် ဖံးအိန်မုန်အိန်လဲဉ်၊ ဝံယ ဟဲ ကျဲတဲဘဉ် ကျဲပိန်မုန်လဲအိန်တဖှင်၊ နဲ ပိန်ခွါဟ့ဉ် လဲအိန်တာ်သိအသိး ပိန်မုန်စုဂ်ကီးဘဉ် မုန်တာ်သိန်တာ်သိတမံယီလီ၊

လဲဘဉ်လဲဘဉ်ဘဉ်တဖှင်၊ မုန်တာ်အ လွဲပယုနုာ်လဲပျာ၊ တမုန်ယီအတာ်ဘဉ်၊ မုန်သုဉ်အလွဲနုာ်လီ၊ သုဉ်အလွဲအိန် အ ကလုာ်ကလုာ်အလုး၊ အဂီ၊ အလဲအဲး ဒီးအဘီတဖှင်အိန်စုဂ်ကီးလီ၊ နံဉ် မုန်ဂု၊ ဆုမုန်ဂု၊ ထာ်မုန်ဂု၊ ယာ်မုန်ဂု၊ ပမအိ တဘျီဘျီ၊ ဒီးပလဲအိ စုဂ်ကီးအိလီ၊ ပ လဲအိလဲအိပျာတနံဉ်တဘျီ၊ ပျာတမုန်မုန် ဟဲ မုန်အိဉ်ဒီးပုဒီး ပအိအိလီ၊

စုလဲအနုာ်နုာ်မုန်မတဲအတာ်လဲဉ် ဒီးနုာ်အိ လဲကျဲဒ်လဲဉ်၊

မုန်လဲပမသ ကီးတာ်အယိ စုလဲအနုာ် နုာ် ကဲဝဲဒီကရုာ်အတာ်နုာ်လီ၊ စုလဲအ ဟဲနုာ်တဖှင်ပပျာလုဉ် ဒီးပထိတာ်၊ စုလဲ အနုာ်နုာ် အဒိ- မုန်နုာ် ၃၀၀ ဘးနုာ် ပဟ် လဲ က ရုာ် အ ပျာ ၂၀၀ ဘး၊ ပ ဟံး ကျဲ ၁၀၀ဘးနုာ်လီ၊ ပမုန်သုစု[ကရုာ်အစု] နုာ် ပကဘဉ်တဲသ ကီးလိာ်သး ဒီးပမသ ကီး တာ်ဖိ ဝံမးသုအိလီ၊ အဒိ၊ ပကလဲမ တာ်လဲ ပျာတတဲသုဉ်ပျာအပူလီ၊ နုာ် ပတဲ သကီး ပကဘဉ်ထုးထိာ်မုန် ၃၀၀ ဘးခါ ၅၀၀ ဘးခါ၊ ဘဉ်ထုးထိာ်တနုာ် ဒီးဘဉ်ဟ် ယာ်တနုာ်လီ၊

ဒ်သိးစုလဲကရုာ်ကအိထိာ်အဂီ နုာ်မတဲအ ဂုာ်အဂမနုာ်အိလဲဉ်၊

တအိန်အိလဲဘဉ်၊ နဲပတဲတုာ်အသိးတ နံဉ်တဘျီ လီ၊ တနံဉ်နုာ် ပဘဉ်မုန်မုန် မံာ်အယိ၊ တုပမုန်မုန်ဝံ ပထိတာ်ချးလီ တလဲလီ၊ ဒီးပအိအိချးတနံဉ်တဘျီဒ် နုာ်လီ၊

တာ်အိအိသုဉ်ပျာတာ်ဖိတာ်လဲဒ်အမုန် ကျဲ၊ ဘီဉ်၊ တာ်ဒီးတာ်လဲဉ်သုဉ်တဖှင်နုာ်အိဉ်ခါ၊ မုတအိဉ်တခိဘဉ်မနုာ်အယိလဲဉ်၊

ပတမဘဉ်၊ ပဝဲ ၅ သဝီ ပတဟ့ဉ်အ ခွဲးလဲ တာ်လဲပျာတဖှင် တဘဉ်ဟးထိာ်

လဲဘဉ်ကျဲဘဉ်၊ ပကတီးအိလဲ ပကအိဉ် အဂီလီ၊ ပျာမုန်ဟဲယုပတဲ ပဟ့ဉ်အခွဲး တဆဲးတက့ာ်လဲအိဉ်အဂီလီ၊ ပမုန် ဟ့ဉ်အိတခိ ပကမကမုန်ဘဉ်ဖုးတာ်သိဉ် တာ်သိတဘဉ်နုာ်လီ၊ ပျာမုန်အိဉ်ဒီးမဆဲးဝဲ က ဘဉ် လဲ ကျိ လဲ တာ် ချဲ အ ဂ တတီးတီး နုာ် လီ၊

ဘဉ်မနုာ်အယိ နုာ်လဲပျာကညီနုာ် တသး လီကျိဉ်စုဘဉ်လဲဉ်၊

ယဆိမိဉ်ပဝဲပျာကညီ လဲမုန်ခိဉ်ပျာကျိ တဖှင် တအိဉ်ဒီးကျိဉ်စုအိအိဘဉ်၊ အိဉ် ဒီးလဲမု သု၊ မသု၊ အိဉ်သုလီ၊ မုန်ပျာ က ညီအလုာ်အလုာ်နုာ် ပျာကညီအိဉ်မုဝဲသု လီ၊ တအိဉ်ဒီးယုကျိဉ်ယုစု ဒ်လဲပျာလဲ အိဉ်လဲမုဝဲအပူအသိးဘဉ်၊ အိဉ်မုသု အိဉ်မုညီ၊ အိဉ်ဒီးတာ်သု နုာ်အသးမုဉ် သးမံလီ၊

မုမုန်နုာ်ဒီး ပျာလဲအိဉ်လဲပျာပျာပျာတဖှင် အတာ်သုဘျဲအိဉ်ထဲသိးပျာလဲအိဉ်ပျာပျာ တဖှင်ဘဉ်ခါ၊

ပျာလဲအိဉ်လဲပျာပျာတဖှင် အိဉ်ဒီးယု စုဒီးအိဉ်စုလီ၊ မုမုန်ပျာလဲမုန်ခိဉ်ပျာပျာ တ ဖှင် အိဉ်ဒီးအိဉ်ဒီးသုဉ်ဒီးဝဲဉ်၊ အိဉ်ဒီးအိဉ် တာ်လဲမုန်ခိဉ်ပျာပျာလီ၊ တအိဉ်ဒီးစုဘဉ်၊ တဲဝဲ ကွာ်လဲသိ အိဉ် မု သု သိ အိဉ်ဘဉ်နုာ် ဘဉ် လဲ၊ မိ ပျာ သု တ ဟဲ မတဲာ် တာ် အိ တ ဂု၊ အိဉ် ဝဲ အ သးမုဉ် လဲ ပျာ လဲ လဲ လီ၊

မုမုန်နုာ် နုာ်လဲလဲလဲအိဉ်တဖှင်အတာ်အိဉ်မု အဂီ နုာ်အိဉ်မိဉ်ပဝဲဒ်လဲဉ်၊

ပအိဉ်ဒီးလဲပဝဲပလဲ ကမလဲမဒီး ဘဉ်တာ်၊ ဒ်သိးကနုာ်ဟ်တာ်၊ မုမုန်ယဲ ယ တနုာ်မလဲဘဉ်တာ်ဘဉ်အယိ ယတနုာ်ဟ် ကျိဉ်တဲဉ်အကျိဉ်အိအိဘဉ်၊ ပျာကျိဉ်လဲ အဂုာ်အဂုာ်နုာ် ယအိဉ်ဒီးနုာ်ဟ်စုာ်၊ ဘဉ်ဆဉ် ယတနုာ်ဟ်ဘဉ်၊ အိဉ်ဒီးကတီးဘဉ်ဆဉ်၊ ကတီးတဘဉ်ဘဉ်၊ ယလီးကီကွာ်တာ်ဆဲးက တီလဲအပူကွာ်ရးကျဲ၊ မုမုန်ယဲဖိယလဲ နုာ် မုန်ဖိ ထိာ်ကျိ ယအိဉ်ဒီးလဲ ကမတဲာ် လဲကဲ ဘျး လဲပ ပျာ က လုာ် ပျာ က ညီ အ ဂီ ဒီး ကနုာ်ဟ်ပျာကအတာ်အိဉ်မု ဒ်သိး ကနုာ် ဟ်လိာ်သး ယာ်ခိယာ်ဘးအဂီ နုာ်လီ၊

တာ်ပဲာ်ထဲဒီးမုန်ခွါမုဒါဂုာ်ဝီ

ပျာမသုဉ်ပျာတာ်မဖိတဖှင် ကဘဉ်သုဉ်ညါဝဲ လဲ လဲလုာ်လဲတာ်ဆဲးတာ်လဲကီးခါဒီးအပူ နုာ် မုန်ခွါအိဉ်ဒီးအမုဒါ၊ တာ်သုဉ်ညါ၊ တာ် လိဉ်ဘဉ် ဒီးတာ်မအဂီခိဉ် (priority) လဲ အလီအိဉ်လိာ်အသးနုာ်လီ၊ ပိန်မုန်ဒီးပိန်ခွါ တာ်မုန်မုန်သုဉ်အိဉ်လဲလဲကျဲကျဲသုဉ်ပျာတာ် မးအပူနုာ် တာ်မကကဲထိာ်လိဉ်ထိာ်အဂီ တာ်ခွဲးတာ်ယာ်အိဉ်ဒီးခိဉ်ဒီးလီ၊ ကဘဉ်မဒ် လဲဉ်၊ တာ်စုကဲဝဲအိဉ်ဝဲတခါလဲတာ်ကီးအိဉ် လဲ “တာ်ပဲာ်ထဲဒီးမုန်ခွါမုဒါ(gender analy-sis)” နုာ်လီ၊ လဲတာ်ကဲဝဲထဲဒီးမုန် ခွါမုဒါအဂီနုာ် တာ်ဂုာ်အိဉ်ဝဲဒ်လဲလဲဘီလဲ လဲ တာ်ကဘဉ်သုသုကွာ်နုာ်အိဉ် ဒ်အမုဒါဝဲ-

(၁) တာ်လဲထိာ်လဲထိာ်အဂုာ်- တာ်အိဉ်ပက ဘဉ်ကွာ်ဝဲ ထဲဂုာ်ကီးသး၊ မုန်ကျဲပဲာ်ကွာ်၊ နု အာ်ခိဉ်ဃာ် ဒီးပျာဂုာ်ဝီတာ်အိဉ်သး ဒီးသဲ ကွာ်“တာ်မနုာ်ဂုာ်ထိာ်လဲဉ် ဒီးတာ်မနုာ်နုာ် ထိာ် လဲဉ်” နုာ်လီ၊

(၂) တာ်ဖဲးတာ်မအဂုာ်- ဒ်သိးပကနုာ်ဘဉ် တာ်ဂုာ်အိဉ်နုာ် ပကဘဉ်သဲကွာ် “မတဲမတဲမ နုာ်လဲဉ်” အဒိ၊ ပိန်မုန်မုန်တာ်မနုာ်လဲဉ် ဒီး ပိန်ခွါမုန်တာ်မနုာ်လဲဉ်၊

(၃) တာ်အိဉ်ယာ်အဂုာ်- တာ်ဂုာ်အိဉ်နုာ် ပက ဘဉ်သဲကွာ် “မတဲအိဉ်ဒီးတာ်မနုာ်လဲဉ်” ဒ် သိးပကနုာ်ဘဉ် ပိန်မုန်ပိန်ခွါအိဉ်ဒီးတာ်ဖိ တာ်လဲမနုာ်လဲ ကသုဝဲလဲမုဒါတာ်ဖဲးတာ်မ အပူနုာ်လီ၊

(၄) တာ်ပဲာ်ဂုာ်ဝီတာ်ရဲဉ်တာ်ကျဲအဂုာ်- တာ် အိဉ်ပကဘဉ်သဲကွာ်ဝဲ “ပကြဲးမတဲပနုာ် လဲဉ်” ဝဲ အ ပ တီ အ နုာ် ပ က ဘဉ် ထာ ဖိဉ်ကွာ်တာ်ဂုာ်တာ်ကျဲလဲပဒီးနုာ်ဘဉ်လဲတာ်သဲ ကွာ် သာ ဘီ လဲ ထးတ ဖှင် ဝံ ပ က ဘဉ် ငုး အိဉ်ထိာ်တာ်မ ကျဲခိဉ်သုဉ်လဲပကမသုဉ်ပျာ တာ်မအဂီနုာ်လီ၊

ခီဖျိလဲတာ်ဂုာ်တာ်ကျဲပဲာ်လဲပဒီးနုာ်ဘဉ်အိဉ် လဲတာ်အိဉ်ဖိဉ်တဲဉ်ပိဉ်သကီးဒီးသုဉ်ပျာပျာမ တာ်ဖိ၊ ပျာရဲဉ်ကျဲတာ်ဖိ ဒီးသဝီဖိ(မုန်ဒီး ခွါ) လဲအိဉ်ထဲးလဲလဲအယိ ကဲထိာ်ဝဲ ငှဲတာ်မသကီးတာ်နီတခါလဲ ကဒုးလိဉ် ထိာ်ဖးထိာ်တာ်ဖဲးတာ်မအဂီရဲဉ်တာ်ကျဲသုဉ် တဖှင်နုာ်လီ၊ မုန်တာ်ယိယိဖိလီ ဘဉ်ဆဉ်ပ သုအိဉ်အိဉ်သုနုာ်လီ၊

ဟဲလဲ- (Gender Analysis and Forestry: Forests, Trees and People Program, FAO 1995)

" တာ်သိန်တာ်သိမ့်မုာ်အိန်ထိန်လာ ပျာကညီအိန်လာ ဘန်နုန် ပျာအံပဒိန်ကျွာ်ထွဲဒီးပျာကညီ ကဘန်ကီ "

ဘန်မနုာ်အဃိ တာ်ဘန်မအိန်ထိန်ပျာတဝါသုန်ပျာလဲန်. တာ်မအိန်လဲန်. ဘန် ကျွာ်ဆာ်မဲာ်ဒီးတာ်ကီတာ်ခဲဒ်လဲန်, ဘုန်ကျာဲဝဲဒ်လဲန်နုန် ဖါ တာ်ဖါ လုးလာ မဲးတိန် သဝီ, စမာင်, ကာ်မဲကီရုန်တဂါတဲဘန်သူလုာ်ကီဝုာ်လုာ်အတာ်လဲခိဖျီနုန်လီာ်.

န တဲ ဘန်ပျာ ဘန်မနုာ်လုာ်နုာ် ဘန်မပျာ တ ဝါ သုန်ပျာလဲန်.

ပထုပထံးပဂျာ်ပကျါလုာ်အခိန်ထံးနုန် မအသးအံး- ပဲပျာကညီပအိန်မုာ်ဒီးကျွာ် ဖုန်မုာ်ခိန်ပျာကျါအိန်မုာ်ဘန်ထွဲဒီးသုန်ခိန်ပျာ ကျါ ပမုာ်ဘန်ကျွာ်ကုာ်လုာ်ပျာလုာ်မိာ်ပဖဲဖု အတာ်ဖဲဒ်တာ်မလီာ် အတာ်အိန်မုာ်အိန်ဂဲအ တာ်ဘန်ထွဲအသးလုာ်ပျာနုန် တာ်မနုာ်အိန် လဲန်နုန်လုာ်ခဲပကျွာ်ဒီးတာ်လုာ်အလိန်ခိန်အ ကါဒိန်လုာ်ပျာကညီကျါကျွာ် မုာ်ခိန်ပျာကျါ နုန်အံး. (၁) ပဘန်သူအိန်ကသံကသိ လုာ်ပျာ. (၂) ပဘန်သူအိန်တာ်အိန်တာ်အိ လုာ်ပျာ. (၃) ပဘန်သူသုန်သုန်ဝဂ်လုာ်ပျာ ပျာဒီးမအးအလီာ်မုာ်ဂုာ်, မအဲ မအာ်ရါ မုာ်ဂုာ်, ဒီးမအာ်အဂုာ်အဂုာ်တဖန် ဒီး (၄) ပဘန်သူတာ်ဆါတာ်ပျာလုာ်မုာ်ခိန်ပျာလုာ်လီာ်.

ပဲတခိပယုကျွာ်သုန်ညါကုာ်လုာ်မုာ်ခိန်ပျာ ကျါလုာ်ပအးခိန်ယုာ်တာ်အိန်သးလုာ်တနုန် ဒီးတနုန်နုန် တာ်တခါအံးမုာ်ဘိးဘန်ရုာ်လီာ် ဝဲနုန်ကဘန်ကီဘန်ဂီပျာထဲလဲန်. အဃိ နုန်ပကျွာ်ဒီးကဘန်ကီဘန်ဂီပျာ တုာ်လုာ်ပ လဲနုန်ဆုပျာပျာတသုလုာ်, အိန်ဆိးယုအိန် ခးအိန်တာ်တသုလုာ်ဘန်လီာ်. နလဲကျါ သုန်တဘိဇိန်ကမာ်, လဲတဘုန်ဇိန်ကမာ်, န ကလဲမအိန်ကနဲစိဇိန်ကမာ်, နကလဲယု အိန်ကသံကသိဇိန်ကမာ်, အဃိမုာ်ဘိး ဘန်ရုာ်လီာ်တဲဒ်နုန် ပဲပျာကညီလုာ်အိန် မုာ်ခိန်ပျာပျာတဖန် ပကလုာ်အိန်ပသး သမု, ယုအိန်ယုအိန်အိန် နုန် တာ် ကီ ထိန်လီာ်.

နကျွာ်ဆာ်မဲာ်ဒီးတာ်ကီတာ်ခဲဒ်လဲန်.

လုာ်တာ်နုန်အဃိ ကမဲးတံာ်လုာ်အ ကျွာ်ထွဲပျာတဖန် ပယုလီာ်ကုာ်ပသး, ပမာ တသဝီတသုဘန်. ပဟ်ဖျိန်ထိန်ပသးယံာ် သဝီ. ဒီးပပျာအလဲအထီလုာ်ပကျွာ်ထွဲနုန် ပ မုာ်ကျွာ်လုာ်မုာ်တုာ်နုန် အိန်ဝဲ ၁၀၀ ကံလိန် ဝးဝးဘန်ယးလုာ်ပပဲပျာယံာ်သဝီ ဒီးပကျွာ် ကုာ်မုာ်ခိန်ပျာကျါ လုာ်အ ကဲဘျုး ဒီး ပ ကတီပဟ်တုာ်လဲနုန် တာ်ဂုာ်မနုာ်အိန်လဲန်. ပျာအိန်မုာ်လုာ်ပျာကညီအကျါနုန် အိန်မုာ်ဘန် သုဒ်လဲန်. ဒီးပထံာ်ကျွာ်လုာ်အိန်-တာ်ဒု ဒိန်, ဒုန်မုာ်အ, ဒုန်ဂီနုန် ပျာကညီတဖဲး အိန်ခုးဘန်.ထံခဲကျွာ်စိးနုန် ပျာကညီပဟ်ဒိန် ပဟ်ဝဲလီာ်. ဟံခိန်ဟံခိန်ယုာ်နုန် ပျာက ညီမအဟ်ဝဲတာ်ဖိတာ်ယံာ်အလီာ်, ဆန်ဖိကီဖိ အလီာ်, ပဟ်ထိန်ဖိလဲန်ဖိအလီာ်တရုနုန် ဒုန်ယံာ်ဝဲ ပဟ်ဝဲလုာ်အကရဒုန်ဝဲ. ပကျွာ်ပ

တာ်ဒီးတာ်လဲန်ဒီးသုန်သုန်သုန်လုာ်အဟးထိန်လုာ်ပျာပျာတဖန်နုန်မုာ်တာ်ဒီး အကပိန်ကပျာနုန်ပကထံာ်ဘန်တာ်ဟ်လီာ်ဆါတာ်သုန်တဖန်အံးလုာ်ကဒီး တနုာ်နုာ်တဆါဝဲဘန်. မုာ်ဒုန်လုာ်ဟံခိန်အိန်တာ်အိန်အဂီနုန်လီာ်.

သဝီယံာ်ဖျါအပျာနုန် ကထိန်ပျာလုာ်အဖျါ ဂုာ်မး ဒီးပဟ်ဖျိန်ထိန်ပသးအိန်ဖျိန်သကိး ပသးယံာ်သဝီ ဒီးဒုးကထိန်ကရုတဖု လုာ် အကျွာ်ထွဲမုာ်ခိန်ပျာကျါ ဒီးပယုသုန်ညါအါ ထိန်တာ်လုာ်တာ်ချာ, အဒိ - ဒ်အမုာ် (NGO) ကကျွာ်ထွဲပျာဒ်လဲန်. ဒီးတာ်မအဂုာ် အဂုာ်ပမုာ်မအိန်နုန် တာ်ကဆိန်ထွဲပခဲဒီး နုန်လီာ်. ပယုကျါလုာ်အယုာ်ထိန်ဒ်သိး မ ပျာသုတဘိးဘန်ရုာ်လီာ်တာ်လုာ်ပပျာအပျာတ ဂုာ်နုန် ပလဲတဲလီာ်ပဂျာ်ပကျါ. အနုန်ဘျီ နုန် ယဲနုန်ပျာယုထာထိန်ယုာ်လုာ်ယကဘန် ဟါ ပြး တာ်ဝဲအံး- ပျာပဟ်လီာ်ဆုန်နီဖဲအံး လီာ်. အနုန်ယုကျဲလုာ်တာ်ချာနုန် ပလဲ ပဟ်ဖျိန်ထိန်ပသးဝဲကံာ်မဲလီာ်. ပလဲပဟ် ဖျိန်ထိန်သးဝဲကံာ်မဲ ဝဲနုန်ကထိန်ပျာကရု လုာ်ပျာကိးဝဲလုာ်ယံာ်ကျိန် “ခိကီနီ” [က လဲစိးပျာထုစံာ်ဖိ တာ်မအသကိးကရု] လီာ်. အနုန်ဘျီနုန် ဝုာ်ကံာ်မဲဒီဝုာ်ဒီးဝုာ်အါ ဖျါပဟ်ဖျိန်ထိန်သးဒီးကိးသတြိဆါ “တ

ဘဉ် ယးဒီးပျံ့ဘဉ် နှဉ် က ဘဉ် တာ် ကီ လီၤ. တာ်အံၤပပျံ့ကလုာ်ကဘဉ်မလိန်ဟံ် ကျဲၤ ပဒိဉ်အတာ်သိဉ်တံၤသီ ဒီးပျံ့ကညီ ဒီး ပဒိဉ် အတာ်လိဉ်ဘဉ် အိဉ်ဒ် လဲဉ်နှဉ် လီၤ. ပ ဒိဉ် လိဉ် ဘဉ် တာ် ဒ် အံၤ ဝဲ ပ တ လိဉ် ဘဉ် ဘဉ်. ဝဲပလိဉ်ဘဉ်တာ်ဒ်အံၤ ပဒိဉ်တလိဉ် ဘဉ် ဝဲ ဘဉ်. တာ် အံၤ ပ က ဘဉ် မ လိ န် ဟံ်. ဖိဒ်ဖိသဉ်, သျဉ်ကုသးပျံ့ကဘဉ်မ လိ သု အသး. မ့မ့ပဝဲဝဲ အံၤ ပ မ လိ ဖျိလံ. ဘဉ်ဆဉ်အိဉ်တမံၤ ဝဲပမလိတာ်အခါနှဉ် ပ ဘဉ်ဖိဉ်လိဉ်ပစု ဒီးမဆုဉ်ဆုဉ်, ဒ်သိးပဒိဉ် ကတုာ်လိဉ်န့ၢ်ပျံ့ ဒီးပဒိဉ်မုလုာ်ပျံ့ကသ့.

လၢနတၢ်ကရၢကရီအပူၤ တၢ်ဟူးဂဲၤလၢနက တဲာ်ကတီၢ်ပျံ့အိဉ်မနုၤသ့တဖဉ်လဲဉ်.

(၁) ပကဘဉ်မအါထီဉ်သ့ဉ်ဖိဝဲဖိလုာ်ပျံ့ ပျံ့, ပသဝီယံၤဖျဉ်အံၤတာ်အိဉ်သးတဒ်သိး လိဉ်သးဘဉ်. သ့ဉ်စ့ၢ်ကိးတဒ်သိးလိဉ်သး ဘဉ်. ဘဉ်တသဝီဝီနှဉ် ဘဉ်လဲၤဟံးနှဉ်တာ် အချံၤ လၢ သဝီ အဂၤ ဒီးယဲ ကျဲၤသ့ဉ်လီၤအါ ထီဉ် လၢ ပတာ် လီၤ. (၂) လၢတာ် ကီၢ် ခါ အ ဆၢကတီၢ် ပဘဉ်ကွၢ်ယုမ့ဉ်အူကအိဉ်လဲးပျံ့ ခါတအိဉ်ခါ. ပျံ့ကယဲ ခးအိဉ်တာ်ခါ, ပျံ့ ကယဲ ဟ့ဉ်သ့ဉ်. တာ် သ့ ဉ်တဖဉ် အံၤ ပ ဘဉ် ကွၢ်ထွဲ အံၤ ဒီးကတီၢ်အီၤနှဉ်လီၤ. (၃) တ လါတဘျီပအိဉ်ဒီးတာ်အိဉ်ဖျိဉ်, တဲသကိး မ့ၢ်ခိဉ်ပျံ့ပျံ့, သန့ တာ်သိဉ်တံၤသီ, ပျံ့ဒီခူဒီ ဝုာ် အ တာ် ဖံးတာ် မ အ ဝုာ် . အ ဝဲ သ့ဉ်[ပျံ့ ဟံဉ်ဖိ ယံၤ သဝီ] ဟဲ ဆု ထီဉ် လါလၢ အ ပူၤ ကွံာ်တာ်ကီတာ်ခဲအိဉ်ခါ, တဟံဉ်ဒီးတဟံဉ် တာ်လုာ်သ့ဉ်ခါပတာ်တာ်သိဉ်တံၤသီအိဉ်တဂၤ ဂၤခါ. တသဝီဒီးတသဝီနှဉ် တာ်ကီတာ်ခဲ လၢပဒိဉ်အိဉ်တတီၢ်တီၤခါ. ဟံဉ်တယုတဖိး အိဉ်ခါ. တာ်ကီတာ်ခဲမ့ၢ်အိဉ်နှဉ် ကဘဉ်တီဉ် ဖျါထီဉ်ဝဲ. တာ်မုာ်လၢလၢပယံၤသဝီအံၤတာ် အိဉ်ဖျိဉ်နှဉ် ပတဲသကိးခဲလၢာ်- တလါနှဉ် ပ က ဘဉ် မ တာ် မ နုၤ လဲဉ်. ဒီး ပ ဘဉ် ဆု ထီဉ်တာ်ဝုာ် ဒီးတဲသကိး. အဒိ, ပျံ့သးစာ် ဘဉ်အိဉ်ဖျိဉ် ဝဲကဘဉ်တီဉ်ထီဉ်က့ၤတာ်ဝုာ် တာ်ကျိၤ တာ်ကီတာ်ခဲ. ပျံ့နီၢ်တပျီဖိတဖဉ် နှဉ် တီဉ်ထီဉ်ဝဲလၢပံၤဘျီအိဉ်ဖဲနှဉ်လီၤ, တ သဝီနှဉ် ကဘဉ်ပလိဉ်ပဒိ ဒီးတြီဆၢဒ်လဲဉ်. တာ်အိဆဲးအိမုၤ အိဉ်ဖဲ နှဉ်လီၤ. ဘဉ်တြီဆၢ ဒ်လိဉ်. အနှဉ်ပကရၢဟံးဝုာ်ဝီဖံးမသကိး တာ်. မ့မ့လၢသ့ဉ်ဒိဉ်ဝုာ်ပျံ့တာ်ကီတာ်ခဲမ့ၢ်

အိဉ်ထီဉ်နှဉ် ပတဲသကိးမသကိးလီၤ. အ ဒိ- ပ ဟ့ဉ်ဒုးကတီၢ်သ့ဉ်တံၤသီ, တာ်လုာ် မ့ဉ်တီၤ. တာ်လုာ်ထံကွံာ်ခဲ, တာ်လုာ်ပျံ့သ့ဉ် တဖဉ်မ့ၢ်ဂ့ၤ. မ့ၢ်အိဉ်ပဆုထီဉ်လၢပ က ရၢ အပူၤဒီးတာ်လုာ်တာ်လၢအံၤပဒုးကဲထီဉ်အီၤ လီၤ. တဘျီတခိဉ် ပ ဘဉ်လဲၤမသကိးတာ် လၢဝုာ်ပျံ့, လဲၤယု န့ၢ် သ န့ ဒီးပဘဉ်ဟ့ဉ် ထီဉ်တာ်တမံၤမံၤ လၢတာ်ကတီၢ်မ့ၢ်ခိဉ်ပျံ့ပျံ့ လၢခိဉ်န့ၢ်လၢအဘူးအတာ်ဒီး ပဒိဉ်ပပျံ့ လၢ အ နာ် ဟံၤပ တာ် ဖံး တာ် မ အ ဝုာ်- ပ ဘဉ်လဲၤတဲသကိးလိဉ်သးနှဉ်လီၤ.

ဘဉ် ယးဒီးတာ် မ မ့ဉ် တီၤ နှဉ် ဖဲ ယ နုၤ အါရံၤ ၁ သီ တုၤ ၁၀ သီ နှဉ် ပ ဘဉ်ကွဲး ထီဉ်အ ဝုာ် လီၤ. တနံဉ်အံၤပကမတၢ်လုာ် တာ်လၢ လၢမ့ဉ်တီၤ နှဉ် ပကဘဉ်မဖဲလဲဉ် တတီၢ်လဲဉ်. ပဝဲယံၤသဝီလၢာ်နှဉ် ပတဲသ ကိးလိဉ်သးလၢ ဖုၤတြုၤအါရံၤ ၁၅ သီတုၤ ၂၆ သီ နှဉ် ပမအီၤကဝဲလီၤ. အယီ လၢ တာ်မအံၤအဖိခိဉ် ပတဲသကိးလိဉ်သးယံၤ သဝီ- ပမအီၤဒ်သိးပဒိဉ်ပပျံ့, ပပီၤဆုဉ် ပီၤမ့ၢ်, ခိဉ်န့ၢ်အဂ့ၤအဂၤကယဲထံဉ်လီၤ. လၢ ပယံၤသဝီ ပမတၢ်လုာ်တာ်လၢ[မုး]ဒ်အမ့ၢ် တာ်လုာ်မ့ဉ်တီၤ အံၤ မ့ၢ် တာ်သးဒုးပဒိဉ်. တုၤမ့ၢ်ပမတၢ်လုာ်တာ်လၢဝဲအလီၢ်ခဲ ပမ က့ၤလၢတသဝီဒီးတသဝီအတာ်ဒုဉ်ဝဲအမ့ဉ် တီၤ, ပမ ဝးဟံဉ်လီၤ. လၢခဲပမအီၤတုၤ အဆဲးတီလိဉ်အသးလၢ တသဝီဒီးတသဝီ လီၤ. တဟံဉ်ဒီးတဟံဉ်နှဉ် ကွၢ်ထွဲ က့ၤမ့ဉ် အူအခဲလီၤ. တာ်အံၤကိးမ့ၢ်နံဉ်ဒဲးနှဉ် တာ် ကီတာ်ခဲတအိဉ်ဘဉ်. ပမမ့ဉ်တီၤအံၤမ့ဉ်စ တး. ပဟးလၢအကယၢကယၢ, ပယံၤသဝီ အံၤ ပမသကိးတာ်လုာ်တာ်လၢအံၤမ့ဉ်ရး. ကဲထီဉ်တာ်ယုတာ်ဖိး-အိဉ်ကိးမ့ၢ်နံဉ်ဒဲးပး.

တာ်ယုထၢထီဉ်ခိဉ်န့ၢ်န့ၢ် နမအီၤဒ်လဲဉ်.

ခိဉ်န့ၢ် လၢ အ ပါ ဆု တာ် ပ တီၢ်နှဉ် ပယု ထၢ ထီဉ်အီၤ ယံၤ နံဉ်တဘျီ. မ့မ့ခိဉ်န့ၢ်လၢအ ကွၢ်ထွဲပျံ့, တာ်ခးအိဉ်, တာ်ဖဲးအိဉ်ခးတဖဉ် မ့ၢ်တအိဉ်ဒီးမာဝဲလၢဘဉ်မး ပယု ထီဉ် လၢ အသီလီၤ. ပျံ့လၢအမမ့ဉ် ဒီးမလီၤ.

လၢနကရၢအပူၤ လၢအဘဉ်ယးဒီးတာ်ကတဲာ် ကတီၢ်ပျံ့န့ၢ် တာ်သိဉ်တံၤသီအိဉ်ဒ်လဲဉ်.

(၁) ပျံ့ အိဉ် ဝဲ တတီၢ်လၢတဘဉ်ခး အိဉ်တာ် ဘဉ်. မ့ၢ်လဲၤခးနှဉ် တာ် ကအိဉ်လီၤ, (၂)

သ့ဉ်အိဉ်ဝဲဒုဉ်တကရၢလၢတာ်ဟံၤလီၤလၢပျံ့ တဘဉ်လဲၤကျိအီၤအါအီၤဘဉ်, (၃) ဒီးလၢ ပျံ့ပျံ့န့ၢ် လဲၤယုအိဉ်ကျဲၤ, ကသံဉ်ကသီမ အိဉ်ကနဲစီ, မအိဉ်သ့ဉ်မ့ဉ်သ့, မ့မ့သ့ဉ် မ့ဉ်တခါနှဉ် ပျံ့မ့ၢ်မ ကဘဉ်မလၢသ့ဉ်အ ယု. (၄) တာ်ဖဲးအိဉ်ခးစ့ၢ်ကိးအိဉ်ဒီးတာ် သိဉ်တံၤသီလီၤ.

တာ်သိဉ်တံၤသီလၢနပာ်လီၤန့ၢ် နဟံးတာ်စံဉ် ညီဉ်ဒ်လဲဉ်.

တာ်သိဉ်တံၤသီန့ၢ် ပဟ့ဉ်လီၤအါကလုာ် အိဉ်တဘျီပစိဉ် အဒိ- ထီဉ်ဖိတဘျီ နမ့ၢ် ခးအိဉ်လၢအစီဖုၤဒီးနဟံဉ်တကဲလိဉ်နှဉ် က ဘဉ်ဟ့ဉ်အပူၤ ၅၀ ဘး, ဆီမံၤတဘျီ ၁၅၀ ဘး, တဟံတဒု ၃,၀၀၀ ဘး. မ့မ့ တာ်ကျိသ့ဉ်ကျိဝုဉ်နှဉ် ကမံးတံၤကဘဉ်ဟ့ဉ် နအခဲး. နကကျိအီၤပျံ့ကျိ, နကျိတာ်လီၢ် တာ်လုာ်, န က မ အ ခါ နှဉ် က မံး တံာ် က ဘဉ်မန့ၢ်န့ၢ်လဲဉ်. လံာ်တဘျီနှဉ် အိဉ်ဒီး အဆၢကတီၢ် ယံာ်တလါလီၤ. အဒိမ့ၢ်တဝဲ ဘဉ် နှဉ် နကဘဉ် လဲၤမ က ဒီး လံာ် လၢ အ သီတဘျီ. က မံး တံာ် က ဘဉ်ကွၢ်ထွဲ န ခဲ. သ့ဉ် နှဉ် တာ်မ့ၢ်ကျိ အိဉ်ဟ့ဉ် အီၤအဒိဉ်တ ကျိဉ် နှဉ် က ဘဉ်ဟ့ဉ် အ ပူၤ ၁,၅၀၀ ဘး လီၤ. သ့ဉ် နှဉ်တာ် တပျဲ ဟး ထီဉ်ဆါအီၤဆု တာ်ချၢဘဉ်. ပျံ့မ့ၢ်ဆါအီၤနှဉ် လၢခဲတစီ အသးတာ် တဟ့ဉ် အခွဲးလၢ ကဘျီ ဒါး လၢ ဘဉ်. တာ်ဖဲးအိဉ်ခးစ့ၢ်ကိး န က ဖဲးအီၤဖဲ လဲဉ်, အလဲၤဆံးအါလဲဉ် နှဉ် နကဘဉ်တဲ လီၤကမံးတံာ်ဝဲမး နမအီၤသ့.

နကရၢအတာ်မုာ်လၢကွၢ်ဖိအိဉ်မနုၤလဲဉ်.

ပတာ်မုာ်လၢကွၢ်ဖိအိဉ်အအါနှဉ်(၁) ပ ဒိဉ်ပပျံ့သ့ တ ဟံၤလီၤတာ် [သ့ဉ် ပျံ့ ပျံ့ ကျိၤ] လၢပတာ်အိဉ်တာ်ဆိးအလီၢ်တဂ့ၤ, (၂) မ့ၢ် ဟံၤလီၤ ဝဲ နှဉ် ပ ဘ ဉ် ယု ဟံၤ န့ၢ် ပျံ့ တာ် ဖံး အိဉ်မအီၤ, တာ်အိဉ်တာ်ဆိး, တာ်ဖဲးအိဉ်ခး အလီၢ်. ကဘဉ်ဟ့ဉ်ပျံ့တာ်ခွဲးတာ်ယံာ်ဒ်ပတဲ တုာ်အသိးမး ဟံၤလီၤဝဲသ့.

လၢတာ်ဝဲ နှဉ်အဖိခိဉ်, တာ်လၢပမုာ်လၢ အကါဒိဉ်နှဉ် လၢအပူၤကွၢ်အနံဉ် ၃၀ ဘျီ နှဉ် တာ်သိဉ်တံၤသီဟံၤလီၤတဘျီလံလၢပဝဲ ပျံ့ကညီအကျိ ပျံ့ကိးလၢ “ဟံစဉ်းဝါနံ” [တာ်ဒိတဒါသ့ဉ်ပျံ့- Protected Forest] ကျး လီၤတုာ်လံလီၤ. ပမတၢ်တသ့နီတမံၤဘဉ်.

ပမာတော်ပျာမှ လဲလှဲတော်ပျာနှင့် ပျာဟဲဖိန်ပျာ ကိုးမုန်နီလီ။ မကစီး တာသိပ်တာသီခံ ဘွန်တဘွန်နွန် တာကိုးအီလါ “တိန်နီမိ ခါနုအု” [ထံကွန်ခံ ပတီတ (က) - Watershed Class 1-A]. ပမုဘွန်ကွန်လါ အပူ တာဘံလီ ၃၅ ဒီဂရီကရိုနု နမအီ တသ့ဘုန်. ထံကွန်ခံနအိန်တသ့, နမအီ တာတသ့ဘုန်. ပဟံပယီတခိ အိန် အါဒုလါထံကွန်ခံလီ။ ပအိန်တာအံ မကမုတော်သိပ်တာသီခံဘွန်တဘွန်လံ. အနုတကးဘုန်. သါကတုန်ကဒီးအသီတ ဘွန် “အူထးယါနီ” [သုန်ပျာပျာကွီ- National Park] တဘွန်နု ကကမုကဒီးသါ ဘွန်လီ။ တာ သိပ်တာ သီလါ ကမ နါအိန် တာပျာနု ကအိန်သါဘွန်လီ။ ဒီးဖဲ အပူ ကွန်ခံနီနု တာ သိပ်တာ သီ ပျာ ကိုးလါ “မာ်တး ဒီရီပီစုန်ခံမံးမံးထူးနါ” [အိးကထိ ဘာန် ၃၀ သီ ဝဲ ကျါ ကိ တိတ် တာ စံဉ် ညိန် ဆါ တဲရ်] ကဲ ဝဲ လါ ထံ ကိတ် တါ ပါ တါ ပြး အ တာ သိပ်တာသီတခါအံ- (၁) နဟံအလီမု အိန် လါ ထံ ကွန်ခံ နု နမအီ တသ့ဘုန်, (၂) နဟံဖဲအိန်မအီမုအိန်လါထံကွန်ခံ ပတီတါအပူနု နမအီတသ့ဘုန်, ဒီး (၃) တာ လီတါ ကျဲ လါ ပက ဟုန်နု နု ပ ဘွန်ကွီအီလါတာဂီမုဒီ[sattelite image]လီ။ အဒီး-လါအပူကွီအနု ခံဆံမုဂု, ယဲနုနုမုဂု ပျာဒီတာဂီလါမု ကပိတ်လီ တာ မုတထံဉ် နု န တာ ဖဲ အိန် မအီဖဲ အလီ လီဘုန်နု အနုတဘျီ တ ဟုန်ခိဉ်ခံကုနုလါဘုန်. ကဲ ထိန် နမဟး ဂီ ပျာလီ။ တာ အံတဘုန် လီ အသးဒီး ပျာ ကညီအတာဖဲအိန်မအီအတာဖဲဒုးဘုန်. အယိကဲ ထိန်တာ သိပ်တာ သီလါ ပျာ ကညီ အ ဂီ, တာ မုနုလါအဂီဖးကီညါလီ။ ကွီ ကဒါကုလါပဝဲ ၅ သဝီအံ တာလီလါပ ကလဲယုအိန်နုတညီလါဘုန်. “ဘုန်အိန် ဖဲအံ, မအီဖဲအံ ဒီးသံဖဲနုလီ။” အ နုမု ပျာ ကညီ အ တာဟံဆါလါ ပျာ ကညီ ပ ဖိန်ထိန်လီအသးအတာမ.

ပျာတော်ချာဒ်အမု (NGO) မုဂု, ဒီး ပျာပျာပျာ လါအဟဲဟးတဖန် ကဲထိန်တာဘုန်ဘျးလါ နကရါအဂီခံလဲဉ်.

လါအခိဉ်ထံးနုပျာလါ (NGO) တဖန် ဆိန် ထဲ မ စါ ပျာလီ။ ပျာ တ မျံ လါ အ ဟဲ

ဟးတဖန်ဟုန်ဟုန်ဖးပျာလီ။ အဝဲသုန် တဖန်ဟဲဝဲ ကု ဒုးနုဟံက မျာ လါပျာ ဒီးမဲဝဲတဘျးဘျီလါကလဲအ, တာဂီမု မုဂုနုလီ။ တနုနု မဲဝဲတဘျးဘျီ. လါအ ဘ ဉ်ယးပျာ က ညီ အ တာ လှိုင် သုန် ပျာ, တာဘျီအိန်ဆုန်ဘျီအိန်ယး. တာဖဲဒုး အဂု- ဟဲ မဲဝဲ လါတာဂီမု ဒီးရလီဝဲ. ဘုန်ယး “စုန်မိခွီ” [တာဂီလါတာကစိဉ်သ နုတဖန်] ဟဲ ဝဲ တဘျးဘျီ. မုမုတုဒုး နုဟံလါအပတီထီနု ခိဉ်နုလါအမတါ လါတာလဲထီတကပ ပဒုးသုန်ညါ အီဒီး အဝဲသုန်ဒုးနုဟံစါကုပျာနုလီ။ မုမုခိ လှိုင်ကွီဖိတဖန်ဟဲမဲလိတ်ထီဘိလီ။

ပျာမုတအိန်ဘုန်နု ပျာကညီအိန်မုတ သုဘုန်... ပျာကညီသုကသံဉ်ကသီ, တာ အိန်တာအီ, ထံနီ, တာဖဲတဲညုဉ်, ဒုန်ဖိ ညုဉ်ဖိ, တာဒီးတဲလဲလါပျာပျာလီ. ဘုန်မနုအယိဘုန်သုတဲအိန်လါပျာပျာ လဲဉ်နု ပစုလါပကပျာအိန်တာအိန်တာအီ လါပျာပျာတအိန်ဘုန်. ပတဒ်သိးဒီးပျာ အိန်လါပျာပျာဘုန်.

ဘုန်မနုအယိပျာသု ဉ်တဖန်အံ ဘုန်ဟဲယု နုဟံတာဖဲနအိန်လဲဉ်.

အဝဲသုန်ဟဲ မဲလိဝဲ ကတီဝဲဒ်လဲဉ်. ပျာ ကညီမုတအိန်လါပျာပျာနု ဘုန်ယး ဒ်လဲဉ်. ပျာမုတအိန်ဘုန်နု ပျာကညီအိန် မုတသုဘုန်နု ဟဲ မဲလိဝဲ. ပျာကညီသုက သံဉ်ကသီ, တာအိန်တာအီ, ထံနီနီ, တာဖဲတဲညုဉ်, ဒုန်ဖိညုဉ်ဖိ, တာဒီးတဲလဲလါ ပျာပျာလီ။ ဘုန် မနုအယိ ဘုန် သုတဲ အိန်လါပျာပျာလဲဉ်နု- ပစုလါပကပျာအိန် တာ လါပျာပျာတအိန်ဘုန်. ပတဒ်သိး ပျာ အိန်လါပျာပျာဘုန်. ကပျာအိန်တာဒ် ဒုန် ဒါ ညုဉ်ဒါနုပစု အိန်ဘုန်. ဒီးပမုအိန်တာတ ဖန်အံအါအါနု ပဘုန်လီထဲကကသံဉ်လီ မိဉ်. ပမု ပျာအိန် နက လါကပ်ပျာအိန် တာဆါလီ။ အထူးအစိတအိန်ဘုန်. ပျာကွီ ဖိတဖန်ဟဲမဲဘုန်, ဟဲအိန်ဘုန်ဒီးပျာကညီ,

ထံဉ် ဝဲ လါ ပျာ က ညီ ဖိ အိန် ပိတ် ပျာ ယာ် ပျာ, ဘိဉ်, ကု, ဒုန်ဖိဆုန်ဖိတဖန်လီ။ လါတာ ကတီပျာစုကိး ပျာကွီဖိမဲလိဝဲ ပျာကညီ ကတီပျာ, သုအိန်ဒုန်မုခိဉ်ပျာပျာ, တာကိ ခါအဆါကတီ, ပအိန်ဘုန်ကဟာဖိ, ချုန် ဆံဉ်ဒီး, တာသုန်, ဖျာနု, ပိတ်သုန်, ဒိဉ်ခိဉ် သုန်, သကီခဲသုန်, တာနာထံဆုဒီးသုန် တဖန် ပတဲနုဟံအီဒီးဟဲ မဲလိဝဲ ဒုန်နု လီ။

လါညါနု အဝဲသုန်[ခိ လှိုင်ကွီဖိ] မဲ လိဘုန်ဝဲလါလံပျာ ထံဉ်ဝဲပျာကညီက စါခိဉ်ဖိမဲဟးဂီပျာ, တထံဉ်ဝဲလါပျာကညီ အိန်မုဘုန်ထဲဒီးပျာပျာဘုန်. ထံဉ်ဝဲအသီတ မှီလါပဒီပုဝဲခဲနု မဲဟးဂီတာလုလါ အဆံ, တာ လှိုင် အံ သုန် ဒုန် သ ဘုန်ဘိဉ် ခိဉ်လီ။ အယိ ဆိမိဉ်ဝဲလါပျာကညီနုမဲ အသးဒ်နုခဲလါလီ။ ကစါကလီလီမု လီပျာ မုအုထီဉ်ဒီး အိန်ကုထဲတာလုတာ တြီ သုန် ပျာတအိန်လါဘုန်နု “အနု လီ ပျာကညီအတာမဂီပျာ” ထံဉ်ဝဲဒ်နု လီ။ အယိဟဲကွီထံကွီဆးဝဲ ဒီးမဲလိ ကုဝဲလါခံလီ။

လါဆီဒုန်တာ ပိတ်မုနုအတာဖဲတဲမုဒါလါ နကရါအပူနု မုအိန်စုကိးမနုသု ဉ်တ ဖန်လဲဉ်.

ပိတ်မုနုတာဖဲတဲ မဲလါတာ မဲကရါ အ ပျာနု တအိန်အါဘုန်. အိန်ဒုန်ဒ်တာဘုး ထုဉ်, ထါတာဒ်အမုဆု, ထုဉ်တဖန်ထါဝဲ တဘျီဘျီ. တဘျီတခိဉ် ပိတ်ခါတဖန်မုဘုန် လဲအိန်ဖျိဉ်လီနု ပိတ်မုနုတဖန်ဘုန်ကွီထဲ ကုတာလါဟံဉ်. မုမုလါတာကျိန်နီဉ်, မဲ ဒုး မဲဒီးမဲကတ်တာ, ဒ်မုနုတဲမုဂု, အါ ဒုန်တာတကုမုပိတ်မုနုလီ. ပိတ်မုနုတာစိ တာကမီအိန်, တာဂီတာဘါအိန်, တာဖဲ တာမဲအိန်အါစုကိးလီ။ တာသုန်အါထီဉ် သုန်သုန်ဝဲလါပျာပျာနုကွီ ပိတ်မုနုတဖန်မဲ ဝဲစုကိးလီ။

လါတာ တီ ခိဉ်ရီ ဖဲ အ ပျာ ပိတ်မုနုပတ် တ ဘျးဂု. ပထံဉ်လါခါဆုညါကအါ ထီဉ်ရီ ရါလီ။ ဘုန် မနု အယိ လဲဉ် နု ပိတ် မုနု ဘုန် တဂုနု ကတီတာအဂီယီအီ လီ။ ဒီးပျာပိတ်ခါအါဂမး ဂုဉ်ယီအီတမုနု ဘုန်. ပျာသုန်တဖန်အံ ပဟံအီတဘျး လါအဂီမိဉ်.

"ကအိန်ဘန်အဂီလ်လံကတင်ဘန်ကုန်သွန်"

ကရုန်နံထံဖိကီဖိတဖန် အိန်မူဘန်လၢသုးအါဖုအါကရၢ အကဆူးန့ၣ် ကျဲယုထၢလၢအညီန့ၣ်ဒဲးတံးမၤသုၣ်တံးမၤတအိန်ဘန်အယိ အဝဲသုၣ်ဘန်ကုန်သွန်န့ၣ်လီၤ. ထံဖိကီဖိအတံးန့ၣ်ပၤဘန် အတံးလီၢ်တံးကျဲဒီးအန့ၣ်ဆၢၣ်တံးအိန်ယၢတအိန်ဘန်. လီၢ်ကဝီၤတံးကရၢကရိလၢကပၤဆၢအသုၣ်ပုၤစ့ၢ်ကိးတအိန်ဘန်. လၢတံးအံၤအယိ လီၢ်ကဝီၤအပုၤဂ့ၢ်ဝီၤအက့ၢ်အဂီၤဒီးအခိၣ်ယၢန့ၣ်တဖန်ဟးဂီၤဝဲရၢၢ်လီၤန့ၣ် ခူစုလီၢ် တဲဘန် သူလုၤကီၤဝဲၤန့ၣ်လီၤ.

ဝဲသးစုၤတဲဘန်ပုၤလၢန့ၣ်တဖန်ကသုၣ်ခါ.

ယ ဟံး န့ၣ် မူ ဒါ လၢ က ရုၣ် နံၣ် တံး ဟံး န့ၣ်တံးကစီၣ်အပုၤလီၤ. တံးကစီၣ်ဒီးထံလီၢ်ကီၢ်ပုၤတံးအိန်သးခဲလၢၣ်အဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ် ယ ဟံး န့ၣ် အိၤဒီး ဆၢ ဆု ပုၤဘန် မူ ဘန် ဒါ အအိန်. တံးလီၢ်လၢယဟူးဂဲၤတဖန်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲလွဲၢ်ကီၢ်ကီၢ်ဆၢၣ်, ထံ စ ခါ, ထံ လိၣ်, လွဲၢ်လုၣ်, န့ၣ်လၢဘူဝဲဒီး စံၣ်စဲးသုၣ်တဖန်လီၤ. တံးလီၢ်လၢယဟူးဂဲၤအအါကတံးမ့ၢ်ဝဲလွဲၢ်ကီၢ်ကီၢ်ဆၢၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢကီၢ်ဆၢတခိ, ယိဒိၣ်, ကယိဒီး ကယိပွဲၣ်သံးကီၢ်ဆၢ- ယဟူးဂဲၤအါကတံးမ့ၢ်ယိဒိၣ်ဒီးကယိကီၢ်ဆၢလီၤ. ယလဲၤဝဲ လါ အိးကထံဘၢၣ် အတီၢ်ပုၤဒီး ယဟဲ က့ၤထီၣ် ဝဲ လါ ဒိၣ်စ့ ဘၢၣ် ၂၀၀၀န့ၣ်, အဘၢၣ်စၢၤအိၣ်ဝဲ ၂ လါလီၤ.

သုၣ်ကျိၢ်လၢကဆိထုးအိၤဖိပိၣ်ခိၣ်ကျိၢ်ကပၤအံၤန့ၣ်ဒိၣ်တံးကျဲအသိးမ့ၢ်သုၣ်လၢဆံးကဲၣ်ဆိး, ဘၢၣ်ဆၢၣ်ဘၢၣ်တံးကျဲအိၣ်ခဲလၢၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤက့ၢ်ဟ့ၣ်တံးဖိတဖန် န့ၣ်လီၤ. ဆၢကတီၢ်ဝဲအံၤ ဒိး သိး က အိၣ် ဘန်အ ဂီၢ် က လုၣ် န့ၣ် ဖိတဖန် န့ၣ် လိၣ်ဘၢၣ်စုလီၤ. အယိ အဝဲသုၣ်ဆိကမိၣ်ဝဲလၢမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တကယၤန့ၣ်မၤမနုၤက န့ၣ် လဲၣ်. ဒိး သိး က မၤဘၢၣ် တံး သဘူအဂီၢ် အဝဲသုၣ်ဘၢၣ်ရူဒီးဘၢၣ်ဘျၢၣ်သုၣ်တဖန်လီၤ. ဝဲဒိၣ်သဟ့ၣ်, လွဲၢ်လုၣ်သဝီန့ၣ်အိၣ်ဒီးသုၣ်စဲးဖိကဟၣ်တဖန်လီၤ. ဒိးသိးစဲးဖိကဟၣ်တဖန်လဲၤတရံးသးကန့ၣ်အဂီၢ် ပုၤဘၢၣ်မၤသကိးဒီး (ဒေသကွၢ်ပဲကဲးရး စစ် ဌာနချုပ်) အသုး, ပုၤဆၢသုးဒီးဘၢၣ်ဘျၢၣ်တဖန်လီၤ. နမ့ၢ်န့ၣ်အဝဲသုၣ်မးနမၤတံးန့ၣ်လီၤ. နမ့ၢ်ဟ့ၣ်အိၣ်ဘၢၣ်ပုၤတဖန်န့ၣ်မး နမၤဘၢၣ်သုၣ်လၢအတဲဝဲလၢထံကီၢ်ပၤဝဲတဖန်ဒိ ပဟံၣ်, ကျိၢ်ကျိၢ်တဖန်ဒီးနမၤဘၢၣ်စ့ၢ်ကိးသဘူလီၤ. ပုၤလၢအမၤသုၣ်တဖန်အါတက့ၢ်ဒုသဝီဖိလီၤ. လၢခဲ မး သုး က ရုၢ် လၢ အ မ့ၢ် ကလလတ, ယလဖ တဖန်စ့ၢ်ကိးမၤဝဲလီၤ.

တံးလီၢ်ဖိန့ၣ်တဖန်မ့ၢ်မတကပၤဆၢအိၣ်လဲၣ်.

ပုၤပၤဆၢတံး မ့ၢ်ဝဲ နအဖသုးလီၤ. မ့ၢ်နအဖသုး ဒီး (ဒကစ= ဒေသကွၢ်ပဲကဲးရး စစ်ဌာနချုပ်) တဖန်လီၤ. သုးရုၣ် ၅၄, ၂၅၀, ၅၃၀ သုၣ် တဖန် ဟူး ဂဲၤ ဝဲ ဝဲ န့ၣ်လီၤ. နအဖသုး တဖန်ရုလီၤအသးသက့ၤဝဲ လွဲၢ်လုၣ်, ထံ စ ခါ, ကိရိး, လွဲၢ်ကီၢ်ဒီး စံၣ်စဲး တဖန်လီၤ.

န့ၣ် မ့ၢ်လၢထံဂုၤကီၢ်ဂုၤဟဲပုၤဘုတအိၣ်အါလၢကဲၣ်ဆိးဘၢၣ်အယိလီၤ. ယန့ၣ်ဟုလၢခိပန့ၣ်သုၣ်တဖန်လၢကထုးထီၣ်ဝဲဒီးပုၤကဟဲပုၤတဘျီယိတအိၣ်လၢဘၢၣ်လီၤ. ခဲအံၤတံးမၤအရူဒိၣ်ကတံးမ့ၢ်ဒိၣ်သုၣ်တံးမၤလီၤ. ဝဲန့ၣ်ပုၤလၢအတသုလဲၣ်ဒီးလီၤတဲၣ်အတီၢ်တဖန်အိၣ်အါမးလီၤ. လၢအဝဲသုၣ်အဂီၢ်တံးမၤန့ၣ်မ့ၢ်ဒိၣ်တံးမၤသုၣ်, တံးပနံၣ်ကကျိၢ်ဒီးဆါတံးလၢကျိၢ်တံးဆါတံးပုၤအလီၢ်လီၤ. လၢအဝဲသုၣ်အဂီၢ်တံးမၤလီၤဆိတအိၣ်ဘၢၣ်. ဒိး က အိၣ် ဘၢၣ် အ ဂီၢ် လၢ ခဲ က တံး အ ဝဲ သုၣ် ဘၢၣ်ကုၣ် သုၣ်လီၤ.

တံး လီၢ် ဝဲ န့ၣ် ပုၤ လၢ အ ဟးယၢၣ် သုၣ် ပုၤ မ့ၢ် မ့ၢ်ပခိၣ်သုၣ်ပုၤပုၤမၤတံးဖိ တအိၣ်ဘၢၣ်ခါ.

ပုၤပၤယၢၣ် သုၣ် ပုၤ က ရုၢ် ဒီး သုၣ် ပုၤ ဝဲၤကျိၤ အိၣ်ဒီး မၤသ ကိးတံးလီၤ. ပုၤမ့ၢ်ဟ့ၣ်ဘၢၣ်ဘျၢၣ်စု န့ၣ်ဝဲလီၤ. ပုၤဟ့ၣ်အခွဲးစီၢ်ဒိန့ၣ်တဟ့ၣ်ဘၢၣ်စီၢ်ဒိန့ၣ်တလီၤဆိဘၢၣ်. ဘၢၣ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ်အဝဲသုၣ်ရူဒီးဘၢၣ်ဘျၢၣ်မ့ၢ်န့ၣ်ဝဲလီၤ. တလီၤကဲးဒီး ပုၤဟ့ၣ်အခွဲးတဖန်ဘၢၣ်. သုၣ်စဲးတဖန်အိၣ်ပျီပျီဖျါဖျါလီၤ. ပုၤမ့ၢ်အိၣ်ဒီးဖိန့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤဖိန့ၣ်န့ၣ်ကိးဆၢကတီၢ်ဒဲးလီၤ. ခဲအံၤအဝဲသုၣ်ရူဒီးဘၢၣ်ဘျၢၣ်တဖန်န့ၣ်အယိလီၤကဲးဒိးတယါဝုၤလီၤ.

န လဲၤဝဲ န့ၣ် နထံၣ်ဘၢၣ်ပုၤထံ ဖိ ကီၢ်ဖိ တဖန် အတံးအိၣ်မူမၤအသးဒိလဲၣ်.

ဝဲ ၂၀၀၀ နံၣ်အတီၢ်ပုၤမ့ၢ်လၢတံးစုၤဂုၤအယိ ပုၤသဝီဖိဝဲန့ၣ်တဖန်န့ၣ်ဘုဂုၤမးလီၤ. ဘၢၣ်ဆၢၣ်တံးလီၢ်ဝဲန့ၣ်ဘုအပုၤတဂုၤဘၢၣ်အယိတံးကီၢ်တံးခဲဘၢၣ်ပုၤသဝီဖိလီၤ. အယိပုၤထုစံၣ်ဖိတဖန်ကအကစ့ၢ်ဝဲလီၤ. လၢညါပုၤတုၢ်လဲတန့ၣ်န့ၣ် ၂၀၀ ကွဲးဒီးပုၤအိၣ်ဒီးလဲၤဒိန့ၣ်ဘၢၣ်ဆၢၣ်ပုၤလိၣ်ဘၢၣ်ထံဘုလီၤ. ခဲအံၤမ့ၢ်လၢဘုအပုၤတဂုၤလၢဘၢၣ်အယိအဝဲသုၣ်အိၣ်ဒီးက့ၤဝဲလၢစုလီၤ. ဘုအပုၤလီၤ

ပုၤထံဖိကီၢ်ဖိမၤအိၣ်သုၣ်သုဝဲလၢကျဲဒိလဲၣ်.

အဒိ, ဒိးသိးနကပၤဘၢၣ်တံးလီၢ်တကဝီၤအံၤအဂီၢ်လိၣ်ဘၢၣ်ပုၤကမျါလီၤ. လၢပုၤကမျါအကျဲစ့ၢ်ကိး အဝဲသုၣ်[နအဖသုး]ဟံၣ်ဝဲ

အဝဲသုၣ်ကုၣ်သုၣ်ဝဲလဲၣ် ဒီးလဲၣ်ဆံးဒိလဲၣ်.

စး ထီၣ်လၢလွဲၢ်ကီၢ်ကီၢ်ဆၢတုၤလီၤလၢကီၢ်ဆၢလံ. ခဲအံၤသုၣ်တဖန်လၢကဲလံ. သုၣ်လၢအအိၣ်ဘုးဒီးဝုၤသဝီတဖန်လၢကဲတကး

ဘၣ် ခဲ အံၤတုၤလီၤလၢ ထံ ကျိ မှီ နှ် က စၢ် တဖၣ်လံၤ. မ့ မှီ အလံၢ် အထီ နှ် က ဘၣ် တ ယၢ် အဂီၢ် ဖး ကီၤညါ. တယၢ် လၢ လွဲၢ် ကီၢ် ကီၢ် ဆၣ် ပျာ တ ဘၣ် ဘၣ်. မှီ နှ် လၢ နှ် ရံၣ် နှ် တ နှ် ရံၣ် သၢ မံၤလၢ်, သ့ၣ် က စီၤတခါ နှ် အစ့ၤ ကတၢ် ပ ဘၣ် ဆၣ် တရံး သၢ နှ် ရံၣ် အဝဲ နှ် မး တလၢ် ဘၣ်. အဝဲ သ့ၣ် ကျိ သ့ၣ် နှ် တ က စီၤလီၤ. အဝဲ သ့ၣ် မၤသ့ၣ် တုၤဒၣ် လဲၣ် သ့ၣ် တဖၣ် ကထီၣ် နီၤအဝဲ သ့ၣ် ဘၣ် လဲၤယုဝဲ လၢ လၢ် လု က ဆူး, လဲၤ ထူး ဝဲ နီၤကျိ တဖၣ် ဝဲ ပျာ က ညီ တဖၣ် ဘၣ် ယိး ဆၢ ထီၣ် တဆီ ဘၣ် တဆီ လီၤ. လၢ က နှ် သ့ၣ် တတၣ် အဂီၢ် အဝဲ သ့ၣ် ဘၣ် မၤဝဲ ကီၢ် ခဲ ခဲ နီၤအံၤ သ့ၣ် ပျာ တ ဖၣ် ဟး ဂီၤဝဲ လံၤလီၤ. သ့ၣ် အက စီၤဒီၣ် တုၤ ၆ စု မှီ ဒီၣ် နှ် ကျိ ဝဲ စ့ၢ်. အဝဲ သ့ၣ် ဘူး ဝဲ သ့ၣ် ဘၣ် တခီၣ် မှီ နှ် တဘၣ် နှ် ဘူး ဝဲ လီၤ. သ့ၣ် ပဟံၣ် နီၤသ့ၣ် (အင) နှ် ပၣ် စ့ၢ်.

ဖဲ နှ် သ့ၣ် စး အိၣ် ပျာ ဖျၢၣ် လဲၣ်.

ဖဲ ယ ဟူး ဝဲၤ က စီၤ နှ်, ဒီၣ် ထၢၣ် နှ် အိၣ် ၃ ဖျၢၣ်, လွဲၢ် လုၣ် ၆ ဖျၢၣ်, အဝဲ သ့ၣ် သး ဝဲ တၢ် လီၢ် တက စီၤဝဲ တက စီၤလီၤ. သ့ၣ် စး လၢ သး အ လီၢ် နှ် တဖၣ် ဟံၣ် ဝဲ လၢ သ ဘး ကျိ က ယ, ပိၣ် ခီၣ် ကျိ က ယ လီၤ. တၢ် လီၢ် တတီၤ အံၤ သ့ၣ် မှီ လၢ် သး က နီၤအသီ တတီၤ လီၤ. တုၤ ဒၣ် လဲၣ် ပျာ က ညီ လဲၤ တတုၤ အ လီၢ် နှ် သ့ၣ် စး အိၣ် ဆီ လီၤ အသး လၢ် လံၤ. သ့ၣ် လၢ ပျာ ဂုၣ် အီၤဝဲ သ့ၣ် တဖၣ် ပျာ ယိး ကူး နီၤ ပျာ က ညီ. လၢ လွဲၢ် ကီၢ် အဝဲ ပျာ, နှီၤ လၢ ဘီ, သၢ မံၤလၢ်, စၣ် ပူး နှ် ကျိ သ့ၣ် စး အိၣ် လီၤ. လၢ ဖါ တံၣ် တခီ သ့ၣ် စး အိၣ် စ့ၢ် ကီၤလီၤ. န က နှ် ဂီၢ် လီၤ တၢ် အဂီၢ် ကီၤလီၤ. လၢ ဝဲ ပျာ စ့ၢ် ကီၤအိၣ် လီၤ.

အဝဲ သ့ၣ် ဆါ သ့ၣ် အပျၢၣ် လဲၣ်. မ တၢ ပျာ လဲၣ်.

အ နီၤ, သ့ၣ် တၣ် လၢ ပျာ ဂုၣ် အီၤဝဲ မ့ မှီ သ့ၣ် ပ ဟံၣ် နှ် တ တၣ် အပျၢ က အိၣ် လၢ ၄၀,၀၀၀ ကူး ဖဲ နှ် ထီၣ် ဟီၣ် က စီၤ နှ် လီၤ. နီၤသး ထီၣ် သး လၢ သ့ၣ် အက လုၣ် အဖီ ခိၣ် နီၤ အပျၢ ထီၣ် ယုၣ် ဖဲ နှ် လီၤ. က နှ် သ့ၣ် တ တၣ် အဂီၢ် တညီ ဘၣ်. ဘၣ် သ့ၣ် တၢ် ဆၢ ကတီၢ် ဒီ တ နှ် ညါ. သ့ၣ် ပ ဟံၣ် ဝဲ နှ် တၢ် မၤသ့ၣ် (အင) အ အါ က တၢ် လီၤ. သ့ၣ် စး ဝဲ လၢ် နှ် မၤသ့ၣ် အဝဲ အံၤလီၤ. အပျၢ တတၣ် နှ် သ့ၣ် စး ပျာ ဝဲ ဒၣ် ၉,၀၀၀, ဘၣ် ဆၣ် ပျာ ဘူး ယၢ် မှီ ဝဲ လံၤ နှ် မၤန့ၢ် လၢ ၁၆,၀၀၀ - ၁၇,၀၀၀ ညါ. မ့ မှီ ပျာ ပျာ တၢ် ဖီ တခီ ဖဲ သ့ၣ် စး နှ် အိၣ်

ဒီး ပျာ အိၣ် တၢ် ဖီ လီၤ. မ့ မှီ အတၣ် တဆံး ဒီး တဆံး ခံ ဆံး ခံ ဆံး, ပျာ မှီ မၤလီၢ် လၢ မါ ဖ လု ဒီး ဆၢ ဆု မါ ဖ လု, ပျာ မှီ မၤလီၢ် လၢ ဝဲ တ ကျိ ဒီး ဆၢ ဝဲ ဆု ဝဲ တ ကျိ လီၤ. သ့ၣ် လၢ အ ဟး ထီၣ် လၢ ဒီ သ ဟ့, လွဲၢ် လုၣ် သ့ၣ် စး တဖၣ် အါ တ က့ၢ် ဆၢ ဝဲ လၢ မါ ဖ လု, ဝဲ တ ကျိ ဒီး ပုၣ် လီၢ် တဖၣ် လီၤ.

ရူ ဖီ သ ဝီ ဖီ အ သး လၢ က က ဟု က ယၢ် ကျၢ သ့ၣ် ပျာ တၢ် အိၣ် ယၢ် နှ် မှီ အိၣ် ခဲ စ့ၢ် ကီၤစါ.

တၢ် လီၢ် ဒီ နှ် တဆီၣ် လၢ ဘၣ်. လၢ ညါ နှ် အိၣ် နှ် က့ၢ် ခဲ အံၤ တထံၣ် လၢ ဘၣ်. ဘၣ် မ နှ် လဲၣ် နှ် သး ပ ဒီၣ် တဖၣ် နှ် လီၢ် သး ဒီး က ရုၣ် နှ် အယီ သ ဝီ လၢ အ အိၣ် တၢ် ခိၣ် တၢ် ယၢ် တ ဖၣ် ဘၣ် တၢ် နီၤ ဟး ထီၣ် အီၤ ဒီး တ နှ် အိၣ် ဝဲ တဘျီ လၢ ဘၣ် အ ယီ ဟး ထီၣ် လီၤ. အ ယီ နှ် သ့ၣ် ပျာ လၢ အဝဲ သ့ၣ် ဟၤ ယၢ် သ့ၣ် တဖၣ် ပျာ ဟဲ ဟုၣ် ကျိ ကွဲၣ် အီၤ တုၤ ဒၣ် လဲၣ် ပျာ ဟံ

တၢ် လၢ ယ ဘၣ် ယိၣ် တခါ ဒု ပ ဖီ လံၤ လၢ က ဟဲ ထီၣ် လၢ ခံ တဖၣ် အဂီၢ် လီၤ. သ့ၣ် ဝဲ က ဖျၢၣ် လီၤ ဒီး အဝဲ သ့ၣ် က သ့ၣ် ဟံၣ် သ့ၣ် ယီ အဂီၢ် တၢ် ကီၤတၢ် ခဲ က အိၣ် ထီၣ် လီၤ.

တၢ် သ့ၣ် ခိၣ် အသ့ၣ် ပျာ ဒၣ် လဲၣ် ဘၣ် တၢ် ဟုၣ် ကျိ အီၤ လီၤ. ဟၤ ယၢ် တ နှ် လၢ ဘၣ်. လၢ သ့ၣ် ဝး နှ် မှီ သ့ၣ် ပ ဟံၣ် အါ အလီၢ် လီၤ. ခဲ အံၤ သ့ၣ် တ အိၣ် လၢ ဘၣ် ပ တဲ သ့ လီၤ. မှီ လၢ သ ဝီ စ့ၢ် ကီၤစါ တဆီၣ် လၢ ဘၣ်. ဖဲ လွဲၢ် ကီၢ် ကီၢ် ဆၣ် နှ် တၢ် လီၢ် လၢ သ့ၣ် ပျာ အိၣ် အါ မှီ ဝဲ သ့ၣ် ဝး. ဘၣ် ငိး, ဝဲ, ဖျါ, ယၢ် က့ ဒီး ဒီ ကျၢ လံၤ တဖၣ် လီၤ. လၢ ညါ နှ် အ ဝဲ သ့ၣ် အ တၢ် လီၢ် ဒၣ် ဝဲ ဟီၣ် က စီၤ ဒၣ် ဝဲ ဟၤ ယၢ် ဝဲ နှ် လီၤ. ဘၣ် ဆၣ် ခဲ အံၤ တဆီၣ် လၢ ဘၣ်. မ့ မှီ ဒီ ကျၢ လံၤ နှ် သး ပ ဒီၣ် နီၤ ဟး ထီၣ် အီၤ ဒီး သး ဝး ဒီ ဟုၣ် ဟၤ နှ် က့ သး နီၤ ဟး ထီၣ် လီၤ. ဝဲ သး တဖၣ် ဟၤ ယၢ် သ့ၣ် ပျာ တ နှ် စ့ၢ် ကီၤစါ ဘၣ်. အ ယီ သ့ၣ် ပျာ တဖၣ် ဘၣ် ဟး ဂီၤ ဝဲ ဝဲ လၢ် လီၤ. တၢ် လီၢ် ဒီ နှီၤ လၢ ဘီ, လွဲၢ် လုၣ် တဖၣ် နှ် အိၣ် အါ ဒၣ် ထဲ ပ ယီၤ လီၤ. ပျာ တ ဖၣ် နှ် အ စၢ် အပျၢ အ ခူး အသံၣ် တဆီၣ် ဘၣ်. အ ယီ သ ဝီ လၢ အ ဘၣ် တၢ် နီၤ ဟး ထီၣ် အီၤ တဖၣ် ဟး ဝဲ အ လီၢ် ခဲ အဝဲ သ့ၣ် နှ် လီၤ ဟုၣ် ကျိ သ့ၣ် လီၤ. ဖဲ နှ် ဆၢ ကတီၢ် တၢ် ကြိ လၢ အိၣ် ဒီး တၢ် သိၣ် တၢ်

သီ လၢ လၢ ပျာ ပျာ တဆီၣ် နီၤစါ ဘၣ်.

ရူ ဖီ သ ဝီ ဖီ တဖၣ် လုၢ် အိၣ် အသး သ မူ ထဲ လၢ တၢ် မၤသ့ၣ် နှ် သ့ၣ် စ့ၢ် ကီၤစါ.

တ ကဲ ဒီၣ် ထီၣ် ဘၣ်. တ လဲၤ ထီၣ် လဲၤ ထီၣ် ဘၣ်. အါ တ က့ၢ် အဝဲ သ့ၣ် လုၢ် အိၣ် အသး သ မူ လၢ သ့ၣ်. တ နှ် အိၣ် ဒီး စံၣ် ပျာ မၤ အိၣ် ဝဲ, ဝဲ (န အဖ) ဟၤ တၢ် ဆၢ ကတီၢ် နှ် တၢ် တုၤ ကျိၣ် စု အိၣ် အါ. ဒီး ဒု ဖီ သ ဝီ ဖီ လၢ အ နှ် စု လၢ တၢ် မၤ သ့ၣ် တ နှ် စး ဝဲ လၢ စု ပိၣ် ဒီး ဂဲၤ လီၢ် ကွဲ တၢ် တုၤ ကျိၣ် စု, ဒီး အစု လၢ် ဝဲ နှ် လီၤ. ပျာ မှီ မၤ တၢ် ဘျီ နှ် ပျာ ဘၣ် ယု ခူး. မ့ မှီ ထံ ကီၢ် မှီ နှ် ဒီၣ် ထီၣ် နှ် အိၣ် ထဲ တၢ် တုၤ ကျိၣ် စု က စီၤ လဲ လဲ လီၤ. တၢ် လၢ နှ် မၤသ့ၣ် နှ် တလၢ် နှ် ဘၣ်, လၢ် ဂီၢ် လၢ် ဘါ လီၤ အ ယီ စု လၢ အဝဲ သ့ၣ် နှ် နှ် ဂဲၤ လီၢ် ကွဲ ကျဲ ဝဲ လၢ်. ပျာ လၢ အစု အါ ဒီး မၤ နှ် အိၣ် က တဖၣ် ရူ ဒီး ဘၣ် ဘျီ သ့ၣ် တဖၣ် ဒီး သ့ၣ် ထီၣ် ဝဲ သ့ၣ် စး နှ် မိၣ်. ပျာ လၢ အ အိၣ် ဒီး သ့ၣ် စး တဖၣ် လဲၤ ကျိ သ့ၣ် ဒီး ထူး ဝဲ လၢ ကျိ, လုၣ်, ဟဲ ကျဲ စီၣ် သ့ၣ် ဝဲ ဟဲ ကျဲ ဆါ ဝဲ, အ ကတၢ် နှ် အါ တ က့ၢ် ပျာ ဆါ နှ် ဝဲ သ့ၣ် စး နှ် လီၤ. ဟံၣ် ဖီ ယီ ဖီ တ နှ် မှီ လဲၤ ကျိ သ့ၣ် နှ် တ နှ် က နှ် ဝဲ ၃,၅၀၀ ကူး ဒီး မှီ နှ် ထဲ နှ် နှ် လၢ အဝဲ သ့ၣ် အဂီၢ် ဂုၤ လီၤ.

ဖဲ နှ် ခီ ဖျိ လၢ ပျာ မၤသ့ၣ် အါ အ ယီ န ထံၣ် ဘၣ် နှ် ဆၢၣ် သ့ၣ် ပျာ တၢ် အိၣ် သး မၤ အသး ခိၣ် လဲၣ်.

ဖဲ ၁၉၈၈ ခါ နှ် ပျာ စး ထီၣ် မၤ ဘၣ် ဆၣ် ဖဲ နှ် က ရုၣ် နှ် တဖၣ် ကြိ အီၤ နှ်, ဖဲ ၁၉၉၀ နှ် အ လီၢ် ခဲ နှ် ကြိ တ နှ် လၢ ဘၣ်. တုၤ ခဲ အံၤ, မှီ လၢ ပျာ ပျာ မၤ သ ဝီ ဖီ လၢ အ အိၣ် ဒီး တၢ် ကီ တၢ် ခဲ တဖၣ် အ ယီ တုၤ ခဲ အံၤ နှ် သ့ၣ် တဖၣ် ဘူး က လၢ် လံၤ. နှ် ဆၢၣ် သ့ၣ် ပျာ တဖၣ် တ လီၤ က နီၤ လၢ ညါ လၢ ဘၣ်. လၢ အ ပျာ ကွဲၣ် သ့ၣ် ပျာ တဖၣ် နှ် ခုၣ် ဒီး တၢ် စု ဂုၤ ဝဲ လီၤ. ခဲ အံၤ သ့ၣ် ပျာ တဖၣ် ဟး ဂီၤ လၢ် လံၤ. နှ် မှီ ကွဲၣ် တၢ် လုၢ် ဖဲ လဲၣ် နှ် ပျီ ဝဲ ဒီး မူ ခိၣ် က လံၤ သီၣ် ဂီၤ စ့ၢ် ကီၤစါ ဆီ တ လဲ သး လီၤ. ဖဲ ၁၉၉၈ အ လီၢ် ခဲ နှ် တၢ် တစု ဘၣ်. ယ ဆီ က မိၣ် မှီ လၢ သ့ၣ် ပျာ ဟး ဂီၤ အ ယီ လီၤ. တၢ် လီၢ် လၢ အိၣ် မှီ တဖၣ် နှ် ခဲ အံၤ တၢ် ကီၢ် ဒီၣ် ထီၣ် မး. တၢ် လၢ ယ ဘၣ် ယိၣ် တခါ ဒု ပ ဖီ လံၤ လၢ က ဟဲ ထီၣ် လၢ ခံ တဖၣ် အဂီၢ် လီၤ. သ့ၣ် ဝဲ က စု လီၤ ဒီး အဝဲ သ့ၣ် က သ့ၣ် ဟံၣ် သ့ၣ် ယီ အဂီၢ် တၢ် ကီၤတၢ် ခဲ က အိၣ် ထီၣ် လီၤ.

တၢ်ဘျါ က့ၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤ ဒီးတၢ်မၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ် ကီၤပယီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ

ကီၤပယီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ ဖဲအပူၤကွဲၣ်စ့ၤန့ၣ်အၢၣ်လီၤဆိၣ်ထွဲၣ်တၢ်ဆိၣ်လီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ ဒီးထူးထီၣ်တ့ၢ်လံာ်တၢ်မၤအလံာ် န့ၣ်ကျဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်တၢ်မၤအမိၢ်လံာ်မိၢ်ပုၤဒ်အကြးအိၣ်အသိးတအိၣ်ဖျါဒ်းဘၣ်. ဒ်သိးတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ကအိၣ်အဂီၢ် ပဒိၣ်ကဘၣ်မၤစ့ၤလီၤကွဲၣ်တၢ်တံာ်တံာ်တဖၣ် ဒ်သိးကမၤအါထီၣ်လီၢ်ကဝီၤကမုၢ်အတၢ်သးဆူၣ် ဒီးအတၢ်ပၣ်ဃုၣ်ပၣ် ဂီၢ်လၢတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်လီၤန့ၣ် သ့ၣ်ပုၤပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါ ဖါတၢ်မၤန့ၤ ဃုသ့ၣ်ညါဒီးကွဲးဖျါထီၣ်ဝဲ-

ကီၤ ပယီၤဆိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးဝဲက လံာ်စိးလဲးတံးတုၣ်၉၀% ဒီး မုၢ်ထီၣ် လီၢ်ကွဲးတူး ၉၂၁၀၀ - ၁၀၀၀၀၀ အဘၣ်စ့ၤ န့ၣ်လီၤ. ဒ် ၁၉၈၉ န့ၣ် တၢ်ဟံးဖျါဝဲအသိးန့ၣ် ကီၤဒ်ဘၣ် အလံာ်မုၢ်ဝဲ ၆၇၆,၅၇၇ စက္ကယါကံလိမံ ထၢၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤလၢအကးဘၢကီၤပယီၤဒ် ဘၣ် အလံာ်မုၢ်ဝဲ၅၀% မုတမုၢ်၃၃၄,၂၃၂ စက္ကယါကံလိမံထၢၣ်န့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤအတၢ်အိၣ် ရၤလီၤအသး လၢကီၤဒ်ဘၣ်အပူၤ, လၢတၢ် လီၢ်တတီးဒီးတတီးလီၤဆိၣ်လီၢ်အသးဒိၣ်မး လီၤ. ဝဲပုၤအိၣ်စ့ၤဝဲအလီၢ်န့ၣ်သ့ၣ်ပုၤတဘၣ် တၢ်မၤဘၣ်ဒ်အီၤအယီၤ တီၣ်ဝဲဒ်ဝဲဝဲ ဝဲပုၤ အိၣ်အါအလီၢ်တဖၣ်န့ၣ် သ့ၣ်ပုၤကဝီၤအိၣ် စ့ၤဝဲလီၤ. မုမုၢ်လၢကီၤသးကံၢ်အပူၤသ့ၣ်ပုၤ အဒိၣ်အတီၣ်တအိၣ်ဝဲဘၣ်.

ထံကီၤအပူၤနီၣ်ဂံၢ်မုၢ်ဝဲ ၄၉ကကွဲၣ် ဒီး ပုၤဂုၤထီၣ်အယုၣ် မုၢ်ဝဲ ၁.၈၇% န့ၣ်လီၤ. ပုၤ ၃၇.၂၄ ကကွဲၣ်(မုတမုၢ် ၇၆%) အိၣ်ဆိးဝဲ လၢခိခိၣ်ဒုသဝီတဖၣ်အပူၤဒီးတၢ်မၤစံာ်မၤ ဝဲ မုၢ်တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမု အတၢ်မၤမိၢ်ပုၤ န့ၣ်လီၤ. ဒ်ထံကီၤပုၤဒ်သးခိၣ်သ့ၣ်(အဆၢ ဖိ ၁၈) အသိးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်န့ၣ်ထံကီၤပဒိၣ် ပၤဘၣ်ဝဲခဲလၢလီၤ. ပဒိၣ်ဟ့ၣ်လီၤဒီးဒီးလဲ လီၤထဲဒ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်ကဆိး ကါ ဘၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အဂီၢ်ဇးလီၤ.

ခါခဲအံၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအတၢ်အိၣ်သး

လၢကီၤပယီၤသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ န့ၣ် မုၢ်တၢ် လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ဖးဒိၣ်တခါ လၢခိဖျါတၢ်ဒုး အိၣ်ထီၣ်ဝဲ “ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအလံာ်န့ၣ်

ကမုၢ်အတၢ်ဟံးဃုၣ် လၢတၢ်သ့ၣ်လီၤမုၢ် ဆၢၣ်သ့ၣ်မုၢ်အထံး လၢကီၤပယီၤပုၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်ပဒိၣ်မးလၢ ကမုၢ်အတၢ်ပၣ်ဃုၣ် လၢတၢ်မံးတၢ်မၤအပူၤ န့ၣ် မုၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တခါ လၢအလီၤဆိၣ်ကမိၣ် ဒီးလီၤဝဲဒ်မးနီၤဖး န့ၣ်လီၤ.

ကီၤပယီၤသ့ၣ်ပုၤဝဲကျဲၣ်အဝဲကစံာ် ဝဲလၢယုၤ ၂၀၀၀ န့ၣ်

ကျဲ” ဝဲလါဒ်စ့ဘၣ်, ၁၉၉၅န့ၣ် လၢအ ဘၣ်တၢ်ထူးထီၣ်အီၤလၢသ့ၣ်ပုၤ ကိတိၣ်ဝဲလီၢ် ခိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. မုၢ်လၢပုၤနီၣ်ဂံၢ်အါ ထီၣ်ဒီးတၢ်လိၣ်ဘၣ်သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်အယီၤ, န့ၣ် ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်ယၢၤလီၤဆံးလီၤစ့ၤဝဲချဲဒိၣ် မးခိဖျါ တၢ်ဆိးကါအီၤကျဲလၢကမုၢ်အယီၤ န့ၣ်လီၤ. လံာ်န့ၣ်ကျဲၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲ တၢ်နီၤလီၤ ဟီၣ်ခိၣ်အဂ့ၢ်အခါလၢတၢ်ကမၤပုၤတၢ်ဝါ သ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤဒ်သိးကမၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ် လီၢ်ကဝီၤအတၢ်လိၣ်ဘၣ်အဂီၢ်လီၤ. ဟံးဖျါ ဃုၣ်စ့ၤကိးဝဲတၢ်အကါဒိၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤက မုၢ်အတၢ်ပၣ်ဃုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢ တၢ်ဟံးန့ၣ်သ ကိးမုၢ်ဒါလၢတၢ်ကမၤအုၤရဲၣ်ကျဲၣ်သ့ၣ်ပုၤ ဒ် သိးအယုၣ်ကကၢဝဲအဂီၢ်, တၢ်ကမၤလၢပျဲ န့ၣ်ခိခိၣ်ဒုသဝီဖိလၢအဖျါတဖၣ်အဂံၢ် ခိၣ်ထံးတၢ်လိၣ်ဒ်အမုၢ်သ့ၣ်မုၢ်ယီၢ်ဝဲ, သ့ၣ် ဘၣ်တဖၣ်တဆံး ဒီးသ့ၣ်ပုၤပနံၣ်လၢတမုၢ် သ့ၣ်ညါတဖၣ် (NTFPs), ဃုၣ်ဒီးတၢ်ကက ဟုကယၢ်ရဲၣ်သဲကတီးက့ၤသ့ၣ်ပုၤလၢခါခဲ အံၤဒီးခါဆူၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်န့ၣ်လီၤ

စ့ၤကိးဝဲလၢ သ့ၣ်ပုၤဝဲကျဲၣ်ကဘၣ်နီၤဟ့ၣ် လီၤသ့ၣ်ပုၤဟီၣ်ကဝီၤ, မုတမုၢ်, ဒ်အမုၢ်ဟီၣ် ခိၣ်လၢပဒိၣ်တလိၣ်ဘၣ်ဝဲတဖၣ်, ဆူပုၤတ ဝါအအိၣ်လၢတၢ်ကဆိလီၤဟံးလီၤပုၤတဝါ သ့ၣ်ပုၤအဂီၢ် ပုၤဖျါဒီးတၢ်ဖိၣ်ယံးကိးမံးဒီး န့ၣ်လီၤ.

ဟီၣ်ခိၣ်အကလုာ်လၢတၢ်ကနီၤဟ့ၣ်လီၤ အီၤဆူၣ်ကမၤပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအဂီၢ်န့ၣ် မုၢ် ဝဲ- ဟီၣ်ခိၣ်လၢအသိးအပျီၤလီၤစ့ၤ ဒီးကဂုၤ ထီၣ်က့ၤဒ်န့ၣ်အသိးတသ့ညီညီတဖၣ်. လီၢ်ကဝီၤလၢ တၢ်ထူးထီၣ်သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်သု လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိတဖၣ်ကဆိးကါအိၣ်ဝဲအ ဂီၢ်, လီၢ်ကဝီၤတဖၣ်လၢတၢ်ကဆိလီၤဟံး လီၤပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤ လၢတၢ်ကကတီးက့ၤ ဟီၣ်ခိၣ်ဒီးထံအဂီၢ်, န့ၣ်သ့ၣ်ပုၤအလီၢ် ဝဲပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိကဘၣ်ဟံးတၢ်မၤအုၤရဲၣ် ကျဲၣ်အမုၢ်ဒါလၢတၢ်ဂ့ၢ်အကလုာ်ကလုာ်အ ဂီၢ်, ဒီးလီၢ်ကဝီၤတဖၣ်လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိ ကတီးတ့ၢ်ဝဲလၢမိၢ်ပံာ်ဖဲဖုအစိးတဖၣ်န့ၣ် လီၤ.

ဒ် လံာ် တၢ် န့ၣ် လီၤ ဟဲ ဝဲ အ သိး ပှၤ ဆိး ကါတၢ် ကရၢၢ် တဖၣ် ဒီး ကမံး တံာ် ဟဲ ဆါ တၢ် တဖၣ် အိၣ် ဒီး မူ ဒါ လာ လာ ပျဲ ပျဲ လာ က ဆိး ကါ ဒီး ဟဲ ဆါ ကျဲ ကျဲ အ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ တဖၣ် န့ၣ် လီၤ. မ့ၢ် သ့ၣ် ပှၤ ဝဲ ကျဲ န့ၣ် အမူ အ ဒါ အိၣ် န့ၣ် လာ က ဆိၣ် ထွဲ မၤ စၢၤ ဒီး ဟံး စု န့ၣ် ကျဲ တၢ် စိး လီၤ. တုၤ လီၤ လာ ၁၉၉၉ နံၣ် ပှၤ တၢ် အ တၢ် သ့ၣ် သ့ၣ် မ့ၢ် အ လီၤ က ဝီၤ လာ အ လံာ် အိၣ် ဝဲ ၁၅,၀၀၀ ဟဲး ထၢၣ် (၁ ဟဲး ထၢၣ် = ၂,၄၇၁ အ ကျဲ) န့ၣ် တၢ် ဒုး အိၣ် ထီၣ် အိၣ် န့ၣ် စုၤ က ဝီၤ လံာ် န့ၣ် လီၤ. ဘၣ် ဆၣ် လာ ၁၉၉၅-၉၉ နံၣ် အ ဘၣ် စၢၤ န့ၣ်, လီၤ က ဝီၤ က မျၢၢ် တဖၣ် အ တၢ် အိၣ် သး ဒီး အ တၢ် စံး ဆါ လာ အ ဟဲ ဒ် က ဒါ ကျဲ တၢ် န့ၣ် မ့ၢ် ဝဲ- တၢ် စံး ဆါ လာ အ ဝဲ အိၣ် ဒီး တၢ် ဟူး တၢ် ဝဲ, တၢ် စံး ဆါ လာ အ တၢ် ဝဲ, ဒီး တၢ် သး ဝဲ တဆိၣ် အ တၢ် စံး ဆါ တဖၣ် န့ၣ် လီၤ.

တၢ် စံး ဆါ ဟဲ က ဒါ လာ အ တၢ် ဝဲ ဘၣ် ဒီး တၢ် သး ဝဲ တဆိၣ် ဘၣ် တဖၣ် န့ၣ် မၤ အိၣ် ထီၣ် တၢ် ကိတၢ် ဝဲ လာ တၢ် က ဆိၣ် လီၤ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ ဂီၢ် န့ၣ် လီၤ. အါ ဒ် တၢ် တ ကျဲ ပှၤ လာ အ အိၣ် ဒီး တၢ် စံး ဆါ ဒ် အံၤ သိး တဖၣ် န့ၣ် လာ အ ပှၤ အ ဝဲ သ့ၣ် အိၣ် တၢ် လံာ် ဒီး အ တၢ် လဲၤ ခီၣ် ဖျါ လာ အ ခၣ် ဒ် မး လာ ပ ဒ် အ အိၣ် န့ၣ် လီၤ. လာ တၢ် အံၤ အ ယိ, တၢ် ကိတၢ် ဝဲ တဖၣ် အံၤ တၢ် ကဘၣ် ဘၣ် ကျဲ အိၣ် ဒီး မၤ ပျီ မၤ ဆၣ် ထီၣ် ကျဲ အိၣ် န့ၣ် လီၤ.

တၢ် ကျဲ တဖၣ်

တၢ် ဘၣ် ကျဲ တၢ် ဝဲ ကိတၢ် ဒီး တၢ် ဝဲ ထီၣ် ပ သီ ထီၣ် အ တၢ် ရဲၣ် ကျဲ တဖၣ် အ တၢ် ကျဲ စိ တဖၣ် မ့ၢ် ဝဲ - ဒ် သိး ကမၤ အါ ထီၣ် ပှၤ လီၤ က ဝီၤ ဖိ တဖၣ် အ တၢ် န့ၣ် လီၤ ပှၤ ယုၣ် အ ဂီၢ်, ဒ် သိး က မၤ ဝဲ ထီၣ် ဆုၣ် ထီၣ် လီၤ က ဝီၤ အ တၢ် က ရၢ က ရီ တဖၣ် အ ဂီၢ်, ဒ် သိး က မၤ ထီၣ် ပှၤ ဘၣ် မ့ၢ် ဘၣ် ဒါ လာ ပျီ ပှၤ တဖၣ် အ ပတီၢ် အ ဂီၢ်, ဒီး ဒ် သိး က သး ထီၣ် ပှၤ ဖျါ ဖိ ယုၣ် ဖိ တဖၣ် အ တၢ် အိၣ် မ့ၢ် အ ပတီၢ် အ ဂီၢ် တဖၣ် န့ၣ် လီၤ.

တၢ် တံာ် တၢ် ဒီး တၢ် ဝဲ ကိတၢ်

တၢ် တံာ် တၢ် ခိၣ် သ့ၣ် လာ တၢ် က မၤ ဝဲ ထီၣ် ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ ဂီၢ် မ့ၢ် ဝဲ - (၁) တၢ် သ့ၣ် လီၤ သ့ၣ် ထံး, မ့ၢ် မ့ၢ် ဝဲ သ့ၣ် လာ အ ခိၣ် မ့ၢ် အ က လုၣ် န့ၣ် လဲၣ် န့ၣ် က ယံာ် ဝဲ

၆ - ၁၀ နံၣ် ဒ် သိး က ကဲ ထီၣ် သ့ၣ် ပ နံၣ် ဟး ထီၣ် အ ဂီၢ်, ဘၣ် ဆၣ် လီၤ က ဝီၤ ပှၤ ဖျါ ဖိ တဖၣ် တခါ လီၣ် ဝဲ လာ ပ နံၣ် က ဟး ထီၣ် ဆိ ဆိ ချဲ ချဲ လီၤ. ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် န့ၣ် လီၤ တခါ အါ ဒ် တ ကျဲ ဘၣ် ထွဲ ဝဲ ဒီး တၢ် သ့ၣ် လီၤ သ့ၣ် ဝဲ, ဒီး တၢ် အံၤ ပှၤ လီၤ က ဝီၤ တဖၣ် အ သး ဝဲ တဆိၣ် လာ က ဟူး ဝဲ ဝဲ ဘၣ်.

(၂) တၢ် သ့ၣ် လီၤ သ့ၣ် မ့ၢ် ယိၣ် ဝဲ အ သ့ၣ် ထံး အံၤ တုၤ မ့ၢ် မ ဆါ တနံၤ အံၤ ဒ် လဲၣ် တမ့ၢ် တၢ် လာ ပှၤ ကိၢ် ပ ယိၣ် ဖိ ညီ န့ၣ် ဝဲ ဒ် ဘၣ်. အါ ဒ် တ ကျဲ ထံး ကိၢ် ပ ဒ် မၤ ဝဲ ဒီး မ့ၢ် မ့ၢ် ပှၤ ဟီၣ် က ဝီၤ ဖိ တခါ အ တၢ် လဲၤ ခီၣ် ဖျါ ဘၣ် ယး တၢ် သ့ၣ် သ့ၣ် ထံး ဝဲ ဝဲ ဒ် အံၤ စုၤ ဝဲ ဒ် ဒ် လီၤ.

(၃) ပှၤ ခိၣ် ဖိ တဖၣ် တ ကတီၢ် အ သး လာ က ဘျဲ လီၤ အ ဂီၢ် အ ဘါ လာ တၢ် သ့ၣ် လီၤ သ့ၣ် ဝဲ တဖၣ် ဒ် ဘၣ်. တၢ် ဝဲ တခါ မ့ၢ် ဝဲ အ တၢ် န့ၣ် န့ၣ် တၢ် ဝဲ တၢ် မၤ စုၤ ဒီး အ တၢ် န့ၣ် န့ၣ် လီၤ သး လာ က ဘျဲ လီၤ ကျိၣ် စု လာ ဆါ ကတီၢ် အ ယံာ် အ ထီၣ် အ ဂီၢ် တဆိၣ်, ပျဲ စုၤ ကိတၢ် ဝဲ ပ ဒ် အ ကျဲ အ သ န့ၣ် ဒီး အ တၢ် သိၣ် တၢ် သီ လာ အ တ လီၤ တၢ် လီၤ ဆဲး ဘၣ် အ ယိ န့ၣ် လီၤ.

(၄) က မျၢၢ် ခု ဖိ သဝီ ဖိ တနီၤ ဟံၣ် ဖျါ ထီၣ် ဝဲ အ တၢ် သး အိၣ် လာ က သ့ၣ် ဒီး က ဟဲ ဘၣ် သ့ၣ် ပ ဟံၣ် အ ဂီၢ် န့ၣ် လီၤ. ဘၣ် ဆၣ်, ဒ် သဲး စး အ သိး န့ၣ် သ့ၣ် ပ ဟံၣ် မ့ၢ် ထံး ကိၢ် ပ ဒ် အ တၢ် ဒီး ပှၤ တဆိၣ် ဒီး ခွဲး ယုၣ် နီ တဂၤ လာ က ဟဲ ဘၣ် ဝဲ ဘၣ်. တၢ် သ့ၣ် သ့ၣ် ပ ဟံၣ် တခါ အ ထံး နါ န့ၣ် အါ န့ၣ် တၢ် သ့ၣ် လီၤ သ့ၣ် မ့ၢ် ယိၣ် ဝဲ တဖၣ် န့ၣ် လီၤ. လာ တၢ် အံၤ အ ယိ တၢ် ဘျဲ လာ အ တြိ တၢ် သ့ၣ် သ့ၣ် ပ ဟံၣ် အံၤ မ့ၢ် တၢ် လာ အ မၤ ဟး ဂီၢ် ကွံာ် ပှၤ အ တၢ် သး ဝဲ လာ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ ဒီး အ တၢ် ဟူး တၢ် ဝဲ အ ပှၤ န့ၣ် လီၤ.

(၅) တၢ် နီၤ ဟ့ၣ် လီၤ တၢ် ဟဲ ဆါ ဘၣ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် စိ က မိၤ ဆု လီၤ က ဝီၤ အ အိၣ် အံၤ မ့ၢ် တၢ် လာ အ စး ထီၣ် အ သး သီ သံၣ် ဘဲ ဖိ ဒ် လီၤ. တုၤ လီၤ ဒ် လဲၣ် လာ ဝဲ အံၤ န့ၣ် လီၤ က ဝီၤ က မျၢၢ် တဖၣ် န့ၣ် န့ၣ် တၢ် ဟဲ ဘၣ် ဟီၣ် ခိၣ် ဒီး သ့ၣ် အ သ န့ၣ် စုၤ, တၢ် နါ ဟံၣ် နါ ဘျဲ စုၤ ဒီး တၢ် ဖုၣ် ထံၣ် ဖုၣ် ထီၣ် လာ လီၤ က ဝီၤ ပ ဒ် သ့ၣ် ပှၤ ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ ဒီး ပှၤ ခိၣ် ယိၣ် မိ အံၤ အိၣ် ဒီး အ တၢ် သ့ၣ် ညါ နါ ဟံၣ် လာ ဆဲး ဝဲ စုၤ ဝဲ န့ၣ် လီၤ.

မ့ၢ် မ့ၢ် တၢ် ဝဲ ကိတၢ် လာ တၢ် ဘၣ် ကျဲ ဆၣ် မဲာ် အိၣ် လာ တၢ် သ့ၣ် ထီၣ် ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ တၢ် မၤ

အ ပှၤ န့ၣ် မ့ၢ် ဝဲ -

(၁) ဝဲ တၢ် သ့ၣ် ညါ ဒီး တုၤ လီၤ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် သိၣ် တၢ် သီ ဝဲ အ လီၤ ခံ န့ၣ် တၢ် ဒုး လီၣ် ထီၣ် ဖး ထီၣ် တၢ် ဟူး တၢ် ဝဲ ဒ် န့ၣ် မ့ၢ် မ့ၢ် လာ အ ဘၣ် ထွဲ ဒီး တၢ် ဟ့ၣ် ဖုၣ် ဖိ သဝီ ဖိ လာ တၢ် ကျဲ ဘၣ် ကျဲ သ့ၣ် ဒ် သိး အ ဝဲ သ့ၣ် က သ့ၣ် ဟူး ဝဲ လာ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် ဒ် ထီၣ် ထီၣ် ထီၣ် အ ဂီၢ် န့ၣ် ဆဲး စုၤ ဝဲ ဒ် မး လီၤ.

(၂) ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ လာ အ သ့ၣ် အ ဘၣ် စုၤ လာ အ က ဟး ဟ့ၣ် တၢ် သိၣ် လီၤ မၤ ယုၣ် မ့ၢ် မ့ၢ် ပှၤ လာ အ သး ဆုၣ် လာ က န့ၣ် လီၤ မၤ တၢ် လာ တၢ် မၤ အ ပျီ ပှၤ မ့ၢ် မ့ၢ် န့ၣ် လီၤ. ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ တၢ် မၤ ရဲၣ် ကျဲ လာ ကိၢ် ပ ယိၣ် အ ပှၤ အံၤ မ့ၢ် တၢ် လာ အ ဘၣ် တၢ် မၤ ထီၣ် သီ အိၣ်, ဒီး ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ လာ ပျီ ပှၤ ဒီး ပှၤ ဟဲ ဆါ ဘၣ် မ့ၢ် ဘၣ် ဒါ တဖၣ် အ တၢ် လဲၤ ခီၣ် ဖျါ လာ က မၤ လီၣ် ထီၣ် ဖး ထီၣ် ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် မၤ ရဲၣ် ကျဲ အ ဂီၢ် န့ၣ် ဆဲး စုၤ ဒ် ဒ် မး လီၤ. လာ ပှၤ တၢ် သ့ၣ် ပှၤ အ တၢ် မၤ အ ဂီၢ် တၢ် သး ကျဲ တၢ် သိၣ် လီၤ ဆီ လာ သ့ၣ် ပှၤ ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ အ ဂီၢ် နီ တဘျီ ဒ် ဘၣ်.

တုၤ လီၤ ဒ် လဲၣ် လာ ဝဲ အံၤ န့ၣ် လီၤ က ဝီၤ က မျၢၢ် တဖၣ် န့ၣ် န့ၣ် တၢ် ဟဲ ဘၣ် ဟီၣ် ခိၣ် ဒီး သ့ၣ် ပှၤ အ သ န့ၣ် စုၤ, တၢ် နါ ဟံၣ် နါ ဘျဲ စုၤ ဒီး တၢ် ဖုၣ် ထံၣ် ဖုၣ် ထီၣ် လာ လီၤ က ဝီၤ ပ ဒ် သ့ၣ် ပှၤ ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ ဒီး ပှၤ ခု ဖိ သဝီ ဖိ အ ဘၣ် စုၤ အါ ဒ် မး

(၃) တၢ် ဒုး အိၣ် ဖျါ ထီၣ် ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ လာ အ သ့ၣ် အ ဘၣ် ဒီး က ထီၣ် ဘး လာ တၢ် မၤ အ ဂီၢ် တ န့ၣ် ဝဲ ဒ် ဘၣ်. တၢ် မၤ စုၤ ဆိၣ် ထွဲ ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ အ သ့ၣ် အ ဘၣ် တဖၣ် အ ဂီၢ် တၢ် ကိတၢ် ဝဲ အိၣ် ဝဲ လီၤ. တၢ် န့ၣ် လီၤ မၤ ယုၣ် မၤ သ ကိး တၢ် ဒီး ဘီၣ် မၤ သ ကိး ဘီၣ် မၤ ဒီး ကိၢ် ဘျီ ဒ် လီၤ က ဝီၤ တ က ဟဲ စုၤ ဝဲ အ ယိ ကဲ ထီၣ် တၢ် ဂံၢ် စၢ် ဘါ စၢ် လာ တၢ် က ဒုး အိၣ် ဖျါ ထီၣ် ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ လာ အ ထီၣ် ဘး ဝဲ ဝဲ အ ဂီၢ် စုၤ ကိး န့ၣ် လီၤ.

(၄) တၢ် ဘူး တၢ် လဲ လာ ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ တဖၣ် ဒီး န့ၣ် ဝဲ န့ၣ် တမ့ၢ် တၢ် လာ တၢ် ပှၤ ဘၣ်. ပှၤ မၤ တၢ် ဖိ တဖၣ် အ သး အိၣ် လဲၤ ဆု တၢ် မၤ အ ပျီ ပှၤ လဲၣ် ဒ် လဲၣ်, ခီၣ် ဖျါ တၢ် မၤ လဲၣ် ဒ် အ ယိ တၢ် အ ဘူး အ လဲ လာ အ ဒီး န့ၣ် ဝဲ တဖၣ် တ လာ တ လီၤ ဝဲ ဘၣ်. အ ဝဲ အံၤ မ့ၢ် သ့ၣ် ပှၤ ဝဲ ကျဲ

ကျိၣ်စု အတၢ် ကိတၢ် ခဲလီၤ. ပုၤတၢ်သ့ၣ် ပုၤ အတၢ်ဘၣ် ထွဲတနီၤ အဂီၢ်စုတီၢ်ပၢ်လီၤဆိတ အိၣ်, ဒီးတၢ်မၤ ပျီၤအပူၤမၤတၢ်ဖိတဖၣ်အါ တက့ၢ်တန့ၢ်ဘၣ် ခွဲးယၢ်လၢက န့ၣ်လီၤမၤတၢ် လၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအပူၤအဂီၢ်စုၢ်ကိးဘၣ်.

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်လၢကဘျါ က့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီ

ဒ်သိးပုၤလၢဟီၣ်ကဝီၤတဖၣ် ကန့ၣ်လီၤ မၤသကိးတၢ်အါ ထီၣ်ဝဲလၢတၢ်ပၤဆျါရဲၣ် ကျဲးဒီးပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤအဂီၢ်တၢ် ဟ့ၣ်ကူၣ်လၢ လၢတဖၣ်အံၤ ကြးဘၣ် တၢ်ကဆိကမိၣ်အိၣ်လၢအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

(၁) တၢ်သ့ၣ်ပုၤယုၣ်သ့ၣ်ဒီးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိ

လၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤအပူၤတၢ်န့ၣ်ဘျး အသုအသၣ်ပျါမ့ၢ်ဂ့ၢ်, တဖျါမ့ၢ်ဂ့ၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ် ဘၣ်ဆၣ်, မ့ၢ်မ့ၢ်တၢ်မဲၤန့ၣ်အသုအသၣ်န့ၣ်တ အိၣ်ပျါထီၣ်ဝဲတဘျီယီၤဘၣ်. လၢတၢ်အံၤ အလီၤပုၤဒုဖိသဝီဖိတဖၣ်အသးစၢ်ဆၢစၢၤ လၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤလၢအဘၣ်ယး တၢ်သ့ၣ်လီၤသ့ၣ်ထံးဝၣ်ဘိတဖၣ်ဒိၣ်မးလီၤ.

မၤသးဒ်န့ၣ်ဒီး, အလီၤအိၣ်ဝဲလၢတၢ်ကဟ့ၣ် တၢ်န့ၢ်ပၢ်ဘၣ်ယး တၢ်သ့ၣ်ပုၤယုၣ်သ့ၣ်ဒီး တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိအဂၤ(agroforestry)န့ၣ်လီၤ.မ့ၢ် ကျဲးလၢအကြးကတၢ်လၢကထုးန့ၢ်ပုၤဟီၣ် ကဝီၤဖိတဖၣ်အသးဒီးကဒုးထံၣ်ဘၣ်အဝဲ သ့ၣ်လၢတၢ်မၤအဖိအသၣ်ဖဲအဆိအချသု န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ကျဲးကျဲးသ့ၣ်ထုၣ်ဒီးတၢ်မ့ၢ် တၢ်ဘိအဂၤအဂၤန့ၣ် ကျဲးအိၣ်ဝဲတဘျးဘိ လီၤ.မ့ၢ်မ့ၢ်လၢတၢ်ပၤခိၣ်အလီၤန့ၣ်တၢ်ကြး သုတၢ်သ့ၣ်ကျဲးကျဲးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိဒီးသ့ၣ်ညၣ် အကျဲးန့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ကျဲးကျဲး တၢ်မ့ၢ်တၢ် ဘိလၢသ့ၣ်ညၣ် (သ့ၣ်လၢပသ့ၣ်အိၣ်လၢပက ဆါဘၣ်အိၣ်အဂီၢ်)တဖၣ်အကျါန့ၣ်ကဲထီၣ် တၢ်လၢအမၤဖိးလိၣ်ဖိးဒုက့ၤတၢ်န့ၢ်ဘျး လၢကတီၢ်ဖုၣ်ဒီးကတီၢ်ယံၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.ဖဲ တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိမ့ၢ်မဲၤဂ့ၢ်ဒိၣ်ထီၣ်န့ၣ် မၤစုၤလီၤ တၢ်အိၣ်တြုၣ်ကွံၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အထုးအစိ ဒီးမၤ ဂ့ၢ်ထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ထုးစိသ့ၣ်ဒၣ်လီၤ.

ကျဲးအဂၤတဘိန့ၣ် တၢ်သ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ကျဲး ကျဲးသ့ၣ်ဒီးသ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စဲသ့ၣ်ဒၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအံၤကဲထီၣ်တၢ်မၤဘၣ်ဂီၢ်က့ၢ်တၢ်သဘၣ် သဘၣ်လၢကတီၢ်ယံၣ် ဒီးကတီၢ်ဖိးဖိအတၢ် န့ၢ်ဘျးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢကတီၢ်ယံၣ်အတၢ် န့ၢ်ဘျးအဂီၢ်န့ၣ် ကမ့ၢ်ဝဲတၢ်ထုးထီၣ်ဆါ

ဘၣ်သ့ၣ်ညၣ်တဖၣ်ဒီးလၢကတီၢ်ဖိးဖိအတၢ် န့ၢ်ဘျးန့ၣ် ကမ့ၢ်ဝဲတၢ်ထုးထီၣ်ဆါဘၣ် သ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စဲတဖၣ်လၢအလုၢ်ပုၤဒိၣ် ဒီးတၢ် လိၣ်ဘၣ်အိၣ်အါဒိၣ်မးတဖၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကျဲးအဂၤတဘိန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်သ့ၣ် ကျဲးကျဲးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိလၢပန့ၣ်ကသ့ၣ်ထုၣ် အဖိလၢန့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ကျဲးကျဲးအံၤညီ န့ၢ်သ့ၣ်ထဲစုၤန့ၣ်တဖျးဒီးလၢသ့ၣ်တဖၣ် ဒိၣ်ထီၣ်ဒီးကဟ့ၣ်လီၤတၢ်အါန့ၣ်လီၤ.အဝဲ အံၤကဲထီၣ်တၢ်မၤစၢၤလၢတၢ်မဲၤန့ၣ်ကအါ ထီၣ်အဂီၢ်ဒီးသ့ၣ်တဖၣ်ကတြီယံၣ်ဂ့ၢ်ထီၣ်ထံ အတၢ်အိၣ်တြုၣ်ကွံၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်မ့ၢ်လၢတၢ်လီၤကဝီၤထီၣ်ထီၣ်အဟီၣ်က ဝီၤန့ၣ်တၢ်ကြးသုဟီၣ်ခိၣ်ဒုးခဲသ့ၣ်ပျးကျဲး ကူၣ်သ့ (SALT-Sloping Agricultural Land Technology) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကျဲးလၢအိၣ်ဝဲသဘိန့ၣ်လီၤ. ကျဲးတၢ်ဘိန့ၣ်တၢ်မၤ အိၣ်ညီလၢဂီၢ်ဒီးဆၢကတီၢ်တယံၣ်ကလီ ဘၣ်. ဘၣ်တၢ်ရဲၣ်ကျဲးအိၣ်လၢပုၤသ့ၣ်ပျးတၢ် ဖိလၢအတၢ်ပိးတၢ်လိတအိၣ်အါတဖၣ်. စုမိၢ် ပုၤစုၤဒီးတၢ်မၤလိသ့ၣ်ညါစုၤဝဲတဖၣ်အဂီၢ် လီၤ. တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဘိဝဲအံၤဆိးကါဟီၣ်စိစုၤ ဘၣ်ဆၣ်တၢ်မဲၤန့ၣ်ကဒါတခါအါဝဲန့ၣ်လီၤ.

ကျဲးခဲဘိတဘိန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်သ့ၣ်ကျဲးကျဲး ကျဲးယုၣ်သ့ၣ်ထုၣ်ဒီးနီၣ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအ ဆၣ်အိၣ်အဂီၢ်တၢ်မၤန့ၣ်လီၤ. မၤစုၤလီၤထံ အတၢ်အိၣ်ကွံၣ်တၢ်, မၤဂ့ၢ်ထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အစိ ဝဲဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်မဲၤန့ၣ်လၢဂ့ၢ်ဝဲတဖၣ်ဘၣ် ဆါဘၣ်ကတီၢ်လီၤ. တၢ်ဆါဘၣ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ သ့ၣ်ထီၣ်ဘိ ဒီးတုၤသ့ၣ်ဒိၣ်တုၤခိၣ်ပျဲးထီၣ် န့ၣ်တၢ်ထုးထီၣ်ဆါအိၣ်ကန့ၢ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကျဲးသဘိတဘိန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်မၤဂ့ၢ်ထီၣ်က့ၤ သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤလၢအဆိးတကလုၢ်လၢအ ဘၣ်တၢ်မၤကျဲးကျဲးယုၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိ လၢတၢ်အိၣ်အိၣ်သ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖိၣ်ကျဲး ဟီၣ်ခိၣ်အအစိ. ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်, သ့ၣ်ပန့ၣ်ဒီးစုတၢ်မဲၤန့ၣ်အါသ့ၣ်လီၤ.

လၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤပုၤဒ်သိးတၢ် ကဆိးကါဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ကျဲးသ့ၣ်ဒီးတၢ်မ့ၢ် တၢ်ဘိတၢ်မၤအကျဲးလၢထးတဖၣ်ကသ့အဂီၢ် အလီၤအိၣ်ဝဲလၢတၢ်ကဘိဘၣ်က့ၤပုၤတၢ် သ့ၣ်ပုၤအလံၣ်တၢ်န့ၣ်လီၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲန့ၣ်လၢတၢ်တီၤစၢၤမၤစၢၤပုၤတၢ်အ သ့ၣ်ပုၤတၢ်ဖိးတၢ်မၤအဂီၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲး သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကဘၣ်ရဲၣ်ကျဲးအိၣ်လီၤတၢ်

လီၤဆိးန့ၣ်လီၤ.

(၂) မၤအါထီၣ်လီၤကဝီၤတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့

လီၤကဝီၤပုၤတၢ်ဖိတဖၣ်တၢ်သ့တၢ် ဘၣ်လၢတၢ်သ့ၣ်လီၤသ့ၣ်ဒီးတၢ်ပၤဆျါသ့ၣ် ပုၤအဂီၢ်ဆိးစုၤဝဲလီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤတၢ် အံၤမ့ၢ်တၢ်ကိတၢ်ခဲဖးဒိၣ်တခါလၢတၢ်မၤပုၤ တၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်က ဟးဆိးတၢ်တံၣ်တံၣ်အံၤအဂီၢ်တၢ်မၤအကျဲး အိၣ်ဝဲ ၃ဘိန့ၣ်လီၤ. (၁) တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်သိၣ် လိသ့ပုၤဆိးကါတၢ်အကရၢဖိတဖၣ်လၢ ကတဲၣ်တီၤအသ့ၣ်ပုၤကသ့ဂ့ၢ်ထီၣ်ကျဲး ထီၣ်အဂီၢ်, (၂) ပုၤဆိးကါတၢ်အကရၢဖိ တဖၣ်အတၢ်ဟးဆိးကွၢ်သ့ၣ်ပုၤ(တၢ်ဒိသဒါ န့ၣ်ဆၣ်သ့ၣ်ပုၤအလီၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ဒီးတၢ်သ့ၣ်သ့ၣ် ဝၣ်အလီၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်) လၢအကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ် တုၢ်လံဝဲလၢတၢ်လီၤအဂၤတဖၣ်, ဒီး (၃) သ့ၣ်ပုၤဝဲကျဲးကဆိလီၤဝဲပုၤတၢ် သ့ၣ်ပုၤလၢအလီၤကွၢ်လိကွၢ်ဒိတဖၣ်ဒ်သိး ကသိၣ်လိန့ၣ်ပုၤပုၤဆိးကါတၢ်အကရၢ တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ကဟ့ၣ်တၢ်သိၣ်လိန့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲ တၢ်မၤလိန့ၣ်တၢ်ခိဖျိတၢ်တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ် လၢအဖိးမံဒီးပုၤတၢ်အတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်ဒီး အတၢ်လဲၤခိဖျိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သိၣ် လိအံၤကဘၣ်ပၣ်ယုၣ်ဝဲဒီးတၢ်ပၤဆျါတၢ်ဘျါ လီၤသ့ၣ်ဖိလီၤ, တၢ်သ့ၣ်ဆိးဖးတၢ်မ့ၢ်တၢ် ဘိအကျဲးကဝီၤ, တၢ်ကူၣ်သ့ဘၣ်ထွဲတၢ်သ့ၣ် လီၤဝဲလီၤသ့ၣ်ထုၣ်, တၢ်ဒိတဒါသ့ၣ်ထုၣ်, တၢ်သ့ၣ်ပုၤယုၣ်သ့ၣ်ဒီးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိ, တၢ် ဒိသဒါမ့ၢ်အုၤ, တၢ်သ့ၣ်ဒီးကွၢ်ထွဲသ့ၣ်ထုၣ် ဝၣ်ဘိ. တၢ်သ့ၣ်ပုၤမ့ၢ်ယီၣ်ဝၣ်လၢကျဲး ဆဲဘုဆဲကရဲအပူၤ, ဒီးတၢ်ကဟ့ၣ်ကယံၣ်ခိၣ် ယၢၤန့ၣ်ဆၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤလိအတၢ် ကွၢ်စိကမ့ၢ်ဝဲဒၣ်တၢ်မၤအါထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါ ဒီးတၢ်လဲၤခိဖျိ, ဒ်သိးတၢ်န့ၢ်န့ၢ်လီၤသးက အါထီၣ်ဒီးဒ်သိးပုၤဆိးကါတၢ်အကရၢ တဖၣ်ကန့ၣ်လီၤပၣ်ယုၣ်အါထီၣ်လၢတၢ် ပၤဆျါပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအပူၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသိးတၢ်ဟးဆိးကွၢ်ကီတၢ်အ တၢ်ရဲၣ်ကျဲးစုၢ်ကိးကဒုးထံၣ်ဘၣ်ပုၤမၤတၢ် ဖိလၢတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအသိတဖၣ် ဒီးတၢ်အံၤကဘၣ်မၤဆျါထီၣ်တၢ်ကမၤယုၣ် မၤသကိးတၢ်လၢလီၤကဝီၤတၢ်ကရၢကရီတ ခါဒီးတခါအဘၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအံၤ မ့ၢ် တၢ်ကဲဘျးလၢပုၤလီၤကဝီၤဖိတဖၣ်ကဒီးန့ၢ် ဘၣ်တၢ်က့ၣ်ဘၣ်က့ၣ်သ့ ဒီးတၢ်န့ၢ်ပဒိၣ် ကအိၣ်ထီၣ်ဝဲအဂီၢ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

(၃) ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤကဝီၤ

အလီၤအိၣ်လၢတၢ်ကဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါက မျၢၢ်ဒ်သိးအတၢ်န့ၢ်လီၤသး. အသးကဆုၣ် လၢကဘျးလီၤအကျိၣ်အစ့လၢတၢ်သ့ၣ်ထီၣ် ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအမၤပုၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ပညိၣ်အံၤအဂီၢ်. တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် “ပုၤ တၢ်သ့ၣ်ပုၤကဝီၤ” လၢတၢ်အလီၤဖဲ သ့ၣ် ပုၤဟဲဖဲထီၣ်ကဒါက့ၤခံဝိတဝိအလီၤ. လၢအ အိၣ်ယုၣ်ဒီးသ့ၣ်လီၤလံၤတနီၤလၢအကျါန့ၣ် အလီၤအိၣ်ဝဲလၢတၢ်ကလူၤယုၣ်ဆုၣ်အိၣ်န့ၣ် လီၤ. တၢ်အလီၤတဖၣ်အံၤကဘၣ်ဟ့ၣ်ထီၣ် သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်လၢတမ့ၢ်သ့ၣ်ညၣ်တဖၣ် ဒီးသ့ၣ် ညၣ်တဆံးတက့ၢ်ခိဖျိလၢတၢ်ကဟ့ၣ်ကယၢ် က့ၤအိၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. အဆိကတၢ်န့ၣ် သ ဝိဖိတဖၣ်ကဘၣ်ဒီးသ့ၣ်အ “ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤက ဝီၤ” အံၤန့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤပနံၣ်လၢတမ့ၢ်သ့ၣ် ညၣ်တဖၣ်ဒီးသ့ၣ်ညၣ်အတၢ်ဟးထီၣ်တကီၢ် ခါလၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤကဝီၤအပူၤန့ၣ် ကထူး န့ၢ်ပုၤသဝိဖိတဖၣ်အသးလၢကအိၣ်ဒီးန့ၣ် လီၤပၣ်ယုၣ်ဝဲလၢတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအပူၤ ဒီး ကမၤအိၣ်ထီၣ်တၢ်သးစဲလၢပုၤဆိးကါတၢ်က ရၢၢ်တဖၣ်လၢကဟဲဘျးလီၤအကျိၣ်အစ့လၢ တၢ်မၤလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ် ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအ တၢ်မၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဂၤတမံၤန့ၣ် မ့ၢ်ဆၣ်သ့ၣ်ထံး လၢပ ဒိၣ်သ့ၣ်လီၤအိၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်လီၤ က့ၤအိၣ်ဆူလီၤကဝီၤကမၤတဖၣ်အစ့ပုၤဒ် အမ့ၢ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအသိးဝဲ. တၢ်ကဘၣ် ကရၢကရီၤထီၣ် ပုၤစူးကါတၢ်အကရၢတဖၣ် ဒ်အဖိးမဲဒီးလံာ်တၢ်နဲၣ်လီၤအသိးန့ၣ်လီၤ. တုၤထီၣ်ဖဲ၁၉၉၉ နံၣ်န့ၣ် တၢ်သ့ၣ်လီၤလံာ်မ့ၢ် ဆၣ်သ့ၣ်ထံးအလံာ်အိၣ်လံာ် ၁၈၈.၅၀၀ ဟဲး ကထၢၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအံၤကမ့ၢ်တၢ်သးစဲ ခံမံၤတမံၤ လၢပုၤလီၤကဝီၤဖိတဖၣ်အသး ကပိာ်ထွဲဝဲဒီး ဟဲန့ၣ်လီၤဆူ ပုၤတၢ်သ့ၣ် ပုၤတၢ်မၤအပူၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

(၄) မၤဂုၤထီၣ်နီၢ်ကစၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤ

ပုၤသဝိဖိတနီၤသးလီၤဝဲလၢ နီၢ်ကစၢ်တၢ် သ့ၣ်ဖျး သ့ၣ်ထံးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အံၤ

ကမျၢၢ်အတၢ်န့ၢ်လီၤမၤယုၣ်တၢ်န့ၢ်ကလုာ်

ကမျၢၢ်အတၢ်န့ၢ်မၤယုၣ်လၢတၢ်ဖဲတၢ်မၤတခါအ ပူၤအပတီၢ်အိၣ်ထဲလဲၣ်န့ၣ် ကွၢ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢလၢ် တဖၣ်အံၤတက့ၢ်.

၁. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်တခီဒု- ကမျၢၢ်အတၢ်မၤယုၣ် မၤဂီၢ်တၢ်ခိဖျိတၢ်တဘၣ်အိၣ်လၢတၢ်မနုၤကမၤ အသးလဲၣ်, မ့ၢ်တမ့ၢ် တၢ်လၢအမၤတုၢ်အသး သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အဝဲအံၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ဒုး သ့ၣ်ညါတခီဒု လၢအလဲလၢတၢ်ချၢအတၢ်ကရၢ ကရီၤအိၣ် လၢအတၢ်န့ၢ်ကမျၢၢ်အတၢ်ဖဲး ဆၢဘၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအဘၣ်တၢ် ဖဲးကတီၤသကိးအိၣ်န့ၣ် ဘၣ်ထွဲဒုးဒီးပုၤသ့ၣ်ပုၤ ဘၣ်လၢတၢ်ချၢသ့ၣ်တဖၣ်လီၤ.

၂. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိဟ့ၣ်တၢ်ကစီၣ်- ကမျၢၢ် မၤယုၣ်ဝဲ ခိဖျိအစံးဆၢတၢ်သံကွၢ်တဖၣ်လၢအ ဘၣ်တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်အိၣ်လၢပုၤတၢ်ချၢ လၢအ သုညဝဲဒၣ်တၢ်သံကွၢ်သံဒီးအလံာ်ဒိ သ့ၣ်တဖၣ် န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဖဲးတၢ်မၤလၢအဟဲပိာ်ထွဲထီၣ်အခဲ တဖၣ်န့ၣ် ကမျၢၢ်အတၢ်ဘၣ်သးကအိၣ်ယုၣ်အ ဂီၢ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်တအိၣ်ဘၣ် ခိဖျိလၢတၢ်ယု ထံၣ်သ့ၣ်ညါလၢတၢ်မၤအိၣ်တဖၣ်န့ၣ် ဘၣ်ဧါတ ဘၣ်ဧါ ကမျၢၢ်တသ့ၣ်ညါ ဒီးတၢ်တဒုးနဲၣ်အဝဲ သ့ၣ်စ့ၢ်ကိးဘၣ်.

၃. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိတၢ်တၢ်ပီၣ်- ကမျၢၢ်ပၢ် ယုၣ်ခိဖျိ ပုၤတၢ်ချၢဟဲဖဲးကတီၤတၢ်ဒီးအဝဲ သ့ၣ် ဒီးပုၤတၢ်ချၢတဖၣ်ဒိကန့ၣ်ကွၢ်ထဲဝဲတၢ် ဂ့ၢ်ဝဲ ပုၤတၢ်ချၢတဖၣ် ယုၣ်န့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိးတၢ် အစၢၤခံမံၤလၢလီၤ. ပုၤတၢ်ချၢတဖၣ် ဘၣ်တ ဘၣ်လၢကမၤတၢ်နဲၣ်ကမျၢၢ်အတၢ်ဘၣ်သးအသိး သ့ၣ်လီၤ. တၢ်တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ်နဲၣ်အံၤန့ၣ် တ အိၣ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်နီၤလိာ်သးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ် ဆၢတၢ်အပူၤဘၣ်. ပုၤတၢ်ချၢတဖၣ် ကမၤထွဲ ဒ်ကမျၢၢ်တၢ်ဘၣ်အသးအသိးန့ၣ် တၢ်ဖီၣ်သံး ဃာ်အိၣ်တအိၣ်နီၤတမံၤဘၣ်.

၄. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်- ကမျၢၢ် န့ၣ်လီၤ မၤယုၣ်တၢ် ခိဖျိဟ့ၣ်လီၤအတၢ်အိၣ် ယၢၤ, အခိ အဂံၢ်အဘါ လၢကဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်

အိၣ်, စ့, မ့ၢ်တမ့ၢ်တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တဖၣ်န့ၣ် လီၤ. ညီၣ်န့ၢ်ကမျၢၢ်တမၤယုၣ်တၢ်လၢတၢ်မၤကွၢ် တၢ်ဒီးတၢ်မၤလိၣ်န့ၢ်တၢ်အပူၤဘၣ်. တၢ်မၤယုၣ် မၤဂီၢ်နဲၣ်အံၤတကလုာ်အံၤန့ၣ် တၢ်ထံၣ်န့ၢ်အိၣ် အိၣ်မး,ဘၣ်ဆၣ်ဖဲတၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်ကတၢ်ဝဲန့ၣ် ကမျၢၢ်အတၢ်န့ၢ်ဘျးန့ၢ်ဖီၣ်အယုၣ်ကတၢ်ဝဲ ဒုးစ့ၢ်ကိးလီၤ.

၅. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိမူဒါတၢ်ဖဲးတၢ်မၤ- က မျၢၢ်န့ၣ်လီၤမၤယုၣ်ခိဖျိကရၢကရီၤထီၣ်အကရၢ နဲၣ်သိးကမၤလၢထီၣ်ပုၤထီၣ်တၢ်တီၢ်ကျဲၤအတၢ် ပညိၣ်လၢတၢ်ပၢ်လီၤပၢ်တီၢ်ဃာ်အိၣ်လၢပုၤတၢ် ချၢတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤဆိတမံၤန့ၣ် ဖဲတၢ် စးထီၣ်မၤတၢ်တီၢ်ကျဲၤဒီးရဲၣ်ကျဲၤအိၣ်အခါန့ၣ် ကမျၢၢ်အတၢ်န့ၢ်လီၤမၤယုၣ်တၢ်တအိၣ်ဝဲဘၣ်. စးထီၣ်အိၣ်က့ၤဒုးဖဲ တၢ်ဆၢတၢ်တၢ်ဖဲးတၢ်မၤ လၢအခိၣ်အမ့ၢ်တဖၣ် ဝဲအလီၤခဲလီၤ. ဒီး တၢ်ကရၢကရီၤဒ်သိးအံၤတဖၣ် ညီၣ်န့ၢ်ဒီးသန့ၤ ထီၣ်အသးလၢ ပုၤတၢ်ချၢ ဘၣ်ဆၣ်, လၢခဲ ဆၢထၢၣ်လၢအခိၣ်ဒုးဝဲသ့ၣ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲလီၤ.

၆. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိယၢ်- ကမျၢၢ်န့ၣ်လီၤမၤ ယုၣ်လၢတၢ်ပဲာ်ထံၣ်ခိဖျိသးကိးတၢ်အပူၤဝဲ လၢ တၢ်လိၣ်အဖိခိၣ်န့ၣ် ကမျၢၢ်ကရၢကရီၤဒုးအိၣ် ထီၣ် ကရၢအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤ ယုၣ်မၤဂီၢ်နဲၣ်အံၤန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်မၤလိၣ်သကိးတၢ် လၢကျဲၤအဘိဘိ ဒ်သိးကဒီးန့ၢ်ဘၣ်တၢ်ထံၣ် အကလုာ်ကလုာ်လီၤ. တၢ်ကရၢကရီၤဒ် အံၤန့ၣ် အိၣ်ဒီးအလီၤကဝီၤတၢ်ဆၢတၢ်အစိ ကမီၤ ဒီးပၢၤဃာ်အကွၢ်အဂီၢ်ဒီးအတၢ်ဟူးတၢ် ဂဲၤဒုးဝဲသ့ၣ်လီၤ.

၇. တၢ်မၤယုၣ်တၢ်ခိဖျိသးတၢ်မၤန့ၢ်ဆီၣ်ခဲ- က မျၢၢ်န့ၣ်လီၤမၤယုၣ်ခိဖျိအကစၢ်ဒုးဝဲအတၢ် ထံးဂံၢ်ထံးဘါဒီးသးအတၢ်မၤန့ၢ်ဆီၣ်ခဲလီၤသး အပူၤ လၢတပၣ်ဒီးပုၤတၢ်ချၢဘၣ်. မ့ၢ်ဒ်သိး ကဆိတလဲ မ့ၢ်တမ့ၢ် မၤဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ် ပုၤ ဂ့ၢ်ဝဲအသန့ၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်ဝဲ န့ၣ်လီၤ.

ဟဲလၢ- International Institute for Environment and Development (IIED), ၁၉၉၄ နံၣ်

အယိ, လၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤအပူၤကြးလၢ တၢ်ဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါစ့ၢ်ကိး ပုၤတၢ်ဂၤဘၣ်တ ဂၤလၢ ကန့ၣ်လီၤမၤသကိးတၢ်အဂီၢ်န့ၣ် လီၤ. ဒ်ပုၤကညီအန့ၤဆၢၣ်ဟဲဝဲအသိးန့ၣ် နီၢ်ကစၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအံၤ တၢ်ဆိကမိၣ်အိၣ် သ့ၣ်လၢအမ့ၢ်ဝဲတၢ်အကျိၣ်, လီၤဆိဒုးတၢ် ဖဲတၢ်စးထီၣ်သီတၢ်မၤအခါ မ့ၢ်လၢနီၢ်တဂၤ

အသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤမ့ၢ်ကဲဘျးန့ၣ်ကမ့ၢ်တၢ်လီၤ ကွၢ်ဒိတခါလၢပုၤတၢ်မၤဒီးဝဲအဂီၢ်လီၤ. ပုၤအဖုအကရၢမ့ၢ်ဂုၤ, နီၢ်တဂၤဘၣ်တ ဂၤမ့ၢ်ဂုၤ အါဒုးတၢ်တက့ၢ် သးစဲနီၢ်နီၢ်လၢ ကမၤနီၢ်ကစၢ်တၢ်သ့ၣ်ဖျးသ့ၣ်ထံးတၢ်မၤလီၤ ဆီဒုးတၢ်သ့ၣ်အကလုာ်လၢတၢ်က့ၣ်လဲၤမၤ ကမၤအိၣ်သ့ၣ်ဂုၤဒ်အမ့ၢ် သ့ၣ်ပပံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်

သုၣ်ဖဲပြဲဒီးတၢ်ဖိတၢ်လံာ်လၢအဟးထီၣ်လၢပုၤပူၤတဖၣ် မ့ၢ်ကျိၣ်စုတၢ်ဖဲန့ၣ်လၢဟံၣ်ဖိဃီဖိအဂီၢ်လီၤ. တၢ်အံၤကမ့ၢ်တၢ်လၢကထူးန့ၣ်ကမ့ၢ်အတၢ်မၤဆုၣ်မၤဂီၢ်တၢ်လၢ ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

န့ၣ်လီၤ. နီၣ်ကစၢ်တၢ်သုၣ်ဖျးသုၣ်ထံးအတၢ်ဆီလီၤအသးန့ၣ် ကဘၣ်လဲၤအသးဖဲ ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤတၢ်မၤအလံာ်န့ၣ်ကျဲးဒီးသုၣ်ပုၤဝဲကျိၣ် အတၢ်မၤကျဲးဒီးအတၢ်သိၣ်တၢ်သီလၢတၢ်ပၢ်လီၤအီၤတဖၣ်အသးလီၤ. အလီၢ်မ့ၢ်အိၣ်န့ၣ် တၢ်မၤလံာ်န့ၣ်ကျဲးမ့ၢ်ဂ့ၤ သဲစးဒီးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုးတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ ကဘၣ်တၢ်ဘျီဘၣ်မၤဂ့ၤအီၤစ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

(၅) သုးကွံာ်တၢ်ရီၢ်ဖိၣ်ပၤဆၢတၢ်

သုၣ်ပုၤဝဲကျိၣ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိပုၤဆိးကါတၢ်ဖိကရၢ်တဖၣ်လၢကပၤဆၢရဲၣ်ကျဲး ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ. ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤတၢ်မၤအလံာ်န့ၣ်ကျဲးအံၤဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲပုၤဆိးကါတၢ်ဖိကရၢ်အတၢ်စိတၢ်ကမိ, အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ဒီး အမူဒါတဖၣ် ပျီပျီဖျါဖျါန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢတၢ်နၢ်ပၢ်လီၢ်သးလၢသုၣ်ပုၤဝဲကျိၣ် ဒီးကမ့ၢ်အဘၣ်စၢၤန့ၣ်ဖုၣ်ထံၣ်ဖုၣ်ထီၣ်ဒီးဝဲဖးဒိၣ်ညါလီၤ. တၢ်ကဒီးန့ၣ်ကမ့ၢ်အတၢ်သးဆုၣ်သးရုတလုၢ်ချချဘၣ်ယး တၢ်ဟ့ၣ်ဒုးသုၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢအန့ၣ် သၢဆဲးအတီၢ်ပုၤအတၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်ကီၢ်ဒိၣ်မးလီၤ. မ့ၢ်လၢခိၣ်ခိၣ်ကမ့ၢ်အတၢ်လဲၤခီဖျိလၢအလီၤဆါသးဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဆိးကါဟီၣ်ခိၣ်လၢတၢ်နီၤလီၤအီၤလၢအပူၤကွံာ်သုၣ်တဖၣ်အယီၤန့ၣ်လီၤ.

ဒဲးသိးဒုသဝီဖိ ကမၤန့ၢ်ကွၢ်ဝဲ တၢ်သးရုတလုၢ်အဂီၢ်, ထဲတၢ်ဟ့ၣ်လီၤအဝဲသုၣ်လၢလံာ်အုၣ်သးန့ၣ်တမ့ၢ်တၢ်လၢတၢ်ပျဲးဒီးဘၣ်လံာ်အုၣ်သးအဂၢၤအမ့ၢ်တၢ်ဆိးကါဟီၣ်ခိၣ်

အခွဲးအယၢ် န့ၣ် တၢ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်လီၤယုၣ်အီၤ တပယုၣ်ယီၤဆုၣ်ပုၤတတၢ်သုၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ပရၢပစၢ်တဖၣ်ကြးပရၢဘိးဘၣ်သုၣ်ညါလီၤပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ်သကုၤဆးဒးန့ၣ် မ့ၢ်စ့ၢ်ကီးတၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတခါန့ၣ်လီၤ.

(၆) မၤထီၣ်တၢ်သ့ဖဲတၢ်မၤတၢ်

ပုၤတတၢ်အတၢ်ကန့ၣ်လီၤမၤယုၣ်သကိးတၢ်အဂီၢ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢပဒိၣ်အပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါသုၣ်တဖၣ်အံၤအဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ. လီၤဆီဒုၣ်တၢ်ပုၤမၤတၢ်ပျီပူၤတဖၣ် (field worker)မ့ၢ်ပုၤလၢအဘၣ်ထွဲလီၤလီၤဒီးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲးပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤအတၢ်မၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤအဝဲသုၣ်တဖၣ်ကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်လဲၤခီဖျိ ဒီးတၢ်သ့ဖဲသကိးမၤသကိးတၢ်အကျိၣ်အကွံာ်သုၣ်တဖၣ်လီၤ. ပုၤပၤဆၢတၢ်တဖၣ်ဒီးပုၤလၢအပၢ်လီၤသန့တဖၣ်အတၢ်သုတၢ်ဘၣ်အပတီၢ်ကဘၣ်ထီၣ်ဘးဝဲလၢတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲးပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဆၢကတီၢ်တၢ်အိၣ်သးခဲအံၤ ပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါတဖၣ်အါတက့ၢ်အတၢ်သုတၢ်ဘၣ်တလၢပျဲးဝဲဘၣ်. အလီၢ်အိၣ်ဝဲလၢတၢ်ကဘၣ်သုးကျဲးတၢ်သိၣ်လိ လၢပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါလၢတၢ်မၤအပတီၢ်ခဲလၢာ်တဖၣ်(ပုၤပၢ်လီၤသန့. ပုၤပၤဆၢတၢ်မၤ.ပုၤမၤတၢ်လၢပျီပူၤ) အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤအပတီၢ်တၢ်ဒီးခဲန့ၣ်ဒီးန့ၣ်တၢ်သုတၢ်ဘၣ်လၢဘီမ့ၢ်သကိးဘီမ့ၢ် မ့ၢ်တမ့ၢ်ကီၢ်ဘျီဒိၣ်ကဝီၤ (regional) အတၢ်သိၣ်လိ.

အတၢ်တၢ်နီၤလီၢ်တၢ်သုတၢ်ဘၣ်တၢ်မၤလိ (workshop), တၢ်ထံၣ်လိၣ်တၢ်ပိၣ်တဖၣ်အအိၣ်သ့ဝဲန့ၣ်လီၤ. ဝံးဒီး, အဝဲသုၣ်ကလဲက့ၤနီၤလီၤက့ၤတၢ်သုတၢ်ဘၣ်တၢ်လဲၤခီဖျိ ဒီးတၢ်မၤအကျဲးတဖၣ်ဆုၣ်ပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါအဂၢၤတဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဝံးဒီးကဘၣ်မၤလဲၤထီၣ်တၢ်ဖိၣ်လိၣ်စုမၤသကိးတၢ်ဒီးကီၢ်ဘျီဒိၣ်ကဝီၤအထံကီၢ်တဖၣ် ဒဲးသိးကမၤန့ၢ်တၢ်အခွဲးအယၢ်လၢကမၤထီၣ်ဘးက့ၤပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါဖိတဖၣ်အကံၢ်အစီအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သိၣ်လိကျိၣ်လၢတၢ်ကဟ့ၣ်န့ၣ်ပုၤအပတီၢ်သၢ(ပုၤမၤတၢ်လၢပျီပူၤ)အဂီၢ်န့ၣ်ကဘၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်မၤလိန့ၢ်တၢ်ခီဖျိ တၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိၣ်သကိးတၢ်မၤအကျဲးဒီးတၢ်ခီလဲလိၣ်တၢ်ထံၣ်တၢ်ဆီမိၣ်ဒီးတၢ်လဲၤခီဖျိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပဒိၣ်မ့ၢ်ကွဲးမ့ၢ်ကီၢ်ဘျီဒိၣ်ထံကီၢ်ကဝီၤမ့ၢ်ဂ့ၤ, ဘီမ့ၢ်သကိးဘီမ့ၢ် အတၢ်ကရၢကရီမ့ၢ်ဂ့ၤ, လၢတၢ်ကလဲမၤတၢ်မၤလိ ဒီး တၢ်ထံၣ်လိၣ်တၢ်ပိၣ်(seminar) လၢထံကီၢ်အပူၤန့ၣ်ကမ့ၢ်စ့ၢ်ကီးတၢ်လၢကဟ့ၣ်သဆၢထီၣ်တၢ်သုတၢ်ဘၣ် ဒီးတၢ်လဲၤခီဖျိဘၣ်ယးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲးပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤ အတၢ်မၤန့ၣ်လီၤ.

(၇) တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်တဖၣ်

တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်န့ၣ်ကဲဘျုးလၢတၢ်မၤသကိးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲး ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်န့ၣ် တၢ်နီၤဖးအီၤသ့ဝဲအပတီၢ်ဒဲးအမ့ၢ်-တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်ဆုၣ်ပုၤမၤတၢ်ဖိအပတီၢ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်ဆုၣ်ခိၣ်ခိၣ်ဒုသဝီအပတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်တၢ်တပတီၢ်န့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲတၢ်ဟ့ၣ်တၢ်အဘူးအလဲ, စုဟ့ၣ်ကနၢၤဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ခိၣ်ဖးဆုၣ်ပုၤမၤတၢ်ဖိလၢပျီပူၤတဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤဒဲးအံၤကမၤဂ့ၤထီၣ်ပုၤမၤတၢ်ဖိလၢပျီပူၤတဖၣ်အတၢ်ပၢ်သုၣ်ပၢ်သးလၢအဂ့ၤတကပၤလီၤ. အဝဲသုၣ်ကသးစၢ်ဆၢလၢအတၢ်မၤပျီပူၤ ဒီးမၤဂ့ၤအါထီၣ်အတၢ်မၤယုၣ်မၤသကိးယုၣ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤအကမ့ၢ်တဖၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်မဲာ်တၢ်အပတီၢ်ခဲလၢအမ့ၢ်ခိၣ်ခိၣ်ဒုသဝီအပတီၢ်န့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲတၢ်ဟ့ၣ်အဝဲသုၣ်အခွဲးလၢကယုၣ်အိၣ်ဘၣ်သုၣ်ပုၤပန့ၣ်လၢတမ့ၢ်သုၣ်ညှိတဖၣ် (NTFPs) ဒီးသုၣ်ညှိအပြဲအပြီးတဖၣ်လၢ “ပုၤတတၢ်သုၣ်ပုၤ

ကဝီ” အပူၤမ့ၢ်ဂုၤ, မ့တမ့ၢ်, တၢ်ဟ့ၣ်လီၤ ကွံာ်ပဒိၣ်အတၢ်သ့ၣ်ဖျါမ့ၢ်ဆၣ်သ့ၣ်ထံးတဖၣ်ဆူၤဒူသဝီဖိအစုပူၤဒီးမၤအိၣ်ထီၣ်စုလဲၤတရံးဒ်သိးဒူဖိသဝီဖိကဒုးလဲၤတရံးအတၢ်မၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဂၤတမံၤန့ၣ်ပဒိၣ်ကဘၣ်မၤစၢၤဝဲလီၢ်ကဝီၤပူၤထူစံာ်ဖိတဖၣ်လၢတၢ်မၤအကျိၤအကျဲတကမၤ, တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျါပိးလီၤဒီးသ့ၣ်ဖိဝၣ်ဖိလၢကမၤဂုၤထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤကဘၣ်မ့ၢ်တၢ်ဟ့ၣ်ကလီၤန့ၣ်လီၤ.

ခါဆူညါပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အတၢ်ရဲၣ်ကျဲၤ

မၤဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်ကရၢကရီ

တၢ်မၤကျဲၤထီၣ်တၢ်ကရၢကရီန့ၣ်မ့ၢ်ကျဲခိၣ်သ့ၣ်တဘီလၢအမၤဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်ပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤန့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤဝဲၤကျိၤကဘၣ်ကရၢကရီဝဲၤကျိၤဝဲၤကွံာ်အဂုၤအဂၤဒီးကမ့ၢ်သဘျၢကရၢတဖၣ်လၢကန့ၣ်လီၤပၣ်ယုာ်ဝဲၤလၢပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအပူၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ပၤဆူၤရဲၣ်ကျဲၤပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤကလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အဂီၢ်ဒီးပဒိၣ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်အဘၣ်စၢၤတၢ်သဘၣ်ဘုၣ်လၢအဟဲထီၣ်တဖၣ်ကလီၤစၢၤဝဲၤအဂီၢ်န့ၣ်ကမ့ၢ်သဘျၢကရၢတဖၣ်မၤစၢၤတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. အယီၤလၢတၢ်မၤဂုၤထီၣ်ပဒိၣ်ဒီးကမ့ၢ်သဘျၢကရၢအတၢ်မၤယုာ်မၤသကိးတၢ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဆူၤဟ့ၣ်လိာ်သးတၢ်ကစီၣ်, တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်သိၣ်လီၤ, ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်စးတၢ်ဖိတၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်ကြးတၢ်ဆိၣ်ထွဲဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါအီၤဝဲၤ, အလီၢ်အိၣ်ဝဲၤလၢတၢ်ကမၤအါထီၣ်တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢအဘျးစဲလိာ်သးလၢတၢ်ကရၢကရီတခါဒီးတခါအဘၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ.

ပဲာ်ထံးခိးမ့ၢ်ခါမူဒါဂုၢ်ဝီ

ဘၣ်ယးဒီးပုၤဂုၢ်ဝီဒီးမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွံာ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အဖိခိၣ်န့ၣ်တၢ်ပဲာ်ဖးနီၤဖးဘၣ်ထွဲပိာ်မ့ၢ်ပိာ်ခါဂုၢ်ဝီလၢကကဲထီၣ်တၢ်တံာ်တံာ်အဒိၣ်အမ့ၢ်တအိၣ်ဝဲနီၤတမံၤဒံးဘၣ်. လၢခိခိၣ်ဒူသဝီတဖၣ်အပူၤပိာ်ခါတဖၣ်အမူအဒါအါဒၣ်တက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကတဲာ်ကတီၤဟီၣ်ခိၣ်ဒီးတၢ်မၤဂုၤထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ခိၣ်အထူးအစီလၢသ့ၣ်ဖျါပဒိၣ်တၢ်မၤအဂီၢ်

န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ပိာ်မ့ၢ်တဖၣ်အါတက့ၢ်ဖျါတၢ်ချဲသ့ၣ်လီၤတၢ်, ကျိၢ်နီၣ်, ယၢဖျိတၢ်, ကွၢ်ထွဲဖိလံၤဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ဒ်အမ့ၢ်တနံၤဘၣ်တနံၤဟံၣ်ယီၤတၢ်မၤမူဒါတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်သနာ်ကုဒ်န့ၣ်ဒီး, ဘၣ်ထွဲဒီးပိာ်မ့ၢ်ပိာ်ခါဂုၢ်ဝီန့ၣ်ထံးလီၢ်ကီၢ်ပူၤဒီးဘီမ့ၢ်သကိးဘီမ့ၢ်အပူၤကွၢ်ထံးဆိကမိၣ်တၢ်တဖၣ်ဟ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒီးစံးဝဲလၢတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်အပူၤသနူလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢကတီၤတၢ်ဘၣ်ယးမ့ၢ်ခါအဂုၢ်တအိၣ်နီၣ်တဘီဘၣ်, တၢ်ထၢဖျိပိာ်ကီၤယာ်တၢ်ဂုၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ယးမ့ၢ်ခါအဂုၢ်တအိၣ်ဘၣ်, ကျဲလၢကကၤဖျိပုၤသ့ပုၤဘၣ်အကလုာ်ကလုာ်လၢကဟူးဂဲၤလၢမ့ၢ်ခါဂုၢ်ဝီဒီးဒ်မးလီၤ.

လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ, တၢ်ပဲာ်ထံးမ့ၢ်ခါဂုၢ်ဝီလၢတၢ်မၤယုာ်မၤသကိးတၢ်အကျဲန့ၣ်ကြးဘၣ်တၢ်ဆိးကါအီၤလၢကီၢ်ပယီၤအပူၤစုာ်ကိးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်မၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအဂီၢ်ကျဲဝဲအံၤကွၢ်ထံးဝဲတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဒီးတၢ်ပၤဆူၤရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤတၢ်အိၣ်ယၢလၢမ့ၢ်ခါခဲကမၤလၢာ်မၤဝဲလီၤ. ကျဲအံၤမၤဖျါထီၣ်စုာ်ကိးမ့ၢ်ခါအတၢ်ဖဲးတၢ်မၤလီၤဆီလိာ်အသးဝဲလဲၣ်ဒီးမၤစၢၤဆိၣ်ထွဲလိာ်အသးဝဲလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်မၤအပူၤတၢ်ပဲာ်ထံးခိးမ့ၢ်ခါဂုၢ်ဝီအံၤန့ၣ်တၢ်ဆိးကါအီၤသ့ၣ်ဒ်သိးကထူးကွံာ်ပုၤဂုၢ်ဝီအတၢ်နိးတၢ်ဘျးလၢအတြီယာ်တၢ်ကရၢကရီတဖၣ်လၢကမၤလိာ်ထီၣ်ဖးထီၣ်တၢ်မၤအမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သိၣ်လီၤဘၣ်ယးတၢ်ပဲာ်ထံးမ့ၢ်ခါဂုၢ်ဝီလၢတၢ်ပၣ်ယုာ်မၤသကိးတၢ်အကျဲန့ၣ်မ့ၢ်ကျဲလၢအကြးဒီးတၢ်ကဘၣ်မၤအီၤလီၤ.

နီၤတုၢ်ပဲာ်ခိးတၢ်ဒီးပဲာ်ထံးခိးမ့ၢ်က့ၢ်တၢ်မၤ

ပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအတၢ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်န့ၣ်ဒီးသနူထီၣ်အသးတဖၣ်တဝဲသ့လၢတၢ်နီၤတုၢ်ပဲာ်ခိးတၢ်ဒီးတၢ်ပဲာ်ထံးခိးတၢ်သ့တုၤလီၤတီၤလီၤထဲလဲၣ်အဖိခိၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ကထံၣ်န့ၣ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအတၢ်အဂီၢ်ဆူၣ်, အတၢ်ဂံၢ်စၢၤဒီးအတၢ်ဂုၢ်ကီတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်တၢ်ကဘၣ်ကွၢ်ကဒါက့ၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤတခါဘၣ်တခါန့ၣ်လီၤ. အလီၢ်အိၣ်ဝဲသ့ပုၤတၢ်လၢတၢ်ကယုထံၣ်န့ၣ်ကျဲလၢတၢ်ကျဲၤဘၣ်က့ၢ်တၢ်ဂုၢ်ကီဒီးတြီၤကွံာ်တၢ်ဂံၢ်စၢၤတၢ်စၢၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂုၢ်ကီ

တဖၣ်တၢ်ကဘၣ်နီၤဖးလီၤဆူအကလုာ်ဒၣ်ဝဲဒ်သိးတၢ်ကသ့ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်နီၤတုၢ်ပဲာ်ခိးတၢ်ဒီးတၢ်ပဲာ်ထံးခိးတၢ်တပယုာ်ယီၤလၢတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလီၤဆီဆီအပူၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကွဲးကျိၢ်တံာ်

တၢ်မၤလိသ့ၣ်ညါဘၣ်လၢကျဲတအိၣ်ဝဲထဲတဘီစီၤလၢတၢ်ကမၤပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအဂီၢ်ဘၣ်. မ့ၢ်လၢပုၤတဝါတဖၣ်တဒ်သိးလိာ်အသးဒီးတၢ်အိၣ်အသးတဖၣ်လီၤဆီလိာ်သးအယီၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်နၢ်ပၢ်ဒီးတၢ်ရၢကရီထီၣ်ဘၣ်ပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်မၤအံၤကီၤခိၣ်န့ၣ်ဒီးလုာ်လၢ(ပဒိၣ်)တၢ်ပၤဆူၤရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤတက့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်လဲၣ်ဂုၤဂုၤကီၢ်ပယီၤကြးလဲၤခိဖျိမၤန့ၣ်ကွံာ်အပုၤတဝါသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်လၢအသီသံၣ်ဘျဲဖိအံၤခိဖျိတၢ်မၤကွၢ်, တၢ်မၤလိသ့ၣ်ညါဘၣ်တၢ်, တၢ်မၤဂုၤထီၣ်ဒီးသမံသမိးကဒါက့ၢ်တၢ်လၢအကဟဲအဆၢကတီၢ်အပူၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ခါတၢ်မၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲသ့ၣ်ပုၤမ့ၢ်ခါခိၣ်မးဒိၣ်တၢ်လၢကီၢ်ပယီၤပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အိၣ်သးအဖိခိၣ်အဝဲအမံၤဘၣ်တၢ်ဆီတလဲအီၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၤဖျါအံၤမ့ၢ်ဝဲအနီၢ်ကစၢၤအတၢ်လဲၤခိဖျိယုာ်ဒီးတၢ်ဘၣ်ထွဲတနီၤလၢအဘၣ်တၢ်ထံၣ်န့ၣ်အီၤလၢကီၢ်ပယီၤသ့ၣ်ပုၤအလံာ်ရလီၤမဲးကစံအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဘၣ်ထွဲ
Makarabhirom, P. 2000. Introducing Agroforestry. (A lecture note for year 2000's Certificate Course in Community Forestry).
Forestry In Myanmar. 2000. Forest Department, Ministry of Forestry, Myanmar.
Oo, H.P. & Htun, K. 1999. Socio-economic Implications of Community Forestry in Watersheds of Myanmar: A Case Study of Kinda Watershed in Southern Shan State. Yangon, Myanmar.
Nyunt, K.M. Existing land ownership / land use right system. Forest Department, Yangon, Myanmar.
Ford Foundation, 1998. Forestry for Sustainable Rural Development. A Review of Ford Foundation- Supported Community Forestry Programs in Asia. New York.
FAO /FTPP. 1995. How to design and implement participatory training programmes. FAO, Rome.
FAO /FTPP. 1995. How forestry can benefit from gender analysis. FAO, Rome.
Veer, C. & Chamberlain, J. 1992. Local Organization in Community Forestry Extension in Asia. Regional Wood Energy Development Programme in Asia. Bangkok, Thailand.
Arnold, J.E.M. 1992. Community Forestry- ten years in review. FAO, Rome.

ပုၤကညီဘဉ်ဂံၢ်ဂုၢ်ဒီးန့ၢ်ဆၢဉ်

ပုၤကညီန့ၢ် အိၣ်မူလၢန့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်မူတၢ်အပူၤတသ့ဘဉ်မ့ၢ်လၢအမၤဟးဂီၢ်တၢ်မူဒီးသန့ၤလိာ်သးသန့ၤအယိာ်လီၤ. မ့တမ့ၢ်, ပုၤကညီန့ၢ် ဒ်အမၤဟးဂီၢ်တၢ်မူဒီးသန့ၤလိာ်သးသ့အသိး ရဲၣ်သဲကတီၤဝဲသ့, အယိာ် ပုၤကညီအိၣ်မူလၢတၢ်မူတၢ်ပုၤသ့လီၤ.

လၢ - စီၤကလံၤဆ့

ပုၤကညီန့ၢ် သမုၤခဲလၢာ် အိၣ်မူလၢ အသးဂ့ၤ ဂ့ၤဘဉ်ဘဉ် ခိဖျိလၢအဘဉ်တၢ်ဖိး တၢ်ယၢာ်လၢဟီၣ်ခိၣ်, ထံဒီးကလံၤလၢအဝး တရံး ယၢာ်ဟီၣ်ခိၣ် ဖျါၣ်အံၤန့ၢ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤပကိးအိၣ်လၢ “တၢ်မူတၢ် (biosphere)န့ၢ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤဒုးကဲထီၣ်ဝဲ “တၢ်မူဒီးသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” (ecosystem) န့ၢ်လီၤ. လၢ “တၢ်မူဒီးသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” အပူၤအံၤ ဆၢဉ်ဖိကိးဖိတၢ်မဲ တၢ်မဲခဲလၢအမဲၣ်ညါ ပုၤကညီစ့ၢ်ကိးဘဉ် တၢ်ဟံပနီၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးန့ၢ်လီၤ.

လၢအခိၣ်ထံးန့ၢ် ပုၤကညီတမ့ၢ်ပုၤလၢ အမၤဘဉ်ဒ် “တၢ်မူသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” ဒ်ခိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်ဒီးဘဉ်. မ့ၢ်လၢအတၢ်အိၣ်မူအတၢ်လဲၤသယဲၤလိာ်သးဒီး တၢ်လၢအိၣ်ဝးတရံးအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အယိာ်န့ၢ်လီၤ. စးထီၣ်လၢပုၤကညီယုထံၣ်ညါန့ၢ်ဝဲမ့ၢ်အူဝံၤအလီၢ်ခဲန့ၢ် ဒုးကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်တၢ်ဖိတၢ်လဲၤလၢကမၤတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အယိာ်အလီၢ် ဝံၤအလီၢ်ခဲပုၤကညီအံၤဒုးဆိတလဲ “န့ၢ်ဆၢဉ်ခိၣ်ယၢာ်” တဆိဘဉ်တဆိန့ၢ်လီၤ. ပုၤကညီအတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သ့တၢ်ဘဉ်တဖၣ်လၢ အကမၤမ့ၢ်ထီၣ် ဂ့ၤထီၣ်ပုၤကညီအတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိအံၤဒုးဘဉ်ယိာ်ထီၣ် “တၢ်မူသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” န့ၢ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၇၁ နံၣ်န့ၢ် ဘီၣ်မ့ၢ်စၢဖျိၣ်ကရၢကုၣ်သ့ဆဲးလၢဖဲအ့ၣ်ပီညါတၢ်ကရၢကရီ(Unted Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization- UNESCO) ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤတခါလၢအမ့ၢ် “ပုၤကညီဒီးတၢ်မူတၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ”(Man & Biosphere Program)န့ၢ်လီၤ. တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအတၢ်ကွၢ်ဖိတခီမ့ၢ်ဝဲဒ်သိးကတီၤမၤစၢဖဲအ့ၣ်အတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ် အတၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ဟံၤ လၢကဆိကမိၣ်စ့ၢ်ကိး တၢ်ကဟ့ကယၢာ်က့ၤ ဒီးရဲၣ်ကျဲၤမၤဂ့ၤထီၣ်န့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်အိၣ်ယၢာ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. (UNESCO)

အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုၤကညီအတၢ်သ့ၣ်ညါလၢဖဲ အဆၢတဲာ်တၢ်တခါဂ့ၤတခါဂ့ၤ လၢတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အတၢ်မၤတမံၤလၢလၢန့ၢ် မဲအကဆိကမိၣ်ထီၣ် “န့ၢ်ဆၢဉ်ခိၣ်ယၢာ်” အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် “ပုၤကညီဒီးတၢ်မူတၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ” အံၤအခိၣ်ထံးန့ၢ်အတၢ်တူၢ်ခိၣ်ဟံသးမ့ၢ်ဝဲလၢ ပုၤကညီမ့ၢ်ပုၤလၢတၢ်ချၢ (man is outsider) အခီပညီပုၤကညီတဘဉ်ထွဲဒီး “တၢ်မူတၢ်” န့ၢ်လီၤ. တၢ်တူၢ်ခိၣ်ဟံသးအံၤ ဟံဖျါထီၣ်ဝဲပုၤကညီမ့ၢ်တၢ်တမံၤလၢအမၤဘဉ်ဒ် “တၢ်မူဒီးသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” အယိာ်န့ၢ်လီၤ.

ဘဉ်ဆၢဉ်, တၢ်ယုထံၣ်မၤလိာ်တၢ်တဆိဘဉ်တဆိန့ၢ် ထံၣ်န့ၢ်ဝဲလၢ ပုၤကညီအံၤကြးတၢ်ဆိကမိၣ်ဟံအိၣ်လၢ “တၢ်မူသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” အပူၤ- ပုၤကညီအိၣ်လၢတၢ်အိၣ်ပုၤ(man is inside) န့ၢ်လီၤ. ပုၤကညီဘဉ်တၢ်ထံၣ်အိၣ်အံၤန့ၢ် ခိဖျိလၢပုၤလၢအမၤဟးဂီၢ် “တၢ်မူသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” သ့အသိး ပုၤလၢအမၤဂ့ၤ ဒီးကတဲာ်ကတီၤက့ၤ “တၢ်မူသန့ၤလိာ်သးသန့ၤ” န့ၢ် မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးပုၤကညီအယိာ်န့ၢ်လီၤ. ပုၤကညီတဖၣ်ကဘဉ်ဟံသ့ၣ်ဟံသး လၢအတၢ်လိာ်ဘဉ်တၢ်နီၢ်န့ၢ်မ့ၢ်မန့ၢ်လဲၣ်, အတၢ်သးဆုၣ်မၤတၢ်တဖၣ်ဘဉ်ထွဲဒီးန့ၢ်ဆၢဉ်လဲၣ်တဖၣ်န့ၢ်လီၤ.

မ့ၢ်မဆိတန့ၤအံၤထံၣ်ကီၢ်လၢအလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ဒီးစးဖိကဟၣ်တၢ်သ့တၢ်ဘဉ်အပူၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ်ကျဲးစးယုသ့ၣ်ညါဝဲတၢ်တမံၤလၢအမ့ၢ် ပုၤကညီအံၤအိၣ်မူဝဲဒီးန့ၢ်ဆၢဉ်ကသ့ၣ်လဲၣ်အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်အံၤဒုးထီၣ်ဟုးဂဲၤပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ်အသ့ၣ်အသးခိဖျိလၢပုၤကညီအံၤဒီးန့ၢ်ဘဉ်တၢ်ဘျးတၢ်ဖျိလၢန့ၢ်ဆၢဉ်န့ၢ်ပသမၤတသ့ဘဉ်. ဘဉ်ဆၢဉ်ပုၤကညီတဟံသ့ၣ်ဟံသးလၢန့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်ထုးတီၤအိၣ်ယၢာ်အံၤဘဉ်ဒ်ဘဉ်ထံးအါမးခိဖျိလၢပုၤကညီတဖၣ်

အတၢ်အိၣ်မူတၢ်သ့တၢ်စ့တဖၣ် တလၢကွၢ်တၢ်လၢအလိာ်ဘဉ်အဖိခိၣ်န့ၢ်လီၤ.ပကြးဆိကမိၣ်ထံထံလၢန့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်အိၣ်ယၢာ်အံၤအိၣ်ဒီးပုၤသ့တုၤပုၤန့ၢ်လဲၣ်န့ၢ်လီၤ.

ပမ့ၢ်ကွၢ်န့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်အိၣ်ယၢာ်အဂံၢ်ခိၣ်ထံးန့ၢ်မ့ၢ်ဝဲကလံၤ, ထံ, ဟီၣ်ခိၣ်, သ့ၣ်ပုၤဒီးဆၢဉ်ဖိကိးဖိတဖၣ်န့ၢ်လီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်အံၤဘဉ်တၢ်တဖၣ်ဖိလိာ်သးဒီး တၢ်သးသမုၤအိၣ် (living things) ဒီးတၢ်သးသမုၤတဆိၣ်(non-living things) တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. တၢ်သးသမုၤအိၣ်အကျါပုၤကညီမ့ၢ်တၢ်ဘဉ်တုတခါစ့ၢ်ကိးလီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်တၢ်ဘဉ်တုအံၤအိၣ်လၢအိၣ်ပုၤဒီးအိၣ်သယဲၤလိာ်သး စးထီၣ်လၢအန့ၢ်အကကွၢ်တဖၣ်အကကွၢ်န့ၢ်လီၤ. မဲပကလဲၤကွၢ်သကိးန့ၢ်ဆၢဉ်အိၣ်ယၢာ်အဂံၢ်ခိၣ်ထံးစ့ၢ်ဘီၣ်လၢအသိးတက့ၢ်

ကလံၤ- ကလံၤန့ၢ်အိၣ်ဘဉ်ဆၢဉ်ပကွၢ်အိၣ်ဒီးပထံၣ်န့ၢ်အိၣ်တသ့ဘဉ်. ကလံၤမ့ၢ်တဆိၣ်ပသါတသ့လၢဘဉ်အယိာ် ပတၢ်အိၣ်မူန့ၢ်ဘဉ်ဒီးသန့ၤအသးလၢကလံၤန့ၢ်လီၤ. ဘဉ်ဆၢဉ်ပုၤကညီတဖၣ်ဟံကဲမ့ၢ်ခိၣ်တဘဉ်အံၤဒ်သိးတၢ်တုၤလီၤတၢ်ယၢာ်အအသိးန့ၢ်လီၤ. ပဒုးမၤအါထီၣ်တၢ်အသဝဲလၢအိၣ်ဒီးအစုၣ်အပုၤဆုၣ်ကလံၤကျါန့ၢ်လီၤ. ပဒုးမၤအါထီၣ်ခိၣ်ဘီၣ်အိၣ်စးအသဝဲလၢကလံၤကျါအယိာ် လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢမ့ၢ်ခိၣ်ကလံၤသိၣ်ဂီၤတဘဉ်လိာ်ဘဉ်စးတဖၣ်ကဲထီၣ်ဝဲန့ၢ်လီၤ. ဖဲဖိကဟၣ်အတၢ်မၤလိာ်တဖၣ်ဒုးဟးထီၣ်ဝဲဆၢဉ်လဲၣ်အသဝဲလၢအမ့ၢ်တၢ်အစုၣ်ဆုၣ်ကလံၤကျါတန့ၢ်န့ၢ်အတၢ်၉၀ ကကွၢ်န့ၢ်လီၤ. ကွၢ် ၁၈,၀၀၀ လၢကီၢ်ဆ့ၣ်ဒ်ဂံၢ်ဆၢဉ်အသဝဲယုၣ်အသးဒီးထံအယိာ်န့ၢ်ညါလၢအအိၣ်လၢထံကျါသံကွၢ်ဝဲဒီးဆံးစ့ၢ်လီၤအါမးန့ၢ်လီၤ.

လၢဘဉ်ဘုရံၤယၢာ်ဒီးကီၢ်ယုၤရၤပၤအသးကံၢ်ထံကီၢ်တဖၣ်အပူၤသ့ၣ်ပုၤခဲလၢာ်ယၢာ်ယၢာ်သံကွၢ်ဝဲ ခိဖျိကလံၤကျါတၢ်သ

ဝံလာအိဉ်ဒီးတၢ်စုဉ်တၢ်ပျၢ်အါဝဲအယီလီၤ.

ဝံ - ဝဲပျၢ်တနီၤဘၣ်ကွၢ်ဆၢဉ်ဒီးထံဒိဉ်နီၤယုၤဆၢကတီၢ်အခါတနီၤအိဉ်ဒီးတၢ်သုဉ်ဝံလီၤဒီးလၢတအိဉ်ဘၣ်ထံအယီလီၤ. လၢဟီဉ်ခိဉ်ဖျၢဉ်အံၤထံ ၉၇% မ့ၢ်ဝဲထံလၢပသန့ပသးဒီးအါတကွၢ်လီၤသကၢလၢကစၢ်ဒီးခိဉ်န့ဉ်လီၤ. ထံလၢအအိဉ်လၢကလံၤကျါ, ထံကျိဒီးဟီဉ်ခိဉ်လၢန့ဉ်အိဉ်ဖျၢဉ်န့ဉ်ဒီး၁% န့ဉ်လီၤ.

တၢ်အိဉ်မူလၢပျၢ်ပျၢ် လၢပျၢ်ကညီတဂၤကအိဉ်မူဘၣ်အဂီၢ် ပလိဉ်ဘၣ်ထံတနံန့ဉ် ၈၀ လံးထၢဉ်(၁လံးထၢဉ်-ထံပလိဖးဒိဉ်တပလိ)န့ဉ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢဉ်လၢမဒၣ်ကၤစကၤတၢ်လီၢ်န့ဉ် ပျၢ်သ့ထံတနံထဲဒၣ် ၅.၄ လံးထၢဉ် (ထဲအိဉ်မူသ့)န့ဉ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢဉ်လၢကီၢ်အခဲရကၤတခီ နီၢ်တဂၤသ့ဝဲထံတနံလံးထၢဉ် ၅၀၀ န့ဉ်လီၤ. လၢတၢ်သုဉ်တၢ်ဖျၢဉ်တခီ ထံဘၣ်တၢ်သ့ဝဲ ၇၃%, စးဖိကဟၣ်တၢ်မၤတခီတၢ်သ့ဝဲ ၂၂% ဒီးအအိဉ်တၢ် ၅% န့ဉ် ဘၣ်တၢ်သ့အီၤလၢဟံဉ်ယီအတၢ်သ့တၢ်စ့အဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. တနံန့ဉ်ပျၢ်သံဝဲ ၂၅ ကကွၢ်, အါတကွၢ်မ့ၢ်ပျၢ်လၢအိဉ်လၢထံကီၢ်လၢအဂုဉ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီတဖၣ်အပူၤန့ဉ်လီၤ. ပျၢ်လၢအသံတဖၣ်အကျါ ယံၤပုသၢပူ မ့ၢ်ဝဲဖိသုဉ်တဖၣ်န့ဉ်လီၤ. ခီဖျိလၢအဝဲသုဉ်သ့ဘၣ်ဝဲထံလၢအတကဆီအယီ ဒီးန့ဉ်ဘၣ်တၢ်ဆါဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဟၢဖၢလူ ဒီးထံလၢအိဉ်ဒီးအစုဉ်အပျၢ်အယီန့ဉ်လီၤ. ထံန့ဉ်မ့ၢ်ဝဲန့ဉ်ဆၢဉ်တၢ်အိဉ်ယၢလၢကဲထီဉ်ကဒါကွၢ်အသီ(renewable resource)သ့ဝဲန့ဉ်လီၤ. ပျၢ်ကညီတဖၣ်မ့ၢ်အိဉ်ဒီးတၢ်သုးတၢ်ကျဲၤ လၢတၢ်ပလိပဒီးအသးန့ဉ် ပျၢ်ကိးဂၤဒဲးကအိဉ်ဒီးတၢ်သုဉ်ဖျၢဉ်သးညီ လၢသ့ဝဲစ့ဝဲလၢလၢလီၢ်လီၢ်သ့ဝဲန့ဉ်လီၤ.

ဟီဉ်ခိဉ် - ဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ် မ့ၢ်တၢ်လၢအလၢအပျၢ်အိဉ်ဝဲဒိဉ်မးန့ဉ်လီၤ. ပသုဉ်ပဖျၢဉ်တၢ်ကဲထီဉ်လိဉ်ထီဉ်ခီဖျိလၢဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်ဂ့ဝဲအယီန့ဉ်လီၤ. ကိးနံဉ်ဒဲးဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်ဘၣ်တၢ်မၤပျီကွံာ်အီၤအတၢ်အကဘီတဖၣ်ကဘီန့ဉ်လီၤ. တၢ်ဘၣ်ကဲထီဉ်ဝဲဒ်အံၤမ့ၢ်လၢ ပျၢ်ကညီတဖၣ်ကဆါဘၣ်ဝဲတၢ်သုဉ်တၢ်ဖျၢဉ်အတၢ်ဟးထီဉ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်ကသ့အဂီၢ်မၤပျီကွံာ်မၤလၢကွံာ်ဟီဉ်ခိဉ်မဲာ်ဖဲဒိဉ်အယီန့ဉ်လီၤ.

ဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်လၢအဂ့ၤ ၂.၅ အ့ဉ်ကး (ထဲသိးဖျၢဉ်ထုဉ်တခါ)အလၢအံၤအပျၢ်တၢ်ဖိလံၤဖိယၢ်လၢအပျီယံတအိဉ်တဖၣ်

အိဉ်ဝဲအကကွၢ် ၃၀၀ ဘျီဉ်န့ဉ်လီၤ. (အဒိ-ပအူး,တၢ်, ထိးကလဲာ်, တၢ်ဖိယၢ်အကလုာ်ကလုာ်) တကးဒ်ဘၣ်အမဲာ်ညါတၢ်ဖိယၢ်ပြီကဒ်အိဉ်ဝဲကလုာ်ကလုာ်လၢအဒူးကဲထီဉ်နဲးတြီၢ်ကွၢ်ဖိးစဖၢဉ်ရး ဒီးစၢလဲဖၢဉ်လၢအဟ့ဉ်ဂံၢ်ဟ့ဉ်ဘါတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘီအတၢ်ဒိဉ်ထီဉ်န့ဉ်လီၤ. ဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်အတိဉ်တပျၢ်ကကဲထီဉ်အဂီၢ် တၢ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်ဝဲအနံဉ် ၅၀ လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်လၢလၢလုအါတၢ်လီၢ်တခီ ဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်အတိဉ်ထဲသိးစုမ့ၢ်တဘီကကဲထီဉ်အဂီၢ် ဆၢကတီၢ်ယံာ်ဝဲအနံဉ်၁၀၀ တုၤအနံဉ်၁,၀၀၀ န့ဉ်လီၤ. ပျၢ်စးဝဲလၢမ့ၢ်မဆါတနံအံၤ ပျၢ်ကညီတဖၣ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢဉ်ဝဲတၢ်သုဉ်ဝံလီၤဒီး ခီဖျိကသ့ဉ်တၢ်ဖျၢဉ်ဟီဉ်ခိဉ်တလၢဘၣ်. အနီၢ်နီၢ်န့ဉ်ပျၢ်တဂၤကဘၣ်အိဉ်ဒီးဟီဉ်ခိဉ်ထဲလဲဉ်န့ဉ်တမ့ၢ်ဘၣ်. မ့ၢ်မ့ၢ်တခီကမ့ၢ်ဝဲ ပကသ့ဟီဉ်ခိဉ်လၢအအိဉ်ဒီးပျၢ်ဖဲလဲဉ်န့ဉ်လီၤ. မဲပကသံကွၢ်လိာ်ပသးလၢဘၣ်မန့ၤအယီ ပပျဲလဲၤကျဲလၢအကမၣ်လဲဉ်. ပနဲဉ်ကဒါကွၢ်ကျဲလၢအဘၣ်ကသ့ဝဲဒ်လဲဉ်.

ဆူနဲတြီၢ်ကွၢ် ဒီးအိးစံဉ်ကွၢ်န့ဉ်လီၤ. အဝဲသုဉ်ဒူးဘၣ်လီၢ်ဘၣ်စးတၢ်စုဉ်တၢ်ကီၢ်, မ့ၢ်ခိဉ်ကလံၤ ဒီးပၤယၢဝဲထံ လၢကယုၤလီၤဆူထံကျိအပူၤန့ဉ်လီၤ. အဝဲသုဉ်ဒူးတြီၢ်ယၢဝဲဒ်သိးဟီဉ်ခိဉ်အသုတလီၤလၢကွံာ် ခီဖျိတၢ်ဖျၢဉ်ဒီးထံအိဉ်လီၤတၢ်အယီန့ဉ်လီၤ. သုဉ်ပျၢ်လၢအဂ့ၤ ၂.၅ အ့ဉ်ကကဲအပူၤ သုဉ်အထုဉ်အိဉ်ဝဲ ၂၀၀ ဘျီဉ်လၢအကလုာ်တဒ်သိးဘၣ်န့ဉ်လီၤ. ကိးနံဉ်ဒဲးသုဉ်ပျၢ်တၢ်ကွၢ်လီၤအီၤအ့ဉ်ကကဲကကွၢ် ၃၀ န့ဉ်လီၤ.

ထံကီၢ်လၢအိဉ်ဒီး တၢ်ဖျိဉ်တၢ်ယၢဝဲ လၢကျိဉ်စုတခီ ပျၢ်တနီၤနီၤသံဝဲ ခီဖျိကပျၢ်အိဉ်တၢ်အဂီၢ်စုတအိဉ်ဘၣ်.ဘၣ်ဆၢဉ် ထံကီၢ်လၢအကဲဒိဉ်လၢကျိဉ်စုအပူၤ ပျၢ်တနီၤသံဝဲလၢအိဉ်တၢ်အါတလၢ ဒီးကဲထီဉ်ဝဲတၢ်ဆူးတၢ်ဆါအယီ န့ဉ်လီၤ. သုဉ်မဲယီၤတဒုလၢကီၢ်ယုရပၤ ဒီးကီၢ်အမဲရကၤကလံၤစိးအံၤအိဉ်တၢ်ဖဲးတၢ်ညၣ်အါန့ဉ်ဒီး ပျၢ်လၢအိဉ်လၢထံကီၢ်လၢအဖျိဉ်တဖၣ်အပူၤလီၤ.

ဟီဉ်ခိဉ်ဖျၢဉ်လၢပအိဉ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်လၢအဆဲးတခါန့ဉ်လီၤ. ပတၢ်ထူးတၢ်တီၤ လၢ

ပျၢ်ကညီလိဉ်ဘၣ်တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီန့ဉ်တြီၢ်အိဉ်ဝဲလီၤ. ဘၣ်ဆၢဉ်ပကဘၣ်သ့သ့ညါလၢတၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီလဲဉ်တကလုာ် လၢကအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျၢဝဲန့ဉ်လီၤ. တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီလဲဉ်လၢအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျၢန့ဉ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်မၤလၢပျၢ်ပျၢ်ကညီအတၢ်လိဉ်ဘၣ်အခိဉ်ထံးခိဉ်ဘီသုဉ်တဖၣ်န့ဉ်လီၤ.

သုဉ်ပျၢ်- ၁၉၉၀ နံဉ် အလီၢ်ခံ ပျၢ်ကညီတဖၣ်မၤလီၢ်မၤကွံာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘီမ့ၢ်တမ့ၢ်ဆၢဉ်ဖိကီၢ်ဖိ တကလုာ် (one species) လၢတန့ဉ်ရဲဉ် စုဉ်စုဉ်အတီၢ်ပူၤ န့ဉ်လီၤ. ဝဲအနံဉ် ၂၀၀၀ အလီၢ်ခံပျၢ်ကညီမၤလီၢ်မၤကွံာ်တၢ်မဲာ်တၢ်မၤအကလုာ်တကလုာ် လၢ၁၅ မဲးနံးစုဉ်စုဉ်အပူၤန့ဉ်လီၤ. တၢ်ကီၢ်လီၢ်ကဝီၤသုဉ်ပျၢ် (tropical forest) မ့ၢ်တၢ်မၤကွံာ်န့ဉ်ပဒူးကဲထီဉ်ကွၢ်အီၤ တသ့လုၤတကွၢ်ဘၣ်န့ဉ်လီၤ. ခီဖျိသုဉ်ပျၢ်ဟးဂီၤအယီ တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘီတၢ်မဲာ်တၢ်မၤ ဒီးသးသမူကလုာ်ကလုာ် လၢပတသ့ညါဒီးဘၣ်အဂ့ၤအကျိၤတဖၣ်ပၤမၤကွံာ်ဝဲလီၤ. တုၤမ့ၢ်မဆါတနံအံၤ ပျၢ်သ့ဝဲအ့ဉ်ဖိတဖၣ် ယုထံဉ်သုဉ်ညါတၢ်မဲာ်တၢ်မၤန့ဉ်ထဲ ၂၅,၀၀၀ ကလုာ်လၢ ၂၅၀,၀၀၀ အကလုာ်ကျါန့ဉ်လီၤ.

သုဉ်ပျၢ်အံၤ ဒူးကဲထီဉ်ဝဲဟီဉ်ခိဉ်ညၣ်ထုဉ်လၢအဂ့ၤ, ဒူးဆိတလဲကဉ်ဘီဉ်အသဝံ

အမ့ၢ်န့ဆၢဉ်တၢ်အိဉ်ယၢအံၤ တမ့ၢ်တၢ်လၢအစုဉ်ဘၣ်. ဘၣ်ဆၢဉ်လိဉ်ဘၣ်လၢပကသ့ရဲဉ်ကျဲၤ ဒီးသ့အီၤလၢကျဲအဘၣ်ဘျီးဘၣ်ဒါဒ်သိးပကသ့ဘၣ်အီၤလီၤစိးလီၤထီအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. ပျၢ်ကညီလိဉ်ဘၣ်တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီန့ဉ်တြီၢ်အိဉ်ဝဲလီၤ. ဘၣ်ဆၢဉ်ပကဘၣ်သ့သ့ညါဝဲလၢ တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီလဲဉ်တကလုာ် လၢကအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျၢဝဲန့ဉ်လီၤ. တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီလဲဉ်လၢအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျၢန့ဉ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်မၤလၢပျၢ်ပျၢ်ကညီအတၢ်လိဉ်ဘၣ်အခိဉ်ထံးခိဉ်ဘီသုဉ်တဖၣ်န့ဉ်လီၤ. လၢတၢ်န့အယီ ဒ်သိးတၢ်ကဒူးကဲထီဉ်တၢ်လီၤစိးလီၤထီအဂီၢ် ပတၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီအံၤ မဲအသုတကဲထီဉ်တၢ်ဘၣ်ဘျီးလၢဆၢကတီၢ်ဖုဉ်စိးဝံ ဘၣ်ကီဘၣ်ဝဲကွၢ်လၢဆၢကတီၢ်ဖးယံာ်အဂီၢ်တဂ့ၤလီၤ. တၢ်လဲၤထီဉ်လဲၤထီခီဇူန့ဉ် မ့ၢ်တၢ်လၢမၤဘၣ်ဒိ “တၢ်မ့ဒီးသန့လိာ်သးသန့” ဒီးဒူးကီဒူးခဲအါထီဉ်ပျၢ်ဖျိဉ်ဖိယၢဝဲတဖၣ်န့ဉ်လီၤ.

ကစာ်ခိဉ်ဖိကတီၤပုၤစုၤကိးခါ

ပမ့ၢ်ကွၢ်တၢ်အမ့ၢ်အတီၢ်န့ၣ်တမ့ၢ်ဘဉ်ပုၤဟးဂီၤဆိလၢပုၤကစာ်ခိဉ်အိဉ်အလီၢ်ဘဉ်. မ့ၢ်စးထီဉ်ဟးဂီၤဆိဝဲဒဉ်လၢပုၤစုၤကိး ခိးသုးထီဉ်အသးဘူးဆူကစာ်တခီန့ၣ်လီၤ.

လၢ - လူၤဆိထီဉ်လွံဝါ

ပုၤ ကစာ်ခိဉ်ဖိန့ၣ် အိဉ်ဆိး လၢထံ တစုၣ်ကီၢ်ကနၢ, ကစာ်ကလိကျါ လၢပုၤလၢကစၢ လံးလံး ခိးအိဉ်မုၢ်မးအိဉ်ဆိအါတက့ၢ်မ့ၢ်ဒုၣ်တၢ်ဖဲး ခုးဖဲးသံဉ် တုၤလၢမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤလီၤ. ဘဉ်ဆဉ်သန့က့ၢ်အဝဲသုဉ်အိဉ်တၢ်လီၢ်န့ၣ် တုၤလၢမ့ၢ်မဆါတနံၤညါအံၤကစာ်ကလိတ လီၤသုလီၤဂီၤ, ပုၤတလီၤဟီၤလီၤပျီ, ထံကျိ တလီၤသံးယုထီဝဲဘဉ်. တၢ်အံၤဟဲအသး လၢကျဲးလဲဉ်.

ပၢ်ကဲလိာ်အကီၢ်ဆၢခိးဟီဉ်ခိဉ်ကပံာ်လီၢ်

ကစာ်ကျါန့ၣ်သဝီတဖၣ် အါတက့ၢ်သဝီ တဖျၢဉ်ဟံဉ်ခိဉ်အိဉ်ဒုၣ်လၢတကယၤဆူအဖိ လာ်လီၤ. ညီန့ၣ်မ့ၢ်သဝီလၢအဆံး ရုၤလီၤ အသးသက့ဆးဒးလီၤ. အဝဲသုဉ်မ့ၢ်တ အိဉ်ခိးအဟီဉ်ခိဉ်ဂီၤဘဉ်န့ၣ်က့ၢ်, န့ၣ်သဝီတ ဖျၢဉ်ခိးတဖျၢဉ်အဟီဉ်ကဝီၤန့ၣ်အိဉ်ဝဲဒီး တၢ်သုဉ်ညါပၢ်ကဲအကီၢ်ဆၢ (ညီန့ၣ် ကိးဝဲလၢကီၢ်ဆၢလီၤ). ကီၢ်ဆၢန့ၣ်အဝဲသုဉ် သုဉ်ညါဝဲကိးဂၤဒဲးလီၤ. သဝီအကီၢ်ဆၢန့ၣ် ပၢ်ဝဲကစာ်အတုၢ်, တၢ်ပျီ, တၢ်ဒု, ထံကျိ, တၢ်တြီၤသုဉ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. နဲတၢ်ပၢ်နီဉ် တၢ်သဝီအကီၢ်ဆၢလၢခဲလၢပုၤ (မတၤစး ထီဉ်ပၢ်လီၤ ဒီးပၢ်လီၤဝဲအဆၢကတီၢ် မတၤ မးတသုဉ်ညါထွဲဘဉ်)အသိး တၢ်တီၢ်နီဉ်ဟံး ယၢ်ပၢ်ကဲအံၤတုၤမ့ၢ်မဆါတနံၤလီၤ. တၢ် ယီၢ်ကဒါကီၢ်ဆၢယံာ်ယံာ်တဘျီ နဲသိးပုၤ လၢခဲလၢလၢကသုဉ်ညါထွဲန့ၣ်လီၤ. နဲန့ၣ် အသိးလၢသဝီတဖျၢဉ်ဒုၣ်ဝဲအကီၢ်ပုၤန့ၣ် န့ၣ် လီၢ်တဖၣ်စုၢ်ကိး တၢ်နီၤလီၤအီၤဆူ သဝီဖိ န့ၣ်ဖိထၢဖိတဖၣ်စုၢ်စုၢ်လီၤ. န့ၣ်သဝီဖိကဲကဲ ကဲအသိးအကျါဒုၣ်ဝဲန့ၣ်သုဉ်ညါဝဲလၢ န့ၣ် သုဉ်တဖၣ်ဘဉ်ဟးဒီး မတၤမတၤန့ၣ် လီၤ. သဝီဖိမ့ၢ်တမ့ၢ် သဝီတဖျၢဉ်ဘဉ်တဖျၢဉ် အိဉ်ခိးအတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲးအိဉ်လဲၢ်အိဉ်ဝဲ

လီၤ. သန့က့ၢ်သဝီအကီၢ်ဆၢန့ၣ် တမၤဟး ဂီၤအီၤဒီးဂုၢ်လိာ်တလိာ်သးဘဉ်. လၢတၢ် အိဉ်သးဒီးတၢ်ကီၢ်တၢ်ဖဲဟဲထီဉ်အဖိခိဉ် တၢ်ဟ့ၣ်ဒုးမၤကလိလိာ်သးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ယု မၤအိဉ်ခုးန့ၣ် မ့ၢ်ခိသဝီတဖျၢဉ်ခိးတဖျၢဉ်အ ကီၢ်ဆၢန့ၣ် ဘဉ်လဲၤယုဝဲလၢန့ၣ်အကစၢ. ဒုး သုဉ်ညါသဝီသုဉ်က့ၢ်သးပုၤ ဒီးပုၤဟ့ၣ်ဖဲး အိဉ်အီၤညီကဒုၣ်လၢတၢ်အိဉ်တၢ်ကွံအပုၤ လီၤ. တၢ်တယုစ့ မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘုဟုအတၢ်ဟး ထီဉ်ထဲအံၤထဲန့ၣ်လၢလၢတၢ်အဖိခိဉ်ဘဉ်. မ့ၢ်တၢ်ဟ့ၣ်ဒုးမၤလိာ်သးန့ၣ်သုဉ်လၢသဝီဖိ ကဲကဲအဘၢဉ်စၢန့ၣ် မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘဉ်လၢန့ၣ် အဝဲန့ၣ် န့ၣ်ကစၢပၢ်လီၤသးလၢကဲဖဲးန့ၣ် တလီၤယီၤလၢပုၤဟဲယုဖဲးအီၤဘဉ်န့ၣ်အါတက့ၢ် တသမၤဝဲဘဉ်. လၢတၢ်ပၢ်ကဲလိာ်သးထံဆၢ ကီၢ်ဆၢ, ဒီးတဟးဖဲးနီၤစးလၢပုၤပုၤဘဉ် အယီၤတၢ်လီၤဆူလီၤပလုၤတအိဉ်ဘဉ်.

န့ၣ်ပုၤစုၤကိးဖဲးဝဲ

န့ၣ်တလီၢ်လၢတၢ်ဖဲးအီၤဝဲန့ၣ် တၢ်ပၢ် အီၤအါတက့ၢ်န့ၣ်ဆူအဖိခိဉ်မး တၢ်ဖဲးက ဒါက့ၢ်အီၤလီၤ. တၢ်ပၢ်န့ၣ်ယံာ်ယံာ်န့ၣ်န့ၣ် အဂ့ၢ်အကျါဟဲအသးတဘျီထီဉ်လီၤ. တၢ် ဂ့ၢ်တၢ်ထီဉ်န့ၣ်, ခုးတလီၢ်လၢတၢ်ဖဲးအီၤ ဝဲလဲဒီးကဲထီဉ်သံဉ်န့ၣ် နီဉ်စိမံၤစိမံၤတဖၣ် တီဉ်ဝဲ, ခဲဝဲအယီၤတၢ်မ့ၢ်ဆဲးမၤအိဉ်ဘုန့ၣ် တၢ်ကျိနီဉ်န့ၣ်ဒဲးအယီၤတၢ်မၤနီၤစိမံၤ အီၤ ဘဉ်. တၢ်လိာ်ခိဉ်မ့ၢ်အိဉ် န့ၣ်တလီၢ်န့ၣ်တၢ်မၤ ဆဲးအီၤခဲန့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤနီၤစိမံၤတကလုာ် တၢ်ကိးအီၤလၢတၢ်ကျိသံဉ်(အခိပညီကျိပျီ ကဒါသံဉ်)န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခဲထီဉ်တထီဉ်န့ၣ်, မ့ၢ်လၢ ခုးတလီၢ်တၢ်မ့ၢ်ဆဲးမၤအီၤခဲန့ၣ်သၢန့ၣ်န့ၣ် ဘုတဂ့ၢ်လၢနဲလၢအခိဉ်ထံးတန့ၣ်အသိး ဘဉ်. မ့ၢ်လၢပၢ်ခိဉ်အသိးအချါတအိဉ်လၢ ဘဉ်အယီၤလီၤ. အဝဲသုဉ်သုဉ်ညါဝဲလၢပၢ်

ခိဉ်အသိးအချါန့ၣ် ဟဲကဲထီဉ်အသးလၢသုဉ် ဒုးသုဉ်လၢအုဉ်သံအုဉ်ကျၢ်တဖၣ်အယီၤဘဉ် အိဉ်ခိးဝဲတၢ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်တဘျီန့ၣ်န့ၣ် လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်သၢထီဉ်တထီဉ်န့ၣ်, တၢ်ပၢ်ခိဉ် ထီဉ်ကဒါက့ၢ်သုဉ်ဖိဝဲဖိ နဲသိးတၢ်သု တလီၤပျီ ဒီးယုစိမံၤယုထီတဂ့ၢ်လီၤ. ဒုးတ လီၢ်လၢတၢ်ဖဲးအီၤဝဲတၢ်ပၢ်အီၤတုၤလၢလွံ နံဉ်ယံာ်နံဉ်န့ၣ် နီဉ်စိမံၤစိမံၤတဖၣ်လီၤမၤဝဲခိ ဖျီသုဉ်ဖိဝဲဖိတဖၣ်ခိဉ်ထီဉ်ကဒါက့ၢ်ဝဲပရီၢ် တီၢ်ဒီးသုဉ်ကဒုၣ်ကဒုးအိဉ်ထီဉ်က့ၢ်ဝဲဒီး သုဉ်ဖိလၢပျီထီဉ်က့ၢ်လီၤ. တၢ်မၤအသးအ ပတီၢ်ဝဲအံၤတၢ်ကိးညီန့ၣ်အီၤလၢ “န့ၣ်ယီၤထီဉ် က့ၢ်” န့ၣ်လီၤ. တုၤမ့ၢ်အယံာ်လၢန့ၣ်န့ၣ်ယီၤ နံဉ်ဆူအဖိခိဉ် တုၤလၢအနံဉ်တဆံဘျီတ ဘျီန့ၣ်တၢ်တဲလၢန့ၣ်ပုၤလဲလီၤ. န့ၣ်အံၤအခိ ပညီ တၢ်အိဉ်သးလၢဝဲလၢဟဲက့ၢ်က့ၢ် နဲလီၢ်လီၢ်လၢညါအယီၤ တၢ်ကဲဖဲးအိဉ်ကဒါ က့ၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢတၢ်ဖဲးဒုးဘဉ်ဆဉ်, တၢ် ပၢ်ပျီထီဉ်န့ၣ်အယီၤ ပမ့ၢ်ကွၢ်က့ၢ်လၢဟီဉ် ကဝီၤဒီးတဘျီန့ၣ် ကစာ်ကလိတၢ်လုၢ်တၢ် တြီၤပျါလၢဟ့ၣ်ဒုးတပယုဉ်ယီၤလီၤ. တၢ်လီၢ် လၢအပျါလီၤပျီ န့ၣ်မ့ၢ်ဒုၣ်တၢ်လီၢ်လၢပုၤဖဲး ဒုးတနံဉ်ဒီးခဲနံဉ်တဖၣ်စိမံၤန့ၣ်လီၤ.

တပျဲမ့ၢ်အုအိဉ်လဲးန့ၣ်အိဉ်လဲးပုၤဘဉ်

ကစာ်ခိဉ်ဖိတဖၣ် သုဉ်ညါဝဲလၢတၢ်လီၢ် လၢမ့ၢ်အုအိဉ်လဲးအီၤန့ၣ် ဘုတဂ့ၢ်ဘဉ်. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ န့ၣ်တလီၢ်လၢမ့ၢ်အုလဲးလၢ အပုၤလဲးန့ၣ်အဝဲသုဉ်တဖဲးဝဲဘဉ်. ပၢ်ဝဲတ နံဉ်ခဲနံဉ်မး မ့ၢ်ဘဉ်ဖဲးဝဲကဲဖဲးဝဲလၢခဲလီၤ. လၢတၢ်ဒီးတဖျၢဉ်အုအိဉ်ပုၤအဂီၢ် တချး လၢအဝဲသုဉ်ကဆုးဒုးန့ၣ် အဝဲသုဉ်လဲးပဲာ် မ့ၢ်ဝဲ(ဝဲမ့ၢ်တီၤ)လီၤ. တၢ်လၢမ့ၢ်တီၤစံး တၢ်န့ၣ် တၢ်ပၢ်ပျီဝဲဝဲပျီဝဲတၢ်ကျိတ ဘီ, အလဲကအိဉ်ခဲချံ တုၤသၢချံ ဝးတရံး

ခုး ဒီ တလီၤ လီၤ. အဝဲ သ့ၣ် ဝဲၣ် မ့ၣ် တီၤ အအိၣ် အလဲၣ် သန့ထီၣ် အသး လာခုးယၤဝး တရံးတၢ် အိၣ် သး လီၤ. လာ ခုးခိၣ် တကယၤ န့ၣ်မ့ၣ်အထီၣ်အုၣ်အယီၣ်ဝဲၣ်လဲၣ်. မ့ၣ်မ့ၣ်ခဲၣ် ဒီးတၢ် လီၤလၢတၢ် ဟၤတဖၣ် မ့ၣ် အကလဲၤ န့ၣ် ကယီၤ ကယီၤ အယီၤ ဝဲၣ် ဝဲ အိၣ် တဖဲး လီၤ. ခုးခိၣ်လၢအဘၣ်ကလံးစိးတခီ အဝဲ သ့ၣ်ဝဲၣ် မ့ၣ်ဝဲၣ်လဲၣ်လီၤအိၣ်တက့ၢ်. မ့ၣ်လၢမ့ၣ် အုၣ်တဖျိအုၣ်ဒီးကလံးအထီၣ်လီၤယုၣ်အယီၤ လီၤ. တၢ်ပညီၣ်တခီ မ့ၣ်ဝဲၣ်ဒီးဝဲၣ်တၢ်ဆူးခုး အဆၢကတီၢ်န့ၣ် မ့ၣ်အုၣ်သုတလဲးဆူတၢ်ချၢ ဒီးလဲးအိၣ်န့ၣ်. သံၣ်တဂ့ၢ်အဂီၢ်လီၤ.

အဝဲ သ့ၣ်မၤဝဲၣ်န့ၣ်အယီၤ ကစၢ်ကျါခုး အလီၢ်လၢအကယၤတဖၣ် ဘၣ်တၢ်ဆူးထီၣ် အိၣ်ဘၣ်ဆၣ် မ့ၣ်အုၣ်တအိၣ်လဲးတၢ်ဆူအံၤဆူ ဘးလၢ ခုးအချၢဘၣ်. တဘျီတခီၣ်လၢက လံးအုၣ်ဆုၣ် ဒီးအုၣ်ဖျိးယုၣ်မ့ၣ်အုၣ်အဆံးတဖၣ် (မ့ၣ်ဖိ) ဖျိၣ်ကွဲၣ်မ့ၣ်တီၤ ဒီးလဲၤလီၤဝဲၣ် လၢ မ့ၣ် တီၤ အချၢတကယၤ ဒီး အိၣ် လဲး တၢ်လီၤ. တုၤ အဝဲ သ့ၣ် သ့ၣ် ညါ လၢ မ့ၣ် အုၣ် အိၣ်လဲးတၢ်လၢမ့ၣ်ဝဲၣ်ချၢတကယၤလဲၣ်န့ၣ် ကိး စိလီၤ အသးကဒဲ ကဒဲ ဒီးလဲၤ မၤပံၣ် ကွဲၣ် သကိးဝဲၣ်တုၤလၢအပံၣ်တစုယီၤလီၤ. အဝဲ သ့ၣ် တဖၣ်အသးလၢနုးဒီးနကစၢ်. ယခုးဒီးယ ကစၢ်ဘၣ်. သ့ၣ်ညါဝဲၣ်လၢမ့ၣ်အုၣ်လဲးလဲၣ်န့ၣ် ကဘၣ်မတၤအဒုအသံၣ်ဂ့ၢ်ဂ့ၢ်. မၤဟးဂီၤဒု မၤဟးဂီၤသံၣ်, မၤဟးဂီၤပျံအယီၤတလီၣ် တၢ်မၤအုၣ်ဘၣ် ဒီးလိၣ်ပံၣ်သကိးမ့ၣ်အုၣ်တုၤ လၢအပံၣ်တစုန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဒ်အံၤအယီၤကစၢ် ကျါ န့ၣ် မ့ၣ် အုၣ် တအိၣ် လဲးပျံ, တအိၣ် သံ တၢ်မ့ၣ်တၢ်ဘီနီၣ်မံၤတဖၣ်ဘၣ်ဒီးလၢဟ့ဝဲၣ်ဒု တပယုၣ်ယီၤ န့ၣ်လီၤ.

အိၣ်ဒီးလုၢ်လၢတၢ်ဒုၣ်တၢ်ထု

ကညီဖိန့ၣ် အိၣ်ဒီးလုၢ်လၢတၢ်ဒုၣ်တၢ်ထု အါမးဘၣ်ယးတၢ်မၤခးမၤအိၣ်သံၣ်န့ၣ်လီၤ. ထံ ကွဲၣ်ခံ န့ၣ် အဝဲ သ့ၣ်တဖဲးခုးဘၣ်. တဲဝဲ လၢ တၢ် မ့ၣ်ယၢ် လီၤလီၤ. တၢ်ဒု ဒိၣ်တဖဲး ဝဲ ဘၣ်. တဲဝဲ လၢတၢ် မ့ၣ်ယၢ်အကျဲလီၤ. ဒ်န့ၣ် အသိး ဒုၣ်မ့ၣ်ဘီ, န့ၣ်ဂီၢ်လီၤန့ၣ် ပျံကညီတ မၤဝဲဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဒီးအတၢ်ဒုၣ်တၢ်ထု ဒ် မိၢ်ပံၣ် ဖဲ မၤယုၤ အိၣ် အသိးန့ၣ် လီၤ. လၢတၢ်အံၤ အဝဲဘၣ်ညါ, တၢ်လီၤလၢအဝဲ သ့ၣ် ကဖဲးခုးအလီၢ်ဒုၣ်လဲၣ်န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်ကၢဝဲမ့ၣ် တဂ့ၢ်ဘၣ်န့ၣ် တဖဲးအိၣ်ဒီးဝဲဘၣ်. အယီၤ တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤပၤယၢ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဖဲး အိၣ်မၤအိၣ် လၢတလီၣ်ပဒိၣ်ပပျံဘၣ်ပဲးတဲ အိၣ်ဘၣ်. အယီၤသတးဒီး တၢ်လၢကညီက စၢ်ခိၣ်ဖိတဖၣ် အတၢ်ကတီၤပျံန့ၣ် တမ့ၣ်ထဲ တၢ် အိၣ် ဖျါ လၢ နီၢ်ခီ တၢ်ဖဲး တၢ် မၤတက ဟၤဘၣ်. ပၣ်ယုၣ်စုၢ်ကိးဒီးနီၢ်သးတၢ်စုၢ်တၢ် န့ၣ်, တၢ်ပံၣ်ဒိၣ်ပံၣ်ကထံ ကစၢ်ကီၢ်ကစၢ် လၢ အဒုးကဲ ထီၣ်ဝဲ ဆူ တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤ က့ၤ အ ကုၤအပျံန့ၣ်လီၤ.

အိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်ဝဲၣ်

ကစၢ်ကျါ န့ၣ်စးထီၣ်လၢဟံၣ်ယီၤသိၣ်ဒဲ, ဟံၣ်ယီၤပီးလီၤ, တၢ်စုကဲဝဲလၢတၢ်ထုစံလိၣ် ပျံဒီးတၢ်လၢပျံဝဲတၢ်စိၣ်တၢ်လၢအပျံခဲလၢ န့ၣ် တၢ်မၤအိၣ်လၢသ့ၣ်, ဝဲ, မ့တမ့ၢ် ဝဲန့ၣ် လီၤ. အဝဲ သ့ၣ် န့ၣ်တၢ်တအိၣ်ဒီးအိၣ်လၢက သုထး, သုထုၣ်(cement) ဒီးအဂုၤအဂတ ဖၣ်ဘၣ်. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤဒ်သိးသ့ၣ်မိၤဝဲၣ် မိၤလၢအလိၣ်ဘၣ်ဝဲတဖၣ်န့ၣ် ကမၤန့ၣ်ဝဲဘူး ဘူးညီညီတကးဘၣ်အပတီၢ် ကထီၣ်ဘးအ

ဂီၢ်အဝဲသ့ၣ်သ့ၣ်ဝဲသ့ၣ်မိၤဝဲၣ်မိၤအကလုၢ်က လုၢ် ဒ်သိးသ့ဝဲကသုလၢတၢ်တုထီၣ်ဘျီထီၣ် အါကလုၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲတဖၣ်မ့ၢ်အိၣ် ဒီးအကစၢ်စုၢ်စုၢ် န့ၣ်သက့, သဝီဖိတက မ့ၢ်လိၣ်ဘၣ်ဝဲလၢအျါအဂီၢ်, လၢတၢ်အဂၤ တမံမံၤအဂီၢ်ဒီးအကစၢ်အတၢ်ဒုၣ်ဝဲမ့ၢ်တ အိၣ်ဘၣ်န့ၣ် လဲၤယုဝဲလၢပျံလၢအတၢ်အိၣ် တက ဒီးပျံကစၢ်လၢကထဲ “ဟူးအု, ကျီယ ဝဲတဂ့ၢ်” န့ၣ်တအိၣ်နီၣ်တဘျီဘၣ်. အါၣ် လီၤဝဲညီကန့ၣ်, တအိၣ်ဒီးတၢ်ယုအလုၢ်အ ပျံဘၣ်. မ့မ့ၢ်သ့ၣ်တခီ တၢ်သုအိၣ်အက လုၢ်တအါဘၣ်. လီၤအိၣ်ဒုၣ်တၢ်ပျံလၢအ လိၣ်ဘၣ်ပျံဆီၣ် ဒ်အမ့ၢ်ပျံလၢအိၣ်ဒီး ကသ့ၣ်ကဆီမ့ၢ်ဂ့ၢ်, အိၣ်ဒီးစံၣ်ပျံ အိၣ်ဒီး ပနၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ဝဲ ဆီၣ် လၢတၢ်ကုၣ်န့ၢ်အဘၣ် ဒီးတၢ်ပိးန့ၣ်ပျံ အကလုၢ်ကလုၢ်ဒ်အလိၣ်ဝဲအသိးလီၤ.

မ့ၢ်လၢတၢ်သ့ၣ်သ့ၣ်ဝဲဒ်အံၤအယီၤထဲ သိးတၢ်ကဘၣ်ကျီလီၤပျံသ့ၣ်ဝဲလၢပျံပျံအ သိး တၢ်တကျီလၢဝဲဘၣ်. ပျံဒီးအိၣ်ဒုၣ်တၢ် ပျံ, လၢဟ့ခုၣ်ယုၣ်ဝဲဒုၣ်တပယုၣ်ယီၤလီၤ.

မ့ၢ်လၢပျံကစၢ် ခိၣ်ဖိတဖၣ်သ့ ပံၣ် ကဲကဝီၤဒုသံၣ်တဖၣ်, ကုၤမိၤပျံမိၤတဖၣ်အ ယီၤ တၢ်လီၤဟံၣ်ကဝီၤလၢအဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဝဲဒုၣ် လၢဟ့ဝဲတဘီယုၣ်ယီၤ. ထံကျီဒိၣ်ဆံးတဖၣ်မ့ၣ် ဝဲလၢတၢ်ကီၢ်တၢ်စုၢ် န့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်ပပျံဒီး ပျံ လၢရုလၢဝဲတဖၣ်ပံၣ်ဒုၣ်ပံၣ်ကမ့ၣ်ကစၢ် ခိၣ်ဖိလၢအမၤဟးဂီၤပျံလီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်တၢ်အ မ့ၢ်အတီၢ်န့ၣ် တမ့ၢ်ဘၣ်ပျံလီၤပျံဆီၣ်လၢပျံ ကစၢ်ခိၣ်အိၣ်အလီၢ် ဒီးလီၤဆူရုဝဲတဖၣ် ဘၣ်. မ့မ့ၢ်တခီ စးထီၣ်လီၤပျံဝဲလၢရုဝဲဒီး သးထီၣ် အသးဘူး ဆူကစၢ် ကွၢ် ကွၢ်န့ၣ် လီၤ. တၢ်လီၤအိၣ်လၢပျံခဲဖဲအံၤဒီးတၢ်ဝဲအါ လိၣ်သး တအိၣ်ဝဲဘၣ်. အလီၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကကွၢ်ထံ ဆီၣ်ကမိၣ်က့ၤကစၢ်ခိၣ်ဖိ လၢတၢ်ပံၣ်ဒုၣ်ပံၣ် ကမ့ၣ်အိၣ် လၢအအိၣ်ဂီၤပျံတဖုအံၤ အတၢ် အိၣ်ကတီၤပျံအကျဲ ဒီးဟ့ၣ်အိၣ်တၢ်ခွဲး တၢ်ယၢ်လၢကကဲတဲကတီၤပျံလၢအနီၢ် ကစၢ်ဒုၣ်ဝဲတက့ၢ်.

မဲခွင်သုဉ်ပုၤ-သဝီဖိခိးကတီၤ သုးတခိဟဲအိဉ်

မဲခွင်သုဉ်ပုၤလၢချာဉ်လွံၤထူဉ်ကီၢ်ရူဉ်အပူၤန့ၣ်စးထီဉ်ဟးဂီၤလၢသုးအယံလံ. ထံကီၢ်အသုဉ်ပုၤသနူ ခိးကမုၢ်အခွဲးအယာ်လၢ ကပၤဆၢရဲဉ်ကျဲၤသုဉ်ပုၤတဖၣ်န့ၣ်အိဉ်ဖဲလဲဉ်. တၢ်ခဲလၢာ်မုၢ်အိဉ်လၢသုးအစုပူၤန့ၣ် ထံကီၢ်အသုဉ်ပုၤတဖၣ်ကလၢာ်ကွဲးဝဲ ခိး ထံဖိကီၢ်ဖိအခွဲးအယာ်လၢကဒုးအိဉ်ထီဉ်ပုၤတတၢ်သုဉ်ပုၤန့ၣ် မုၢ်ဒၣ်တၢ်အယီၤအဘျဉ်န့ၣ်လီၤ.

လၢ - ကီၢ်မုၢ်ဆၢ, ကညီရဲဉ်သဲန့ဆၢကရူၢ်

မဘၣ်ဖဲ ၁၉၉၅ နံဉ်အပူၤန့ၣ် ပယီၤသုးတဖၣ်ဟဲ န့ၣ်လီၤဆူ မဲခွင်သုဉ်ပုၤကဝီၤပုၤဒီး စးထီဉ် မၤသုဉ်န့ၣ်လီၤ. မၤဆူဉ်ဝဲဒၣ်ပုၤသဝီဖိ လၢကမၤန့ၢ်အိၤသုဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယံ သုဉ်ပုၤတတၢ်လၢသဝီဖိ ကတီၤတၢ်အိၤအံၤ စးထီဉ်ဟးဂီၤဝဲဒၣ်လံ.

မဲခွင်သုဉ်ပုၤအိဉ်သုဉ်လီၤသးလၢမိဝုၢ်(Mone Township)ချာဉ်လွံၤထူဉ်ကီၢ်ရူဉ်လၢကညီကီၢ်ပုၤန့ၣ်လီၤ. သုဉ်ပုၤအံၤမုၢ်ဝဲမိဉ်စုဟီဉ်ကဝီၤထီၤအိဉ်လၢပုၤဒီးန့ဆၢတၢ်ထုးတၢ်တီၤတဖၣ်ဒ်အမုၢ်သုဉ်ပုၤဟံဉ်ဒီးသုဉ်လၢအလုၢ်ဒိဉ်ပုၤဒိဉ်တဖၣ်, တၢ်မုၢ်တၢ်ဘီလၢပုၤအိဉ်အိၤသုတဖၣ်အကလုာ်ကလုာ်, ဆၢဉ်ဖိကီၢ်ဖိအကလုာ်ကလုာ်ဒ်အမုၢ်တၢ်ယီၤ, ထိးမံၤ,တၢ်အုးအကလုာ်, ထီဉ်အကလုာ်ဒီးဆၢဉ်ဖိကီၢ်ဖိအကလုာ်အကတဖၣ်ဒီးတၢ်မုၢ်တၢ်ဘီသုဉ်ထုဉ်ဝဲဘီလၢအကဲဘျုးလၢကသံဉ်ကသီတဖၣ်အိဉ်ဝဲအါမးလီၤ. သုဉ်ပုၤအံၤအိဉ်ဝဲဒၣ် ၅,၀၀၀ အ့ကာဉ်လီၤ.

ပုၤဒုဖိသဝီဖိဖဲန့ၣ်တဖၣ်ဒီးသန့ထီဉ်အသးလၢမဲခွင်သုဉ်ပုၤအဝဲအံၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲအဝဲသုဉ်လိဉ်ဘၣ်တၢ်တမံၤမံၤန့ၣ်လဲၤယုဝဲဒၣ်ဖဲသုဉ်ပုၤအံၤအပူၤလီၤ. တကးဘၣ်ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ်လဲၤယုဝဲဒၣ်တၢ်ဒီးတၢ်လုာ်လၢသုဉ်ပုၤအံၤအပူၤဒီးဆါအိဉ်ဝဲ, စုလၢအန့ၢ်န့ၣ်အဝဲသုဉ်ပုၤအိဉ်ဝဲယုသး, အံသုဉ်, တၢ်ဖိဆၢဒီး လၢအဖိအလံၤအကိဉ်ပုၤအဂီၢ်လီၤ. အဝဲသုဉ်လုာ်အိဉ်အသးသမုၢ်အံၤလီၤ. မုၢ်ဆဲးဒီးအိဉ်တၢ်မံၤလၢညဉ်သန့ကုလဲၤယုခးအိဉ်ဒၣ်ဖဲသုဉ်ပုၤအံၤအပူၤလီၤ. အဝဲသုဉ်တဆါအိဉ်ဝဲဘၣ်, ယုအိဉ်ဒၣ်လၢကအိဉ်ကအိဉ်အဂီၢ်လီၤ.

လၢတၢ်သုဉ်ထီဉ်ဘျီထီဉ်တကပၤဖုၢ်ကီၢ်

သုဝဲဒၣ်သုဉ်ပုၤအံၤအတၢ်မဲတၢ်မါန့ၣ်လီၤ. အဝဲသုဉ်တသုဝဲလၢကမၤဆါအိဉ်အဂီၢ်နီတခါဘၣ်. ခိဖျိသုဉ်ပုၤအံၤဘၣ်တၢ်ဟံဉ်ပနီဉ်အိၤဒ်အမုၢ်သုဉ်ပုၤဟံဉ်ကီၢ်(Reserved Forest) အယံပုၤမၤဖဲပုၤသးတသုဘၣ်. ကဘၣ်သုဝဲဒၣ်ဒ်တၢ်ဟံဉ်ပနီဉ်န့ၣ်အဝဲသုဉ်အသးလီၤ.

ဖဲသုဉ်ပုၤအံၤအကပိာ်ကပၤန့ၣ်ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ်မၤအိဉ်ဝဲစံာ်ဒီးသုဉ်ဝဲဒၣ်ယီၤထူဉ်န့ၣ်လီၤ. သဝီလၢအဘျးဒီးသုဉ်ပုၤအံၤမုၢ်ဝဲမိသဝီ, ထံတီလိဉ်သဝီ, ကီဉ်ဘျဉ်ပုၤသဝီဒီးတပုဉ်ညီဉ်သဝီသုဉ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ်အံၤဒီးသန့ထီဉ်အသးလၢသုဉ်ပုၤအဝဲအံၤန့ၣ်လီၤ. သုဉ်ပုၤအံၤအိဉ်သုဉ်လီၤအသးလၢ (SPDC) တၢ်ဖိလဲာ်ဒီးကီၢ်သုလုာ်ပဒိဉ် (KNU) တၢ်ဖိလဲာ်အယံပုၤမၤဖဲပုၤသးတသုဘၣ်. ကီၢ်သုလုာ်ပဒိဉ်လၢအအိဉ်ဖဲမိဝုၢ်ချာဉ်လွံၤထူဉ်ကီၢ်ရူဉ်အပူၤထုးထီဉ်တၢ်သိဉ်တၢ်သိဘျးတၢ်ကုဉ်သုဉ်ကုဉ်ဝဲဒၣ်အမုၢ်- (၁) သုဉ်လၢတၢ်ကကုဉ်လီၤအိၤတထုဉ်န့ၣ်တဘၣ်မၤဘၣ်ဒိသုဉ်အဆံးဖိတဖၣ်ဘၣ်, (၂) ပုၤလၢအကုဉ်သုဉ်လၢအမၤဘၣ်ဒိသုဉ်ဆံးဖိတဖၣ်န့ၣ်ပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါကဟံးန့ၢ်ဂုၢ်ဝီဒ်အကြးအဘၣ်ဝဲအသး, (၃) သုဉ်လၢတၢ်ကုဉ်လီၤသုန့ၣ်သုဉ်အတဝီဖဲယုထီဉ်ပုၤနီၢ်ဒိဉ်အသးနါပုၤန့ၣ်ကဘၣ်အိဉ်ဝဲ ၄ ခိဉ်ယီၤတဝဲဆူအဖိခိဉ်, (၄) ပုၤတဖုမုၢ်ဂုၤ, ကုဉ်ပနံဉ်မုၢ်ဂုၤ, မုၢ်ဆဲးဒီးကုဉ်လီၤသုန့ၣ်ကဘၣ်န့ၢ်ဘၣ်တၢ်အုဉ်သးလၢပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါဝံၤမးဒီးမၤဝဲသု, (၅) ပုၤကိးဂၤဒီးကဘၣ်လုၤထွဲတၢ်သိဉ်တၢ်သိအဝဲအံၤလီၤ. ပုၤလၢအတလုၤထွဲဝဲဘၣ်န့ၣ်အဆိကတၢ်တဘျီပုၤလဲနါပၢ်အိၤဒီးမုၢ်တကန့ၣ်ဝဲဘၣ်န့ၣ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်စုအိဉ်လိးသုဉ်တထုဉ်န့ၣ်စုပယီၤ ၅၀၀ ကွးန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၢဉ်စိးဆဲးကီၢ်, လၢအအိဉ်လၢမိ

သဝီပုၤဟံဉ်ဖျါထီဉ်ဝဲဒၣ်လၢဖဲ ၁၉၉၅ နံဉ်န့ၣ်ပယီၤသုးဟဲန့ၣ်လီၤဆူသုဉ်ပုၤဟီဉ်ကဝီၤပုၤဒီးစးထီဉ်မၤဝဲသုဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်မၤသုဉ်အပူၤဟံဉ်အသုးခိဉ်ဖးဒိဉ်ခံဂၤလၢအမုၢ်တုဉ်အူ, လၢအအိဉ်လၢပကီ, ဒီးသုဉ်ရးမိဉ်လၢအအိဉ်လၢတီအူန့ၣ်လီၤ. အဝဲသုဉ်ဒီးလဲဝဲဖဲမၤသုဉ်လၢဝုၢ်ပုၤဒီးဟဲဆိလီၤဝဲဒၣ်လၢသဝီလၢအဘျးဒီးသုဉ်ပုၤအံၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲသုဉ်မၤဝဲသဝီဖိတဖၣ်လၢကမၤဟ့ၣ်သုဉ်ဒီးမၤဝဲသုးဖိတဖၣ်ဟံးန့ၢ်တၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢလၢအဝဲသုဉ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မၤဝဲဒၣ်သုဉ်အံၤဒိတနံဉ်လီၤ. ဒီးဟ့ၣ်ဝဲအဘျး

ပုၤသဝီဖိဘၣ်မၤသုဉ်န့ၣ်ခိဖျိပယီၤမၤဆူအဝဲသုဉ်အယံလီၤ. တၢ်သိဉ်တၢ်သိမုၢ်အိဉ်ဒ်လဲဉ်ဘၣ်ဆၢဉ်ခိဖျိအိဉ်လၢပယီၤသုးတၢ်ဖိလဲာ်ယီၤဖဲပယီၤသုးမၤဘၣ်မၤဝဲဒ်သိးအတၢ်အိဉ်မူကမုၢ်ကရုဉ်အဂီၢ်လီၤ.

အလဲလၢအတဖိးမံလိဉ်သးဒီးတၢ်မၤ- ဒ်ကဘၣ်မုၢ် ၅၀၀ ဘးလၢတနံၤအတီၢ်ပုၤအလီၢ်န့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲ ၂၅၀ ဘးစိးန့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤဆူဒုဖိသဝီဖိလၢကတုၢ်လီၤသုဉ်လၢလုဉ်ပနါဆူသဝီပုၤန့ၣ်လီၤ.

ခိဖျိဒုဖိသဝီဖိတဖၣ်တၢ်တဟ့ၣ်အခွဲးလၢကမၤသုဉ်အယံဘၣ်ပုၤကဒါခိဉ်ခံသုဉ်လၢသုးအအိဉ်လၢကတုထီဉ်ဝဲအဟံဉ်အယံဒီးတၢ်သုဉ်ထီဉ်ဒ်အမုၢ်တၢ်ဆါတၢ်ပုၤအလီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤသဝီဖိဘၣ်မၤသုဉ်န့ၣ်တမုၢ်လၢအိဉ်ဒီးမၤဝဲအယံဘၣ်. ခိဖျိပယီၤမၤဆူအဝဲသုဉ်အယံဘၣ်မၤဝဲလီၤ. တၢ်သိဉ်တၢ်သိမုၢ်အိဉ်ထဲလဲဉ်ထဲလဲဉ်ဘၣ်ဆၢဉ်ခိဖျိအိဉ်လၢပယီၤတၢ်ဖိလဲာ်ယီၤဖဲပယီၤမၤဘၣ်မၤဝဲဒ်

သိးအတိအဆိမုကမုနကခဉ်အဂီလီ.

ခိဖျီလာတါမသုဉ်တဆိဉ်ဒီးတါကတဲာ်ကတိယံ စါမုနုဖိ, လာအဆိဉ်လာမိသဝီပု တဲာ် ဝဲ ၁၉၉၈ နံဉ်နုဉ် သုဉ်ပုအံး မုဉ်အုအိဉ်ကွဲာ်ဝဲ ခိဖျီပုမဟုဉ်သုဉ်တဖဉ်မိလာပုပု, မကဲးမုဉ်အု ဒီးတုးအဟးထီဉ်နုဉ် တမပံာ်မုဉ်အုအယိ မုဉ်အုအိဉ်တါနုဉ်လီ. သုဉ်ပုဟးဂါတတံာ်ယဉ်ယဉ်လီ. တါမုဉ်တါဘိမုဉ်ဂု, ကသံဉ်ကသိမုဉ်ဂု ဒီးဆဉ်ဖိကီဖိ လာဒုဖိသဝီဖိဒီးသနုထီဉ်အသးတဖဉ် ဟါမံာ်ကွဲာ်ဝဲဒဉ်နုဉ်လီ. တကးဘဉ်, တါဆာကတီာ်စုာ်ကီးဆိတလဲ ဒီးတါကီဒိဉ်ထီဉ် ဒီးထံကျိဒ်အမုဉ်ဖျီလိာ်ကျိ, ဝါလိာ်ကျိ ဒီးကီလိာ်ထံကျိတဖဉ် ဆဲးလီကွဲာ်ဝဲဒဉ် နုဉ်လီ. ညဉ်တဖဉ်စုာ်ကီး စုာ်လီဝဲလီ.

ဝဲ ၁၉၉၉ နံဉ်နုဉ် စါအဉ်ကီ- ဆိဉ်

လာမိသဝီ, တဲာ် သုးအသိတဖုသုးရုဉ် (၄၈), လာအဘဉ်တါတိခိဉ်ရိဉ်မဲအီလာသုဉ်ကွဲာ်ဖျီဉ် ဟဲနုဉ်လီ. ဆုသုဉ်ပုအံးအပု ဒီးမးဝဲသုဉ်နုဉ်လီ. အဝဲသုဉ်ကုဉ်လီသုဉ်တနံးအထုဉ်၅၀ နုဉ်လီ. သုဉ်လာအမးဝဲတဖဉ် ဆုာ်လီဝဲဆုာ်ပုလီ. အဝဲသုဉ်မးဝဲသုဉ်လာအကစါလီ. ဒီးနုဉ်ဘဉ်ဝဲစုအါမး လာအမးသုဉ်လာသုဉ်ပုအံးအဟီဉ်ကဝီပုအယိလီ. မုဉ်လာသုဉ်ပဟံဉ်တတဉ်နုဉ် ဆါဝဲ ၄၀,၀၀၀ ကး ဒီးမုဉ်သုဉ်ညဉ် ကါအဂု အဂု နုဉ် ဆါဝဲ တတဉ် ၁၀,၀၀၀ ကးနုဉ်လီ.

ခိဖျီလာပယိတဖဉ်မးအိဉ်သုဉ်အယိဒုဖိသဝီဖိတဖဉ် ထံဉ်ဘဉ်ဝဲတါကီတါခဲအါမးလီ. စါသးဒုတဲာ် “ခိဖျီလာသုဉ်ပုဟးဂါအယိ ဆဉ်ဖိကီဖိတနီ ဒီးထိးမံးတဖဉ်သုးကွဲာ်အသးဆုစါတုအသဝီ ဝဲဒုဖိသဝီဖိတဖဉ် မးအိဉ်ခးအလီာ်နုဉ် မးဟးဂါဒုဖိသ

ဝီဖိအဘုအါမးလီ.” တကးဘဉ်, ခိဖျီတါကီဒိဉ်ယိ ဘုတနီယုထီကွဲာ်, အယါအိဉ်အါမးလီ. လာတါဂုအံးအယိ ဒုဖိသဝီဖိတဖဉ် တဆိဉ်ဘဉ်လာအိဉ်လာအိဉ်ဘဉ်. ဘဉ်အိဉ်မုဉ်တဘျီတခိဉ်အိဉ်ဝဲလီ.

ပဒိဉ်တဖုလာအမံးလာအဝဲသုဉ်အဉ်ကတိပု လာထံကီဒီးထံဖိကီဖိအတါဘဉ်ဘျးဘဉ်ဖိဉ်အဂီအံး ဘဉ်မနုအယိလာဘဉ်မဟးဂါသုဉ်ပုလာထံဖိကီဖိဒီးသနုထီဉ်အသးလာအဖိခိဉ် ဒီးကတဲာ်ကတိတုာ်လံအီအံးလဲဉ်. တကြးလာအဝဲသုဉ်ဆိဉ်ထွဲဝဲက မျါလာအသး အိဉ်ပုဆုာ်ရဲဉ် ကျါသုဉ်ပုလာကျါယုဉ်ကအပုဘဉ်ခါ. ကမျါလာအလဲလာညါတုာ်လံ လာတါရဲဉ်သဲကတါသုဉ်ပုတဖုအံးမး ထံကီပဒိဉ်မုဉ်တသုဉ်ညါဟံလုာ်ဟံပုဟံကဲအီဘဉ်ဒီး တါပညိဉ်လာ တါကဒးအိဉ်ထီဉ် “ပုတတါသုဉ်ပု” လာကီပယိပုအံးကဲထီဉ်ဘဉ်ကသုဉ်ခါ.

တါဟဆုာ်ရဲဉ်ကျဲးသုဉ်ပုဂုကတါလာကျဲးမဲလဲဉ်တဘိလဲဉ်

သုဉ်ပုအသး တဖဉ်ဟ ဆုာ်ရဲဉ်ကျဲးသုဉ်ပုလာကျဲးထဲတဘိမိခဲ ခိဖျီ သုဉ်ပုတဲာ်ဂုကတါ, သိလုဉ်ကတိယုဒီး ချဉ်မိခဲတါပိး တါလီ အကလုဉ်ကလုဉ်

လီာ်ကဝီခဲက မျါအတါဟ ဆုာ်ရဲဉ်ကျဲးသုဉ်ပုခိဖျီ သုဉ်ပုလီာ်ကဝီခဲအတါသု တါဘဉ်, ပဉ် ညဉ်ဒီး လုာ်လာ တါဘဉ်တါဘါ ဒီး တါပိး တါလီ ယိယိဖိ

ဘုၤလ်အနံၤသဘျုး

ထီၣ်မံၤဘုၤလ်ကွၢ်ဒီးဖဲန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲပုၤဒီးတံၤ ဒီးသကိးသ့ၣ်တဖၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဖိ သ့ၣ်လၢအနံၤလီၤသ့ၣ်တဖၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ် တဘျီတခိၣ်ဘုၤလ်န့ၣ်အိၣ်ဒီးမၤနံၤက့ၣ်အ သးလီၤ.အဝဲဟးထးထီၣ်ဝဲသ့ၣ်ထုၣ်ဖိသ့ၣ် တဖၣ်မ့တမ့ၢ်ကွၢ်လီၤအမံၤလၢသ့ၣ်ထုၣ်က ဝဲလီၤ. န့ၣ်အကတၢ်အဝဲအံၤန့ၣ်,အဝဲသ့ၣ် ကလဲၤဟးဝဲဆူကစၢ်ခိၣ်လီၤ.

ကွၢ်မံၤအဖါတၢ်အိၣ်ဘုၤဒီးကစၢ်ခိၣ်အယီၤ အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်လဲၤအိၣ်ဝဲဒၣ်လၢအဖါတၢ်အ ဟံၣ်လီၤ. အဖါတၢ်ဒီးအမ့ၢ်ဂံၢ်န့ၣ်အသး ဂ့ၤဒိၣ်မးလီၤ. ကွၢ်မံၤဒီးအသကိးတဖၣ်န့ၣ် အိၣ်ဝဲမ့ၢ်ဆါခိၣ်အတၢ်အိၣ်လၢအဖါတၢ်အ ဟံၣ်လီၤ. တၢ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်အါမးလၢ စီၤနီၤခိၣ်အဖိခိၣ်လီၤ. ဖဲအဝဲသ့ၣ်အိၣ်မ့ၢ် ဆါတၢ်အိၣ်ဝဲအခါ လဲၤဝဲဆူကစၢ်ခိၣ် လီၤ.

ဖိတဖၣ်အိၣ်ဝဲအကလုာ်ကလုာ်ဒီးသ့ၣ် အိၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲအကလုာ်ကလုာ်လီၤ. မ့က ပိာ်လီၤအိၣ်ဖျါဂ့ၤဒိၣ်မးလီၤ. တၢ်အၢၣ်တ အိၣ်နီၣ်တဖၣ်လၢမ့ကပိာ်လီၤဘၣ်. မ့ၢ်ကပီၤ ဂ့ၤဒိၣ်မးလီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဆုၣ်နီၣ်ဝဲလၢသ့ၣ် ဖးဒိၣ်တထုၣ်အခိၣ်ထးလီၤ. ထီၣ်ဖိတဖၣ်

ပုၤထီၣ်ဝဲဒၣ်လၢသ့ၣ်အခံၤလီၤ. လၢအဝဲ သ့ၣ်အတၢ်ဟးကသ့ၣ်တဘျီအံၤမ့ၢ်ဘၣ်အီၤ ဒိၣ်မးလီၤ.

ဘုၤလ်စးထီၣ်ဟးကွၢ်လီၤအမံၤလၢသ့ၣ် ကဝဲလီၤ. ထံသ့ၣ်တဖၣ်ဟဲဖျိးထီၣ်လၢ သ့ၣ်အပုၤလီၤ. လီၤကံၤဒ်သ့ၣ်ဟီၣ်အသိး လီၤ. အဝဲဟးကွၢ်လီၤအမံၤလၢသ့ၣ်တ ဘျီထုၣ်အလီၤလၢပုၤအဝဲအံၤအပုၤလီၤ.

သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ဘၣ်အဝဲသ့ၣ်တမ့ၢ်ဘၣ် အီၤဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်ဟံၣ်လီၤအသးလၢကစံၣ် ညီၣ်ဘုၤလ်လီၤ. တစီၢ်ဖိန့ၣ်ဘုၤလ်အိၣ်ဒီးမံၤ ဒီးအဝဲမံၤဝဲဒၣ်လၢသ့ၣ်ခိၣ်ထးလီၤ. ဖဲအဝဲ ဖုသံနီၣ်ထီၣ်န့ၣ်အဝဲဟူးတန့ၢ်လၢဘၣ်. ဒီး ကဲထီၣ်ဝဲဒၣ်သ့ၣ်တခိၣ် ဒီးအဝဲဟီၣ်ဝဲဒၣ် လီၤ.

စ့ၢ်မံၤနံၤပုၤကွံာ်န့ၣ်အဝဲဒၣ်န့ၢ်ဟူဝဲသ့ၣ် အကလုာ်သိၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တဝဲဒၣ်လၢအ ဝဲသ့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲဒၣ်တဘျီမံၤဒ်တၢ်စ့ၢ်ထံ, ကလံၤလၢအကဆုၣ်ဒီးဒီးသဒါဝဲထံလုာ်ဘၢ တၢ်လီၤ. ခဲအံၤအဝဲသ့ၣ်အသးတဖျံမ့ၢ်လၢ ပုၤကညီသ့ၣ်တဖၣ်ကျိကံၤလီၤအဝဲသ့ၣ်ဒီး မၤဟးဂီၤအဝဲသ့ၣ်လီၤ.

ဖဲဘုၤလ်န့ၢ်ဟူဝဲတၢ်ကတီၤန့ၣ်အဝဲအသး ဘၣ်ဒီးဒိၣ်မးလီၤ. အဝဲတဘၣ်ဝဲဒၣ်သ့ၣ်ဖး ဒိၣ်တခိၣ်န့ၣ်လၢအဝဲတမၤလၢဘၣ်. သ့ၣ် ဖးဒိၣ်တဲအီၤလၢကဘၣ်ကတီၤက့ၤသ့ၣ်ဒီး အဝဲကကဲထီၣ်က့ၤပုၤကညီလီၤ. အဝဲ အသးခုဒိၣ်မးဒီးတဝဲဒၣ်လၢအကတဲဘၣ်အ တံၤသကိးတဖၣ်လၢကသ့ၣ်လီၤအါထီၣ်သ့ၣ် လီၤ. ဒီးအဝဲကဲထီၣ်က့ၤပုၤကညီလီၤ.

အဝဲအသးခုဒိၣ်မးလီၤ. အဝဲစံးဘျီဝဲဝဲ သ့ၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်ဒီးလဲၤယုာ်ဝဲဒၣ်ဆူဟံၣ်တ ဖၣ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤကိးဂၤသးခုလၢထံၣ် ဘၣ်အီၤအယီၤလီၤ. အဝဲတဘၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤ ကိးဂၤလၢတၢ်မၤအသးဒီးအီၤန့ၣ် လီၤ. အဝဲတဘၣ်စ့ၢ်ကိးအဝဲသ့ၣ်လၢက သ့ၣ်လီၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. အတံၤသကိးတဖၣ် သးခုဒိၣ်မးလၢအနံၤဟူဘၣ်တၢ်အံၤအယီ လီၤ.

လၢခဲတဂီၤန့ၣ်ဘုၤလ်,ထီၣ်မံၤကွၢ်န့ၣ်ဒီးဖဲန့ၣ် လဲၤဆူကစၢ်ခိၣ်ဒီးသ့ၣ်လီၤသ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် လီၤ. မ့ခိၣ်ကလံၤသိၣ်ဂီၤဂ့ၤဒီးသ့ၣ်တဖၣ် နံၤကမ့ၢ်ဝဲဒၣ်လီၤ.

ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်မ့ၢ်တၢ်လၢအရုဒိၣ်လၢပ တၢ်အိၣ်မ့အဂီၢ်လီၤ. ပကဘၣ်ကတဲာ်က တီၤပန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၢၤခဲအံၤလီၤ.

ကျိပ်တံရလီလံလဲကရူ(Drum Publication Group)အိန်ဒီးတံဟုန်

ကျိပ်တံရလီလံလဲကရူထူးထီၣ်ရလီလံလဲကရူ ကညီကျိန် ဒီးပယီကျိန် တဖၣ်လၢဖိသၣ် ဒီးပုၤနီၣ်ဒိၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လံာ်လၢအထူးထီၣ်ဝဲတဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ-

- ၁. လံာ်ထံၣ်ကီၢ်သး- ထံၣ်ကီၢ်သးအကျိန်အကျိန် အဘုၣ်(၁) ဒီးအဘုၣ်(၂), ပာ်ဃုာ်ဒီးထံၣ်ကီၢ်သးတံကတီၤတဖၣ်အခီပညီ
- ၂. လံာ်တံၣ်သုၣ်တံၣ်ဖျး- ခိၣ်တဖၣ်တံၣ်သုၣ်တံၣ်ဖျးအလံာ်တဖၣ်လၢ ဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမ့ၢ်တဖၣ်အဂီၢ်ဘၣ်တံကွဲးအီၤလၢကညီကျိန်, ပယီကျိန်. ကွဲးဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်တံကွဲးန့ၣ်န့ၣ်ဟီၣ်ချါ ဒီးတံၣ်ဘုၣ်ထီၣ်ဘုၣ်ဆီအကျဲန့ၣ်လီၤ.
- ၃. လံာ်တံၣ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ပိညါ- ဘၣ်တံၣ်ထူးထီၣ်အီၤလၢတီၤဖုၣ်ကွဲးအဂီၢ် ဒ်လံာ်တံၣ်သဲၤပူအသိး ဒီးတံၣ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီၤလၢအပာ်ဃုာ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ တံကတီၢ်ကတီၤ (ORS), တံကဆဲးကဆီ, တံကူး ဒီးတံၣ်ဘၣ်သမုၢ်အကျဲတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.
- ၄. လံာ်ခီယုၤတဖၣ်- လံာ်ခီယုၤလၢအဘၣ်တံကွဲးအီၤလၢ ကညီကျိန်အကျိန် လၢပုၤကွဲးအဂီၢ်, တံကွဲးကဒါဒီးမၤသီထီၣ်က့ၢ်ကီၤလၢ- ကညီအလံာ်ခီယုၤန့ၣ်လီၤ. ကညီပျီၣ်အလံာ်ခီယုၤလၢအဘၣ်ဃုာ်ဒီးတံၣ်ဂီၤတဘုၣ်စ့ၢ်ကီၢ် တံထူးထီၣ်အီၤလံန့ၣ်လီၤ. လံာ်ခီယုၤဘၣ်ထွဲဒီးထံၣ်ကီၢ်အိၣ်တံၣ်လံာ် ဒီးလၢခိၣ်ဃၢၤန့ၣ်ဆူၣ်စ့ၢ်ကီၢ်တံၣ်မ့ၢ်လိၣ်ဘၣ်အီၤန့ၣ်တံကထူးထီၣ်အီၤလံန့ၣ်လီၤ.
- ၅. တံၣ်သိၣ်လိပီးလီ- တံထူးထီၣ်ဝဲတံၣ်သိၣ်လိပီးလီ ဒ်အမ့ၢ် ဂီၤပၤတံၣ်ဂီၤ (poster) တဖၣ်ဒီး ဖိသၣ်အလံာ်ဖး လၢအအိၣ်ဒီးတံၣ်ဂီၤအလွၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

နမ့ၢ်လိၣ်ဘၣ်လံာ်တဖၣ်အံၤ ဒီးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ထွဲကျိန်တံရလီလံလဲန့ၣ်ဆဲးကျိးဘၣ်ဖဲလီၢ်ဆိးထံး-
(P.O Box 16, Kanchanaburi, 71000, Thailand. Email: htoo@loxinfo.co.th)

မၤလိာ်ကလီခဲအံၤ !

ဒီပုၤဝဲလၢအအံၤဒီးကထီၣ်ဘၣ် သူလၢကီၤဝဲၤအပုၤဖးလံာ်ဖိတပယုာ်ဃီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ကဝံသးစူၤဆူၤထီၣ်အလံာ်ပတံထီၣ်, ဃုာ်ဒီးအဂ့ၢ်အကျိၤ, အတံဖဲးတံမၤ, အလီၢ်ဆိးထံးလၢလၢပုၤပုၤဆူၤသူလၢကီၤဝဲၤအအိၣ်တက့ၢ်. ဝဲလံာ်ရလီၤလၢထီၣ်အသီတဘျီလံာ်လံာ်န့ၣ် ကတုၤအိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. လံာ်မ့ၢ်တတုၤအိၣ်သ့ၣ်လၢကျဲးလဲၣ်ဂ့ၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ် ဝံသးစူၤကွဲးဒုးသ့ၣ်ညါဘၣ်က့ၤသူလၢကီၤဝဲၤအဲးဒီးထၢၣ်တက့ၢ်. တံၣ်ဘျး.

လံာ်လၢကဟဲကကျိၢ်ဘၢတံၣ်ဂ့ၢ်

မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွဲး ဒီးန့ၣ်ဆူၣ်ခိၣ်ဃၢၤသူလၢကီၤဝဲၤလၢကဟးထီၣ်လၢခံတဘုၣ်န့ၣ်ကဘၣ်ထွဲဒီးမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွဲးအတံလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ် ဒီးန့ၣ်ဆူၣ်ခိၣ်ဃၢၤအတံလဲၤဂီၤန့ၣ်လီၤ. တံၣ်သံကွဲးတခီ မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွဲးအတံလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်လၢအကြးအဘၣ် လၢအတမၤလၢဂီၤခိၣ်ဃၢၤန့ၣ်ဆူၣ်ဘၣ်န့ၣ် မ့ၢ်မန့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. အယီၤဒီးသူလၢကီၤဝဲၤကွဲးမုၢ်ဘၣ်ဒီပုၤဝဲလၢကနီၤဟ့ၣ်လိာ်သးတံထီၣ်တံဆိကမိၣ်, တံၣ်ဟ့ၣ်ကူၣ်တံလဲၤခီဖျိလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတံၣ်ဂ့ၢ်အံၤ ခီဖျိလၢတံကွဲးမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ထါမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ဒီးတံၣ်ဂီၤမ့ၢ်မ့ၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပှတဝါကရါ

“သှတံလါနအိၣ်, အိၣ်တံလါနသှတံ”

တံ သှတံ အိၣ်ဖျးအိၣ်တံ နှိၣ် မှ်တံလါအလှ်အိၣ်လှ်အိၣ် ပှ နှိၣ်လီၤ. ပတံအိၣ်ဆှၣ်အိၣ်ချ့ ဇီးတံမၤန့ၣ်အိၣ်ကဲ ဇီးသ န့ၣ်ထီၣ်အသးလါတံအိၣ်လါပအိၣ်အိၣ်ကိးမှ်နံၤဒဲးတဖၣ် မှ် အိၣ်ဒီးအထူးအစီဧါ မ့တမှ်တအိၣ်ဘၣ်ဧါအဖီခိၣ်နှိၣ်လီၤ. နီၣ် နီၣ်နှိၣ်တံဒီးတံလှ်တံသှတံသှတံလါပအိၣ်အိၣ်အကလှ်လှ် တဖၣ်အ ပှ အိၣ်ဒီးအထူးအစီဧါအါကလှ် နှိၣ်လီၤ. တံ အိၣ်သှတံတဖၣ်အံၤ ကဲထီၣ်နှိၣ်ပှကသံၣ်ကသီအဂ့ၤလါပတံ အိၣ်ဆှၣ်အိၣ်ချ့အဂီၢ် နှိၣ်လီၤ. တလိၣ်လါပကဘၣ်ပှအိၣ်က သံၣ်ကသီလါပကအိၣ်ဆှၣ်အိၣ်ချ့အဂီၢ်ဘၣ်. အဃိဒ်သိး ပက ဒီးန့ၣ်ဘၣ်တံဒီးတံလှ်တံသှတံသှတံလါပအိၣ်ဒီးအထူးအစီ အကလှ်ကလှ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ် ပကဘၣ်မၤဒ်လဲၣ်. ဒ်ကီၢ် ကျီၣ်တဲၣ်အသိးခါဖးဒိၣ်တဂၤစံးဝဲအသိး “နအိၣ်ဒီးအိၣ်တံမ န့ၣ်လဲၣ် နှိၣ်သှတံ အဝဲ နှိၣ်တက့ၢ်” အသိး နှိၣ် သှတံ ကယံ တံလါပအိၣ်ဒီးအိၣ်- တံမှ်တံဘိလါအဝဲသ့ဝဲညီလါပတံ လီၢ်တံကျဲအပှတက့ၢ်. ကဟ့ၣ်ပှတံအိၣ်ဆှၣ်အိၣ်ချ့အါန့ၣ်ဒီး ပပှအိၣ်လါတံချါလါအပၣ်ဃုၣ်ဒီးကသံၣ်ကသီတဖၣ်နှိၣ်လီၤ.

ကွါကဒါက့ၤလါနံၣ် ၂၀၀၀ အပှန့ၣ် တံသှတံဖျးလါ ဒဲ ကဝီၤအါဖျၢၣ် အပှ တံလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်အါထီၣ်ဝဲ, တံနံၣ်ပၢ်ကတဲၣ်ကတီၤဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်အကျဲၤထီၣ်ဝဲ ဒီးတံထံၣ် လါတံသှတံဖျးမှ်တံလါအကါဒိၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်အါထီၣ်ဝဲဒၣ်နှိၣ် လီၤ. တံကစီၣ်အံၤမှ်တံသးခုလါကညီဖိတဖၣ်အဂီၢ်နှိၣ်လီၤ.

တံဂီၤခိၣ်ထံးကတံၢ်တဘျီ မှ်ဝဲဝဲရါမိၢ် ကညီရဲၣ်သဲန့ၣ် ဆၢၣ်ကရုၢ်အပှတဝါကရါအဒိအတဲၣ်လါပှမၤလိတံဖီမှ်ဂ့ၤ, သဝီဖီမှ်ဂ့ၤ, ကယဲမၤလိနံၣ်ပၢ်သကိးတံအလီၢ်လီၤ. တံဂီၤ ခံဘျီတဘျီ မှ်ဝဲနီၣ်လိနံၣ်လံၤအကရါ, အိၣ်လါအုဖျၢၣ်- မှ်ကရါလါအဂ့ၤအါဖျၢၣ်အကျါတဖျၢၣ်အဃိပိၣ်မှ်လါအယဲ ထီၣ်တံမၤလိဝဲအုဖျၢၣ်တဖၣ် လဲၤကွါမၤလိသကိးဝဲနှိၣ်လီၤ. ကရါအံၤမှ်ဆံးဘၣ်ဆၢၣ် တံထုၣ်တံဘိအိၣ်ဝဲအါမးလီၤ. တံ ဂီၤသဘျီတဘျီတခီ မှ်ဖါတံတဂၤအကရါ-အိၣ်လါအုဖျၢၣ် , မှ်ကရါလါအဂ့ၤ, အိၣ်ဒီးတံထုၣ်တံဘိအါမး လါအအိၣ် သှတံလီၤအသးလါသ့ၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်အဖီလှ်နှိၣ်လီၤ. တံဂီၤအ ဖီလှ်ကတံၢ်တဘျီန့ၣ် မှ်ဝဲပှကရဲၣ်နံၣ်ဖီအကရါ လါအ အိၣ်လါဒဲကဝီၤနီၣ်ဂံၢ်သါအပှန့ၣ်လီၤ. တံလီၢ်ဖီလါအအိၣ်ဒီး အဝဲသ့ၣ်န့ၣ် သှတံဝဲဒၣ်တံဒီးတံလှ်သှတံတဖၣ်ဒီးပမှ်ကွါန့ၣ် လီၤကံၣ်ဒ်ကရါအိၣ်လါပှါအသိးနှိၣ်လီၤ.

လါတံမၤပှတဝါသ့ၣ်ပှါတံမၤအပှစ့ၢ်ကိး တံမှ်မၤဃုၣ် စ့ၢ်ကိးက ရါတံသှတံဖျးတဖၣ် နှိၣ် ကမၤလါပှါန့ၣ်ဘၣ် စ့ၢ်ကိးဟံၣ်ဃီတဖျၢၣ်ဘၣ်တဖျၢၣ်အတံအိၣ်တံအိၣ်လါအလိၣ် ဝဲ သ့ၣ်ပှါဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတချးဆါချးကတီၢ်ဘၣ်အါ ဒီးကမၤစ့ၢ် လီၤစ့ၢ်ကိးပှတဝါအတံဒီးသန့ၣ်ထီၣ်အသးလါသ့ၣ်ပှါတံအိၣ် ယါအဖီခိၣ်လီၤ.

